

KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRENİN OLUŞUMUNDA DIŞ MEKAN
YAŞANTISININ YERİ VE İŞLEVİ:İSTANBUL TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir Plancısı Hülya HATİPOĞLU

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13 Haziran 1994

Tezin Savunulduğu Tarih : 28 Haziran 1994

Tez Danışmanı : Prof. Hande SUHER

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Nuran Zeren GÜLER SOY

Doç. Dr. Mehmet OCAKÇI

HAZİRAN 1994

**V.G. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

Çalışmanın tüm aşamalarında eleştiri ve değerlendirme - riyle yön veren danışman hocam Sayın Prof. Hande Suher'e, destek ve katkıları için Y.Doç.Dr. Selim Velioğlu ve çevirileri için Elâ Çil'e, her zaman olduğu gibi yanımda olan aileme ve yardımlarından ötürü arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Haziran 1994
Hülya Hatipoğlu

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ-----	v
TABLO LİSTESİ -----	vii
ÖZET -----	viii
SUMMARY -----	ix
BÖLÜM 1. GİRİŞ -----	1
BÖLÜM 2. DIŞ MEKAN YAŞANTISININ İNSAN İÇİN ÖNEMİ, YAPILAŞMIŞ ÇEVRE VE DIŞ MEKAN YAŞANTISINA ETKİSİ -----	3
2.1. İnsan Varlığı Kavramı / Dış Mekan Yaşantısı -----	3
2.1.1. İnsan Varlığına İlişkin Kuramlar ve Kavramsal Açıklamalar -----	3
2.1.2. Çevre; İnsan-Çevre Etkileşimi-----	7
2.2. Kentsel Mekan-Kentsel Dış Mekan ve Tanımları -----	9
2.3. İnsan Yaşamında Dış Mekan Etkinliklerinin Yeri ve Önemi -----	13
2.4. Kentsel Dış Mekanların ve Dış Mekan Yaşantısının, Kentleşme-Kentlileşme Sürecine Katkı Yönünden Ele Alınması-----	20
2.5. Kentsel Dış Mekanda Boyut ve Mekan Duygusu	22
BÖLÜM 3. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRE İÇİNDE YER ALAN DIŞ MEKANLAR VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI -----	30
3.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönemde Kentsel Yapılaşmış Çevre ve Dış Mekan Yaşantısı---	30
3.2. Sanayi Devrimi ve Sonrasında Kentsel Yapılaşmış Çevre ve Dış Mekan Yaşantısı --	49
BÖLÜM 4. İSTANBUL'UN TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİ VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI---	67
4.1. Antik Çağdan 1453 İstanbul'un Fethine Kadar Olan Dönemde İstanbul'un Mekansal Yapısı İçinde Dış Mekanlar ve Dış Mekan Yaşantısı	67
4.1.1. Antik Çağdan Osmanlı İmparatorluğu Dönemine Kadar Olan Dönemde İstanbul'un Kentsel Yapılaşmış Çevresinde Görülen Kentsel Dış Mekan Öğeleri -----	71
4.2. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde İstanbul'un Kentsel Yapılaşmış Çevresi ve Dış Mekan Yaşantısı -----	74

4.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul Kentsel Yapılaşmış Çevresinde Rastlanan "Kentsel Dış Mekan" Ögeleri -----	76
4.3. Cumhuriyet Döneminden Günümüze İstanbul'un Kentsel Yapılaşmış Çevresi ve Dış Mekan Yaşantısı -----	86
BÖLÜM 5. İSTANBUL KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİNDE YER ALAN BİR "KENTSEL DİŞ MEKAN": TAKSİM MEYDANI	91
5.1. Tarihsel Gelişimi İçinde Taksim Meydanı--	91
5.2. İstanbul Kentsel Yapılaşmış Çevresinde Yer Alan Taksim Meydanı'nda Yapılan Anket Çalışmasının Amacı, Kapsamı ve Yöntemi---	101
5.3. "Taksim Meydanı"nda Yapılan Anket Soruşturmasının Bulguları -----	102
5.3.1. "Kullanıcı"nın Kimliğine İlişkin Bulgular -----	102
5.3.2. Konuya Yönelik Sorulara Ait Bulgular -----	103
5.3.3. "Kullanıcı"nın Önerilerine İlişkin Saptamalar -----	111
5.4. Anket Soruşturması Bulgularının Değerlendirilmesi -----	115
5.4.1. "Kullanıcı"nın Kimliğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi -----	115
5.4.2. Konuya Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi -----	115
5.4.3. "Kullanıcı"nın Önerilerine İlişkin Saptamaların Değerlendirilmesi ---	122
5.5. "İstanbul-Taksim Meydanı"nda Yapılan Anket Soruşturması ve Gözlemlerinin Genel Değerlendirmesi ve Mekansal Analizi-----	123
5.5.1. Hareketin Organizasyonu -----	125
5.5.2. Mekanın Organizasyonu -----	126
5.5.3. Kullanımın Organizasyonu -----	127
BÖLÜM 6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER -----	129
KAYNAKLAR -----	133
EKLER -----	138
ÖZGEÇMİŞ -----	142

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1.	Kentsel Dış Mekan Ögesi Olarak, Sokak, Cadde -----	10
Şekil 2.2.	Kentsel Dış Mekan Ögesi Olarak Kent Meydanları -----	11
Şekil 2.3.	Kentsel Dış Mekanlar; Komşuluk Ünitesi Parkı, Şehir Parkı -----	12
Şekil 2.4.	Özel Bahçe -----	12
Şekil 2.5.	Kentsel Dış Mekan Etkinlikleri -----	14
Şekil 2.6.	Dış Mekan Etkinliklerinin Yapılaşmış Çevre Koşullarından Etkilenme Düzeyleri -----	15
Şekil 2.7.	Düşük Nitelikli Mekan İle Çevre Niteliği Güçlü Mekanda Görülen Aktivite Farklılığı -----	16
Şekil 2.8.	Kişiyeye Diğerleriyle, Rahat ve Bağımlı Olmayan Bir Şekilde Birarada Olma Şansı Tanıyan Kentsel Dış Mekan -----	17
Şekil 2.9.	İnsan Etkinliklerinin Çekiciliği -----	18
Şekil 2.10.	Çocuk Parkı Yerine Sokakta Oynayan Çocuklar -----	18
Şekil 2.11.	İstiklal Caddesi, Taksim Meydanı -----	19
Şekil 2.12.	İnsan Ölçeği ve Mekan Duygusu İçin Gerekli Oranlar -----	27
Şekil 3.1.	Çatal Höyük, Tabaka VIB, Güneybatı Bölümü Yeniden Kurma Denemesi -----	30
Şekil 3.2.	Boğazköy-Büyükale, Kalenin Güneybatı Bölümü -----	31
Şekil 3.3.	Alaca Höyük Tabaka II. Saray-Tapınak ve Konutlar -----	31
Şekil 3.4.	Ur Kentinin Planı -----	32
Şekil 3.5.	a. Khorsabad, Sargon II Tarafından Kurulan Yeni Kent, İ.Ö. 721-705, Kent ve Sarayın İçindeki Evlerin Planı -----	33
	b. Khorsabad Şehir Tacı'nın Yukarıdan Görünüşü -----	33
Şekil 3.6.	İ.Ö. 600'de Babil Kenti -----	34
Şekil 3.7.	Atina -- -----	35
Şekil 3.8.	Milet-Kent Merkezi -----	36
Şekil 3.9.	İ.Ö. 5.yy.da Hippodamus Tarafından Planlanmış Milet Planı -----	37
Şekil 3.10.	Roma'daki "Cumhuriyet Forum"u -----	38
Şekil 3.11.	Pompei: Forum -----	39
Şekil 3.12.	İmparatorluğun İlk Dönemlerinde "Forum Romanum" -----	40
Şekil 3.13.	Piazza del Campo, Siena, İtalya -----	42
Şekil 3.14.	Turnuvaların, Hayvan Döğüşlerinin, At Yarışlarının Yapıldığı Piazza del Campo -----	43
Şekil 3.15.	Ortaçağ'da Meydanlarda Uygulanan Cezalar -----	43
Şekil 3.16.	Buhara Şehri Merkezinin Planı -----	44
Şekil 3.17.	İsfahan -----	45

Şekil 3.18.	a. 1490-1495 Merkezi İtalyan Okulundan İdeal Kente Ait Düssel Bir Görünüm -----	47
	b.1593 Yılında Kurulan Yeni Palmanova Kentinin Panı -----	47
Şekil 3.19.	Karlsruhe -----	48
Şekil 3.20.	New Harmony -----	51
Şekil 3.21.	a. St. Martin Kanalı Üstünde İnşa Edilen Bulvar -----	53
	b. Yeni Bulvarın Mekanı (Paris) -----	53
Şekil 3.22.	Bahçe Şehir -----	54
Şekil 3.23.	a. Galeria Vittoria Emanuelle, Milano ---	55
	b. Crystal Palace, Londra -----	55
Şekil 3.24.	Bon Marché-Paris, 1876 -----	56
Şekil 3.25.	Güneş, Yeşil İçinde Açık Alanlara Verilen Önem -----	57
Şekil 3.26.	1992 Le Corbusier'nin Çağdaş Kent Planının Merkezi -----	58
Şekil 3.27.	Plan Voisin 1925 Le Corbusier -----	60
Şekil 3.28.	La Villette-Paris, 1976 Leon Krier -----	63
Şekil 3.29.	Skarpnäck, Stockholm, 1982-88 Yıllarında Kurulmuş İsveç Güneyinde Yeni Kasabı ----	64
Şekil 4.1.	Byzantion'daki Şehir Elemanları -----	68
Şekil 4.2.	"Antoniana" Septimus Severus Zamanında Kentin Durumu -----	68
Şekil 4.3.	Bizans İstanbul'u 5.yy. Esas Yollar ve Meydanlar -----	71
Şekil 4.4.	Cami Avlusu, Gravür -----	80
Şekil 4.5.	Kağıthane Mesiresi, Gravür -----	83
Şekil 5.1.	Taksim Kışlası -----	94
Şekil 5.2.	Taksim Kışlasının Yıkımından Sonra Taksim Meydanı'na Katılan İnönü Gezisi Parkı -----	96
Şekil 5.3.	Taksim Meydanı -----	97
Şekil 5.4.	Taksim Meydanının Bir Miting Sırasında Durumu -----	98
Şekil 5.5.	a. Taksim ve Civarı Hava Fotoğrafı -----	99
Şekil 5.5.	b. Taksim Planı - 1994 -----	100
Şekil 5.6.	Taksim Anıtı Etrafından Düzenlenmiş Alan ve Kullanılması -----	117
Şekil 5.7.	a. Taksim Anıtı Etrafında Dolaşan Parmaklıklarda Oturup Gelip Geçenleri Seyreden İnsanlar -----	117
	b. İnsan ve Aktivitelerinin Çekişiliği-Taksim Meydanı -----	117
	c. Taksim'de Bir Müzik Festivali -----	117
Şekil 5.8.	a. İnönü Gezisi Parkı -----	118
	b. Taksim Anıtı Etrafındaki Alan-----	118
Şekil 5.9.	İnönü Gezisi -----	122

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1.	"Kullanıcı"nın Cinsiyeti-----	102
Tablo 5.2.	"Kullanıcı"nın Yaşı -----	102
Tablo 5.3.	"Kullanıcı"nın Eğitim Durumu -----	102
Tablo 5.4.	"Kullanıcı"nın Mesleği -----	103
Tablo 5.5.	İstanbul'un Hangi Yakasında Oturduğu ----	103
Tablo 5.6.	İstanbul'da Yaşadığı Süre -----	103
Tablo 5.7.	Taksim Alanı'nı Kullanma Durumu -----	103
Tablo 5.8.	Taksim Alanının Genelde Hangi Amaçlarla Kullanıldığı -----	103
Tablo 5.8.1.	Sadece Zorunlu Etkinlikler -----	104
Tablo 5.8.2.	Sadece İsteğe Bağlı Etkinlikler -----	104
Tablo 5.8.3.	Zorunlu-İsteğe Bağlı Etkinlikler -----	104
Tablo 5.9.	Taksim Alanının Tercih Edilen Yerleri-----	105
Tablo 5.10.	Taksim Alanının Genelde Günün Hangi Saatlerinde Kullanıldığı -----	105
Tablo 5.11.	Daha Çok Hangi Günlerde Kullanıldığı --	105
Tablo 5.12.	Taksim'e Hangi Araçlarla Gelindiği ----	106
Tablo 5.13.	Taksim Meydanı Çevresinde Bulunan Binalar Hakkındaki Kişisel Değerlendirmeler -----	106
Tablo 5.14.	Taksim Alanının Çevresinde Beğenilen Yapılar -----	106
Tablo 5.15.	Taksim Alanı ve Çevresinde Bulunan Binaları Kullanma Sıklığı -----	107
Tablo 5.16.	Taksim Anıtı Etrafında Beyoğlu İstiklal Caddesiyle Birlikde Düzenlenen Alanın Kullanılma Oranı-----	107
Tablo 5.16.1.	"Hayır" ise Neden Kullanılmadığı ----	107
Tablo 5.16.2.	"Evet" ise Hangi Etkinliklerin Yapıldığı -----	108
Tablo 5.17.	Sözkonusu Etkinlikler İçin Tercih Nedenleri -----	108
Tablo 5.18.	Taksim Alanının Gece Kullanımı -----	108
Tablo 5.18.1.	"Evet" İse Hangi Amaçla Kullanıldığı--	109
Tablo 5.18.2.	"Hayır" İse Neden Kullanılmadığı ----	109
Tablo 5.19.	Taksim Alanının Trafik Düzeni İçin Kişisel Değerlendirmeler -----	109
Tablo 5.20.	Taksim Alanının Duyumsanma Durumu ----	110
Tablo 5.20.1.	Alanı Kendine Ait Bir Yer Gibi Hissedebilme Nedeni -----	110
Tablo 5.20.2.	Yabancılaşma Hissetme Nedeni -----	110
Tablo 5.21.	İnönü Gezisi Merdivenlerinin Kullanılma Durumu -----	110
Tablo 5.21.1.	"Evet" İse Ne Amaçla Kullanıldığı-----	111
Tablo 5.21.2.	"Hayır" İse Nedenleri -----	111
Tablo 5.22.	Taksim Alanının Trafik Düzeninin Nasıl Olması Konusunda Kullanıcı Önerileri---	111

ÖZET

İnsan varlığı, toplumsallaşmak ve bütünleşmek zorunda olan dinamik bir varoluştur. "İnsan Varlığı Kavramı" ile ilgili teoriler ve psikoloji, çevresel psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerdeki çalışmalar "Kentsel Dış Mekan Yaşantısı"nın insanın bütünleşmesinde önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle yapılan çalışmada, geçmişten günümüze değin kentsel yerleşmelerdeki dış mekanların ve içerdikleri yaşantısının yukarıda bahsedilen disiplinlere ait bulgular ışığında insan için önemi incelenmiştir.

6 Bölümden oluşan çalışmanın 1. bölümünde konunun amacı, yöntemi ve kapsamı açıklanmıştır.

2. Bölüm; ilgili konuda geliştirilen çalışmaya temel olması amacıyla "Dış Mekan Yaşantısı"nı insan-yapılaşmış çevre etkileşimi yönünden sözkonusu disiplinler ışığında inceleyerek kentsel dış mekan özelliklerini ele almaktadır.

3. Bölüm kapsamında, 2. bölümde belirlenen çerçeve doğrultusunda "Dış Mekan" ve "Dış Mekan Yaşantısı" tarihsel sürekliliği içinde geçmişten günümüze kadar incelenmektedir.

4. Bölüm; alan çalışmasına konu olan Taksim Meydanı'nın da içinde yer aldığı İstanbul'un kentsel dış mekanları ve içerdikleri yaşantı 3. bölüm için belirlenen çerçeve doğrultusunda incelenmektedir.

5. Bölümde "Taksim Meydanı" yapılan anket yardımıyla elde edilen bulgular, kuramsal bilgiler ve gözlemler çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

6. Bölümde, yapılan incelemeler sonunda kenti kent kentliyi kentli yapan en önemli özelliklerden birinin "Kentsel Dış Mekan Yaşantısı" olduğu ve bu yaşantının yeniden canlandırılmasının ancak tasarımda "Kentsel Dış Mekan" kavramının temel hedef alınmasıyla mümkün olacağı görüşüne varılmıştır. Bu çerçevede kent merkezine yönelik tasarımlarla yönlendirici olabilecek planlama ilkeleri tanımlanmıştır.

THE PLACE AND THE FUNCTION OF OUTDOOR LIFE, THROUGHOUT THE FORMATION OF URBAN STRUCTURE

SUMMARY

In this work, the importance of 'outdoor spaces and the life within them', taking place in urban structure throughout the historical development, is studied. The aim of this work in this connection is to help the further work on architecture, urban design and urban planning. The studies and the related examples throughout the history on the subject is examined by literature survey. In addition to the results of this survey, to recognize and define the present situation in a more healthy way, an inquiry is held through the users of Taksim Square in a systematic manner considering the changes; and the development of the subject is supported by field analysis. This work contains six sections:

Section 1: The aim, methodology and contents of the work are examined.

Section 2: The work on architecture and urban planning should be taken together with the psychology, environmental psychology, ontology and sociology disciplines which bring new points of view to the human nature and needs.

Therefore this section studies the importance of outdoor life for man independent from the time under the light of these disciplines bringing a new point of view to the human nature and needs, and covers 'outdoor life' in the man-urban structure interaction context.

This study, made in the above mentioned context, indicate that the basic concept we call "Urban Outdoor Life" is a factor which should be emphasized and taken into consideration for urban structure designs.

As a result of this study, one develops the hypothesis that human physical and psychological behavioural patterns should be considered as a main factor for urban structure designs in terms of outdoor life within the human urbanization process.

Section 3: Under the lights of the explanations given in Section 2, this section aims to study outdoor spaces within urban structure where man, whose basic need is proven to socialize and to unite with his environment, spends a considerable part of his social life, in terms of its historical continuity. Assuming that study of the place and function of the urban outdoor spaces and outdoor life in their historical process would be helpful to define the place and importance of the outdoor spaces withing the present urban life, this section aims to develop this subject by means of examples.

The study made in this context indicates that:

- o The pre-Industrial Revolution cities developed in accordance with pedestrian circulation which was the most efficient form of movement for relationship purposes;
- o The urban outdoor space form, composed of two basic units i.e. 'square' and 'street', has qualities enabling to establish the relationships between humans and humand and urban structure;
- o In the process of changes and alterations started by Industrial Revolution, the above mentioned form broke down, thus cities turned into different places throughout said fast changes process is which many expansion, residence, health and transport problems. occurred:
- o Although the modern architectural planning movement, which aimed to create healthy spaces within cities that had gained unheard dynamics, secured light and air circulation in urban spaces by approaching to the urban structure problems unilaterally, it tore the relationships between people and events.
- o These spaces, which took place in urban structure composed of human-scale outdoor spaces before Industrial Revolution, turned into the arena of vehicles instead of people and social activities after Industrial Revolution.

Section 4: This section studies the urban structure and outdoor life in Istanbul, where Taksim square, subject of the field work, is located, under the frame explained in Section 3.

It is observed that the transformation of the place and function of 'Urban Outdoor Spaces' within the urban structure, explained in the previous section, realized in the cities in Türkiye too. Beyazıt, Eminönü, Beşiktaş and Taksim squares within the urban structure of Istanbul lost their spatial qualities and rich outdoor life aspects in this transformation process.

Section 5: This section contains the evaluation of a survey and spatial analysis held in the target square. As the study target for urban outdoor spaces and outdoor life, I selected Taksim square which is located in urban structure of Istanbul and being an important urban outdoor space thanks to its features.

A systematic survey was held with 100 randomly selected users who were asked to answer questions prepared in order to determine people's expectations from urban structure and life as much as possible.

20 questions were prepared in accordance with the study data, and were divided into 3 groups. Group 1, 2 and 3 contain the questions about the users' identity, the subject and the users' suggestions, respectively. Findings of the study are shown in tables, and general evaluations are given.

Results of the field works are reviewed in the following 2 headings, under the formula stated in Section 2 and developed in accordance with the relevant theoretical data and personal observations:

- o Organization of movement
- o Spatial organization
- o Organization of utilization.

Section 6. Contains the results and the, proposals. The whole work puts forward that, today; "the revival of urban outdoor life" can only be realized by taking "urban outdoor life concept" as a basic objective.

At this point; the human needs, within the outdoor life and actions, can be collected under three headings coverage as a formulation as a leading force.

- o Organization of movement
"A circulation system dominated by pedestrian movement and pedestrian areas"
- o Organization of space
"Urban fabric shaped by public open space"
- o Organization of use
"Mixed use".

As the study target for urban outdoor spaces and outdoor life, I selected Taksim square as it's, in urban structure of Istanbul and being an important urban outdoor space. When considered these three headings in this specific area; we can put forward these important findings:

When we examine the field by the criteria of the Organization of Movement; Taksim square today, as it's dissolved in the traffic flow has not been exploited and cannot present its potentials.

By the view of the criteria of organization of space, we find a lack of its most important peculiarity of a space which is enclosure. And its absence causes it to be an undefined place. So it cannot feed the most important psychological feeling of belonging somewhere.

By the view of the criteria of the organization of use, we see that Taksim square cannot activate the space by the functional use and recreational use. This lack of activity affects the quality of space and causes it to be considered as poor.

And as a final result, by this point of view, considering local differences of each item principles below for the city center are put forward,

- o Organization of movement
 - . To improve the transportation conditions in forward of pedestrians.
- o Organization of space
 - . The formation of urban structure; buildings and outdoor space must be considered and studied as a whole.
 - . In this manner buildings of urban design must be interpreted as the identifying elements of the outdoor space.

o Organization of use.

- . From the functional point, proper functions much will add to the outdoor life, in accomandation with the present situation shold be offered.
Conformity of the building program with the environment, bringing variety to the environment with the program.

The inquiry done, at Taksim square and surroundings which is selected as the example, put forward that, the user's expectations are in the same direction.

BÖLÜM I. GİRİŞ

Bu çalışma, kentsel yapılaşmış çevre içinde yer alan "Kentsel dış mekanlar ve dış mekan yaşantısı"nın; insan varlığı için önem ve yerini, yapılaşmış çevre-insan etkileşimi bağlamında ele alarak dış mekanlar ve dış mekan yaşantısını tarihsel gelişim süreci içinde inceleyerek, günümüz ve gelecekteki mimarlık, kent planlama ve kentsel tasarım çalışmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın amacına yönelik olarak yapılan kitaplık çalışmalarıyla, konunun gelişimine yardımcı olacak kuramsal ve deneysel bilgiler ile bu bilgileri destekleyici örnekler, geçmişten günümüze tarihsel süreklilik içinde incelenmiştir. Araştırma sonucu elde edilen bilgilere ek olarak İstanbul'da Taksim Meydanı'nda, mevcut durumu tanımlamak ve sağlıklı kestirimlerde bulunabilmek amacıyla, sistematik ve raslantısal bir yöntem ile meydanın kullanıcılarına yönelik olarak hazırlanan anket soruşturmaları yapılmış ve alansal analizlerle konunun gelişimi desteklenmiştir.

Altı bölümden oluşturulan çalışmanın birinci bölümünde konunun amacı, yöntemi ve kapsamı açıklanmaktadır. İkinci bölümde dış mekan yaşantısının insan için önemi, insan doğası ve ihtiyaçlarına yeni bir bakış açısı getiren psikoloji, çevresel psikoloji, ontoloji ve sosyoloji disiplinlerindeki gelişmeler ışığında zamandan bağımsız olarak incelenmektedir. Buradan hareketle, insan-yapılaşmış çevre etkileşimi bağlamında, "dış mekan-dış mekan yaşantısı"nın ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, ikinci bölüm içinde çeşitli yönleriyle incelenen kentsel dış mekanlar ve içerdikleri yaşantı, ilkçağlardan günümüze kadar incelenmektedir.

Dördüncü bölüm İstanbul'un kentsel dış mekanları ve dış mekan yaşantısının tarihsel sürekliliği içinde ele alınmasını kapsamaktadır. Beşinci bölüm, alan çalışmasına konu olan Taksim Meydanı'nda yapılan anket soruşturmaları ve alansal analiz çalışmalarından oluşmaktadır. Altıncı ve son bölüm sonuç ve önerileri içermektedir.

BÖLÜM 2. DIŞ MEKAN YAŞANTISININ İNSAN İÇİN ÖNEMİ, YAPILASMIŞ ÇEVRE VE DIŞ MEKAN YAŞANTISINA ETKİSİ

2.1. İNSAN VARLIĞI KAVRAMI / DIŞ MEKAN YAŞANTISI

Kent planlama ve mimarlık alanındaki çalışmaların günümüzde, insan doğası ve ihtiyaçlarına yeni bir bakış açısı getiren psikoloji, çevresel psikoloji, ontoloji ve sosyoloji disiplinindeki çalışmalarla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle bu bölümde, dış mekan yaşantısının insan için önemi ve insan-çevre etkileşimi bu disiplinler ışığında zamandan bağımsız olarak ele alınmıştır.

2.1.1. İnsan Varlığına İlişkin Kuramlar ve Kavramsal Açıklamalar

Çağdaş ontolojinin kurucusu olan N. Hartmann'a göre "Ontoloji" gerçek (real) dünyayı ve onun heterojen doğası içindeki doğayı yani gerçek dünyanın bütünlüğünü araştırır [1,s. 16].

Yine N.Hartmann'a göre var olan birşey olarak, varolanın bilimi olan "Ontoloji"nin öteki bilimlerden ayrıcalığı, diğer bilim dallarının bir işbölümü anlayışı içinde varolanı çeşitli alanlara bölerek sadece o belli alanlarda araştırmalarına karşı varlıkbilim'in varolanı bütünlüğü içinde ele almasıdır.

Bütünüyle varlığın, varoluş ilkelerini inceleyen varlıkbilim'in insan varlığına yaklaşımı ise şöyledir. İnsan dünyada tek başına değil, varlık ilişkilerinin oluşturduğu geniş bir dizge içinde yer alır ve bu dizge sadece insana özgü değil, onun bulunmadığı yerde de vardır.

Sonuç olarak; insanın da bir parçası olduğu dünya, "varlık ilişkileri" ile kurulmuştur. İnsan kendisini sözkonusu "varlık ilişkileri"nden soyutlarsa içinde yaşadığı dünyayı bütünüyle kavrayamaz [2,s.136-137].

Varolan'ı ontik bir bütün olarak gören yeni ontolojiye göre bu bütünlük üç alandan oluşmaktadır: [1,s.16, 3.s.30].

1. "Real", gerçek varlık alanı: Güncel somut yaşamı yansıtır.
2. "İrreal", ideal varlık alanı: İnsanın düşünsel yaşamını ifade eder, kavramların oluşmasını sağlar.
3. Estetik varlık alanı: İnsanın sezgisel ifadeler alanıdır. Kavramsal simgelere olduğu kadar, görsel imgelere de olanak verir.

"Real" - gerçek dünyayı ve onun bütünlüğünü araştıran çağdaş ontoloji, dört ana varlık tabakası kabul eder. Bunlar; [3, s.30].

1. İnorganik (organik olmayan) varlık alanı: Birbiri içinde erimiş yapıların farklı biçimde derecelendiği bir düzen olarak bize kendini gösteren bütün kosmos, bu varlık alanına girmektedir.
2. Organik varlık alanı: Canlı varlığı ifade eder ve organik olmayan tabakaların üstünde yükselir, ona dayanır. Bu alan tek hücrelilerden insana kadar uzanmaktadır.
3. Psişik (ruhsal) varlık tabakası: Bilinç olarak görünüşe ulaşmaktadır. Tek tek insanların bilinçleriyle ilgilidir ve "bireycilik" egemendir.

4. Geist (☒) (tinsel) varlık tabakası: Bu varlık tabakası kültür ve tarih dünyasını oluşturur. Bireycilik ilkesi bu varlık tabakasında ortadan kalkar. "Geist" varlığı geniş anlamında "ortak"tır.

Yine çağdaş ontolojiye göre; evren ve varlık en altta organik olmayan, üstte organik, daha üstte psisiş ve en üstte geist tabaka ve kategorilerinden kurulu pramidal bir sistem karakteri gösteren, tabaka ve kategorileri arasında bütünlük, birlik ve bağıllık bulunan heterogen bir yapıdır.

Bir organizmayı oluşturan yapı taşlarının heterogen olduğu yerde, o organizmanın varlığını sürdürebilmesinin koşulu "bütünlüktür". Bütünlük; onu kuram öğelerin toplamını aşan ve çözülürse asıl niteliğini yitiren şeydir.

Yukarıda sözü edilen bu dört tabakalı varlığı gerçek (real) dünyanın temeline koyan yeni ontolojiye göre; gerçek alan ne yalnız maddi varlıktır, ne yalnız organik varlık, ne yalnız psişik ne de geist varlığıdır. Bütün bu varlık alanları aynı gerçeklik kategorisine girerler [3,s.30].

S. Velioğlu'nun insan varlığı tanımına göre ise; "insan; inorganik, organik, psişik ve geist kategorileri

- (☒) Geist: Almancada ruh, akıl, cin, görüntü anlamlarını dile getiren "geist" terimi, Alman idealizminin baş kavramlarından biridir. Kant, Fichte, Hegel ve en sonunda da insanbilimci Max Scheler "geist" terimini özel bir anlamda kullanmışlardır. Scheler'e göre geist; aklı, ide bilincini, kendiliğindenliğe yönelen anlayışı, iyilik ve acımak gibi birçok aktları kapsayan tümsel bir güçtür. İnsan, geist'iyle, çevresindekilerin tümünü objeleştirip kavrayabildiği gibi bizzat kendisini de objeleştirip kavrayabilmektedir. Bunu yapabilen tek varlık insandır ve ona bu aktını sağlayan da geisti'dir. İnsandan başka bütün varlıklar çevrelerince güdülürler, yalnız insan çevresini kendi özgür iradesine uydurur. İnsanı hem kendisine hem de çevresine karşı özgür kalan da geistidir. Geist deyimini dilimizdeki, ruh deyiminden tin deyimiyile ayrılmış bulunmaktadır [2, s. 197].

platformunda dünyaya gelmekle birlikte, bütünleşmek ve toplumsallaşmak zorunda olan, tarihsel-kültürel-inançsal-siyasal ve ekonomik oluşum çizgisi içinde bulunan; yaratma süreci ile donatılmış dinamik bir varoluştur".

S. Velioğlu'nun "ontoloji" alan ve kapsamında belirlenen bu tanımlamasından;

- o İnsanın öncelikle birey olduğu,
- o Bütünleşmek ve toplumsallaşmak zorunda olduğu,
- o Böylece, bireyin mikrokosmik ve makrokosmik iki çevresi olduğu,
- o Biyolojik kapalılık içinde bireyselliğin, insanın mikrokosmik sfer'ini oluşturduğu bunun yanı sıra; aile, çevre (oyun, okul, iş ve meslekle ilgili) klan (gelecek, görenek, töre ve kültürleriyle), çağ, doğa, evren vb. ögelerin insanın makrokosmik sfer'ini meydana getirdiği,
- o İnorganik, organik, psişik ve geist kategorileri ile kendi içinde bütünleşmek zorunda olan mikrokosmik sfer'in makrokosmik sfer'le de bütünleşmesi gerektiği,
- o İnsanın ne tek başına bireysel, ne de toplumsal varlık olarak değerlendirilemeyeceği, belirlenmektedir.

Ve bu durumda; insanın psişe'si ve somato'suyla psikosomatik ya da psikobiyolojik bir bütünlük olmaktan öte, geistosomatik ya da geistobiyolojik bir bütünlük olduğu [1,s.14] anlaşılmaktadır.

İnsanın, diğer canlı varlıklardan ayırıcı niteliğinin yaratma süreci ile donatılmış olması nedeniyle S.Velioğlu bu durumu bir "açılış" olarak betimlemekte ve "biyolojik kapalılık içinde açılış" olan insanın dinamik dengesindeki kararsızlıkların, yeni denge araştırmasında ve bütünleşmesinde yaratma sürecini harekete geçirdiğini, yaratma sürecinin, ilişkiler alanı olan insan varlığını uyumlu bir bütünleşmeye götürdüğünü belirlemektedir [1,s.15]. Yukarıda yapılan tüm belirlemeler insan-çevre ilişkilerinin gündeme getirilmesini gerekli kılmaktadır.

2.1.2. Çevre, İnsan-Çevre Etkileşimi

New Webster's Dictionary "çevre"'yi, organizmalar topluluğunun veya bir organizmanın varlığı ve gelişimini etkileyen tüm fiziksel, sosyal ve kültürel faktörler ve koşullar olarak tanımlamaktadır.

Avustralya'da yasal bir değerlendirme olarak çevre "birey veya sosyal yapı olarak insanı etki altında tutan insan çevresine ilişkin tüm görüşlerdir".

Çevre bilimine -ekoloji yönünden bir yaklaşım getirilerek çevre tanımlanmaya çalışılırsa, tüm canlıların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileri bu bilim dalının inceleme alanını ifade ettiğinden, çevrenin oluşumunda karşılıklı ilişki ve etkileşimin önemi açıkça görülür.

H. Suher'e göre çevre; herhangi bir birey veya canlının yaşamını ve gelişimini etkileyen tüm etmenler ve koşullardır ve Existics-İnsan Yerleşmeleri Bilimleri yönünden bu çevreleri Doğal Çevre, İnsan-Toplum Çevresi ve İnsan Eliyle Yapılaşmış Çevre Olarak tanımlamaktadır [4,s.15].

Sümer Gürel "Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı" kitabında "çevre"yi kişiyi etkileyen, şekillenmesini ve yaşamını belirleyen iklimsel, biyotik ve toplumsal faktörlerin tümü şeklinde tanımlamaktadır.

Thomas C. Kavanagh'da çevreleri sıralarken Doğal Çevre, Beşeri Çevre ve Sosyal Çevre yanısıra insanın "EGO" çevresini de sıralar ki bu sonuncusu insanın tinsel çevresi olmaktadır.

Çevrenin oluşumunda Existics-İnsan yerleşmeleri yönünden yapılacak bir yaklaşımla geliştirilen çevreler aşağıda ögelere bağlı olarak belirtilmiştir [4,s.16].

DOĞA	DOĞAL ÇEVRE
İNSAN TOPLUM	BEŞERİ ÇEVRE, SOSYO-EKONOMİK ÇEVRE, İNSAN-TOPLUM ÇEVRESİ
KABUKLAR-ÖRTÜLER AĞLAR	İNSAN ELİYLE İNŞA EDİLMİŞ OLAN ÇEVRE - YAPILAŞMIŞ ÇEVRE-YAPMA ÇEVRE

Doğal çevre; insanı etkileyen atmosferik koşullar, zemin-altı yapısı, toprak ve yapısı, bitki örtüsü, canlı varlıklar vb. ögelerle ve karşılıklı etkileri ile oluşan çevredir.

Beşeri çevre; insan ve toplumun karşılıklı varlıkları ve etkileşimi ile oluşan çevredir. Sosyo-ekonomik ve kültürel çevre olarak da tanımlanabilir.

Yapılaşmış çevre; insan tarafından inşa edilmiş veya organize edilmiş çevredir. Bu çevre istek ve gereksinimlerin soyut eylemlerden somut mekansal anlatımlara ulaştığı çevredir.

İnsan eliyle yapılaşmış olan çevrede, kentsel ve mimari alanlar ölçeklerine ve boyutlarına bağlı olarak hiyerarşik mekan tiplerini meydana getirirler. Kentsel tasarımda bu hiyerarşi, küçük (saklı) alanlardan kentin içinde bulunduğu büyük doğal alanlara kadar değişir [5,s.74].

2.1.1.'de açıklanan teorik yaklaşımlarda görüldüğü gibi insan varlığı, kendini saran aile, okul, oyun, iş çevresi, klan, çağ, doğa, evren gibi ögelerin meydana getirdiği makrokosmos ile bütünleşmek ve toplumsallaşmak gereksinimi duymaktadır. Buna göre; insan varlığının toplumsallaşması yönünde sosyal yaşantısının önemli ve büyük bir bölümünü sürdürdüğü kentsel yapılaşmış çevre de yer alan "dış mekanlar" ise sözkonusu makrokosmos'un doğal olarak önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Bu durumda açıkça görülmektedir ki, insanın fiziksel çevresi ve başka insanlarla

ilişkilerini temelinde barındıran "dış mekan yaşantısı" insanın temel ihtiyaçlarından biri olarak belirlenen "bütünleşme" bağlamında büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle; sürekli etkinlikler içindeki insanın çevre ile olan etkileşiminin iyi kurulmasının önemi açıktır.

2.2. KENTSEL MEKAN - KENTSEL DIŞ MEKAN VE TANIMLARI

1933 yılında Atina'da toplanan milletlerarası Çağdaş Mimarlık Kongresi CIAM kabulleri içinde kentsel işlevler; barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım olarak tanımlanmıştır. Erkut bu kentsel işlevlere bağlı olarak kentsel mekanı; insanlar tarafından kullanılan ve kent mekanında yaşayan toplumsal-ekonomik grupların barınma, çalışma, eğlence ve ulaşım gibi temel yaşam etkinliklerinin yeniden üretildiği yer [6, s.42] olarak tanımlamaktadır.

"Kentsel mekan"; bina cepheleri, kent zemini ve kent etrafındaki doğanın içeri girişinin temsil edildiği doğal ya da yapma açık alanlar ile şekillenmektedir. Kentsel çevre de yer alan "dış mekanlar" toplayıcılık ve kaynaştırıcılık özelliklerine sahip statik mekan niteliğindeki rezervuarlar ve bağlayıcı, dinamik mekan niteliğindeki kanallardır [5, s.74].

Schulz'a göre ise dış mekanlar, soyut olarak yakınlık duygusu içeren yerler, kapalılık duygusu içeren alanlar ve süreklilik duygusu içeren yollardan oluşmaktadır [7, s.40]. Kent bütünü, mekansal açıdan aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

1. Kamusal mekanlar (toplumun ortak kullanımına ait mekanlar).

- o Doluluklar (Kamusal yapı: Sanayi, tarım, hizmet, dinlenme, eğlence)
- o Boşluklar (Kamusal mekanlar: Arsa, arazi, park, bahçe, yol, sokak, cadde, meydan) (şekil 2.1, 2.2, 2.3)

2. Özel mekanlar (Bireysel kullanıma ait mekanlar)
 - o Doluluklar (Özel yapılar: Konut, işyeri, ticaret, sanayi, tarım, hizmet, dinlenme, eğlence).
 - o Boşluklar (Özel dış mekanlar: Arsa, arazi, park, bahçe, tarım alanı (Şekil 2.4)).

Bu sınıflamada yer alan kamusal dış mekanlar ve özel dış mekanlar "kentsel dış mekanları" oluştururlar. Her iki tip dış mekanın birbirleriyle ilişkileri ve kullanımları açısından ele alındığında arada tampon bir bölgenin oluştuğu görülür ve böylelikle "kentsel dış mekanlar";

1. Kamusal dış mekanlar
 - o Kamusal dış mekan
 - o Yarı kamusal dış mekan
 2. Özel dış mekanlar
 - o Özel dış mekan
 - o Yarı özel dış mekan
- olarak tanımlanabilir [8,s.75].

a.

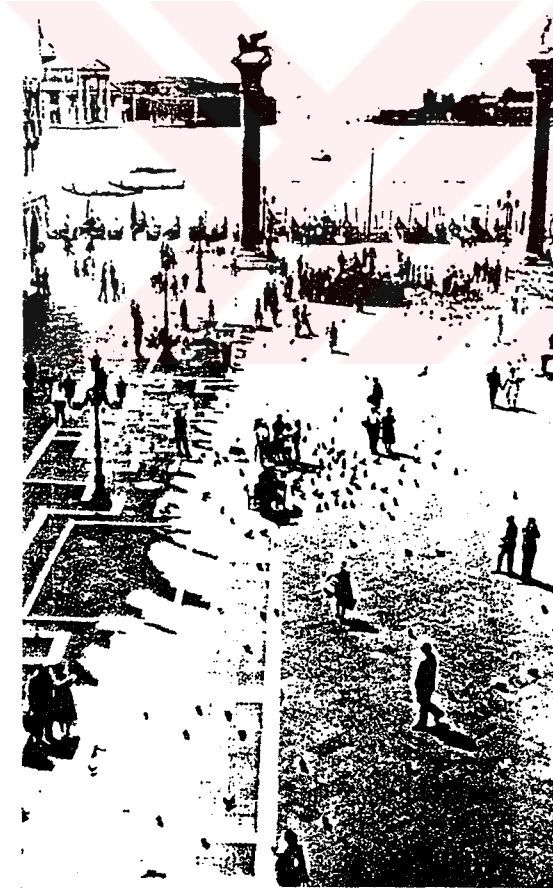

b.

Şekil 2.1. Kentsel Dış Mekan Ögesi Olarak; a. Sokak, b. Cadde, [9, s.19]

a. Rockefeller Center, New York

b. San Marco-Venedik

c. San Francisco'da Küçük Bir Meydan

Şekil 2.2. Kentsel Dış Mekan Ögesi Olarak Kent Meydanları
[10,s.62, 11,s.62-26]

a. Bedford Meydanı - Londra

b. St. James Parkı - Londra

Şekil 2.3. Kentsel Dış Mekanlar; a. Komşuluk Ünitesi Parkı, b, Şehir Parkı, [10 ,s.30-32]

Şekil 2.4. Özel Bahçe [11,s.102]

2.3. İNSAN YAŞAMINDA DIŞ MEKAN ETKİNLİKLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

J. Gehl'e göre, kentsel bir çevrede gerçekleştirilen dış mekan etkinlikleri genel olarak üç ana grupta toplanmaktadır [9,s.11].

1. Gerekli (zorunlu) etkinlikler (işe gitmek, okula gitmek, otobüs beklemek vb.)
2. İsteğe bağlı etkinlikler (hava almak için dışarı çıkmak vb.)
3. Sosyal (planlı) etkinlikler (ortak etkinliklerin çeşitli tipleri-törenler, festivaller- çocukların oyun oynaması, sohbet etmek vb. (Şekil 2.5)).

Zorunlu Etkinlikler: Zorunluluk kapsamında olduklarından sürekli olarak, neredeyse tüm koşullar altında gerçekleşirler. Bu nedenle de yapılaşmış çevreden ya az ya da yüzey-sel biçimde etkilenmektedirler, yani dış çevreden bağımsızdırlar. Çünkü insanların başka seçenekleri yoktur.

İsteğe bağlı etkinlikler: Zaman ve mekan buna olanak tanıdığı durumda yapılırlar niteliktedirler. Bu grupta yer alan etkinlikler, dış koşullar optimal olduğunda ve çevre koşulları davet edici olduğunda gerçekleşmektedirler. Bu sebeple özellikle dış fiziksel koşullara bağımlıdırlar.

Sosyal etkinlikler: Halka ait mekanlarda ve diğer insanların varlığına bağlı olarak gelişmektedirler. Bu gruba dahil neredeyse tüm etkinlikler, diğer iki etkinlik kategorilerine bağlı olarak gerçekleşirler. Bu bakımdan planlı etkinlikler olarak da nitelenebilirler. Sosyal etkinlikler, insanların hareketlerinin ya da aynı mekanda buluşmalarının bir sonucu olarak kendiliğinden de meydana gelebilirler. Bu durum sosyal etkinliklerin dolaylı olarak gerekli ve isteğe bağlı etkinliklere halk mekanlarında daha iyi koşullar verildiği zaman desteklendiğini ifade etmektedir.

Kentsel bir çevrede gerçekleşen bu üç tip dış mekan etkinliğinin gerçekleşme sıklık ve yoğunluklarının yapılaşmış

çevre koşullarından etkilenme düzeyleri ise (Şekil 2.6) da olduğu gibi farklılıklar göstermektedir[9,s.13].

Şekil 2.5. Kentsel Dış Mekan Etkinlikleri
[9,s.30,11,s.71,12,s.10-21]

	YAPILAŞMIŞ ÇEVRENİN NİTELİĞİ	
	ZAYIF	GÜÇLÜ
ZORUNLU ETKİNLİKLER	●	●
İSTEĞE BAĞLI ETKİNLİKLER	•	●
PLANLI SOSYAL ETKİNLİKLER	●	●

Şekil 2.6. Dış Mekan Etkinliklerinin Yapılaşmış Çevre Koşullarından Etkilenme Düzeyleri [9 ,s.13]

Şekilde de açıkça görüldüğü gibi yapılaşmış çevrenin niteliği zayıf ise sadece yapılması zorunlu olan etkinlikler gerçekleşmektedir. Yapılaşmış çevre niteliğinin yüksek olması durumunda zorunlu etkinliklerin yine aynı yoğunlukta gerçekleştikleri gözlenmektedir.

İsteğe bağlı olarak gerçekleşen etkinlikler ise, yapılaşmış çevre niteliğinin güçlü olduğu durumda yoğun olarak gerçekleşmektedir, çünkü mekan insanları davet edici bir özellik taşımaktadır. Sokak ve kent mekanlarının düşük nitelikli olması durumunda minimum etkinlik gerçekleşmektedir. İyi bir çevrede ise durum tamamen farklıdır, çok geniş bir spektrumda insan aktivitesi olanaklı olabilmektedir (Şekil 2.7).

Sonuç olarak görülmektedir ki "yapılaşmış çevrenin şartlarından en güçlü biçimde etkilenen isteğe bağlı etkinlikler, zorunlu ve sosyal etkinliklere karşın, dinamik bir nitelik taşımaktadırlar".

Yine J. Gehl'e göre; insanların ilişki kurma eğilimlerinin derecelerine ait kavramlar şöyle sınıflanmaktadır [9,s.17].

Şekil 2.7. Düşük Nitelikli Mekan İle Çevre Niteliği Güçlü Mekanda Görülen Aktive Farklılığı
[9, s.15, 13, s.65]

YÜKSEK-GÜÇLÜ EĞİLİM

Yakın arkadaşlık

Arkadaşlık

Tanıdıklık

Tesadüfi kontak

DÜŞÜK EĞİLİM

Pasif kontak (görme-duyma)

Yapılan sınıflamada bir karşılaştırma yapıldığında; düşük dereceli eğilimler daha önemsiz gibi görünmekle birlikte, hem bağımsız ilişki biçimleri oldukları için hem de daha kompleks bağlara baz teşkil ettikleri için değerlidirler.

Yapılar arasında geçen dış mekan yaşantısı kişiye diğerleriyle, rahat ve bağımlı olmayan bir şekilde beraber olma şansı tanımaktadır. Bu durumda diğer insanların arasında olmak, yalnız olmaya alternatif teşkil eder ve kişi zorunlu olarak biriyle değildir ama en azından diğerleriyle olma imkanına sahiptir (Şekil 2.8).

Günümüzde gelişmiş teknoloji ürünlerinin sağladığı imkanlarla "deneyimler" televizyon ve videodan izlenebilmektedir

Şekil 2.8. Kişiy e Diğerleriyle Birarada Olma Şansı Tanıyan dış Mekan [9,s.3, 12,s.20].

ancak dış mekan yaşantısında, kişi; kendisi de orada olarak, olaylara-etkinliklere katılarak tanık olma olanağı elde eder. Doğrudan doğruya katılamasa bile kesinlikle oradadır.

Yapılaşmış çevre şartlarından en güçlü biçimde etkilenen ve dış mekan etkinlikleri içinde yer alan isteğe bağlı olarak gerçekleşen -kendiliğinden oluşan, planlanmamış- etkinlikler; insanların aynı mekanda tesadüfi olarak biraraya gelmesi açısından ele alındığında görme ve duymaya bağlı bu pasif ilişki biçimi [15,s.15].

- o En basit ilişki biçimidir.
- o Başka seviyede ilişkilerin başlangıç noktasıdır.
- o Kurulmuş ilişkileri sürdürme ve geliştirme şansı sunar.
- o Dış sosyal dünyaya ait bilgi kaynağıdır.
- o Diğer etkinliklere ilham vericidir.
- o İnsanın uyarım ve teşvik ihtiyacına cevap verir.

Alış-veriş eyleminin sadece satın almak değil, bu eylemin doğasından kaynaklanan (vitrinlere bakmak, çarşıya çıkmak vb.) bir uyarıcı, özendirici olması ve buna bağlı olarak da doyum etkisi yapmasıyla, insanların arkadaşlık derecelerini etkileyen karşılaşma sıklıkları bunlara örnek olarak verilebilir [14,s.15].

Bu bilgiler ışığında; insan ve etkinlikleri diğer insanlar için fiziksel nesne ve fiziksel çevrelerden daha çekicidirler, insanlar başkalarının yaptıklarıyla ilgilenir -ler (Şekil 2.9). Bununla birlikte kentsel dış mekanda

Şekil 2.9. İnsan Etkinliklerinin Çekiciliği
[9,s.33,10,s.71]

gerçekleşen etkinlikler insanları eğlendirici, oyalayıcı, ilgi çekici gösterilerdir. İnsanlar insanları çekmekte insanlar insanların olduğu yerlere gitmektedirler [11,s.107].

Bunlara aşağıda sıralanan etkinlikler örnek olarak gösterilebilir.[14, s.16].

- o Kendileri için özel olarak düzenlenmiş oyun alanları yerine, sokaklarda oynamayı tercih eden çocuklar (Şekil 2.10).
- o En büyük ilginin yoldan geçenlerin olduğu kaldırım kahveleri.

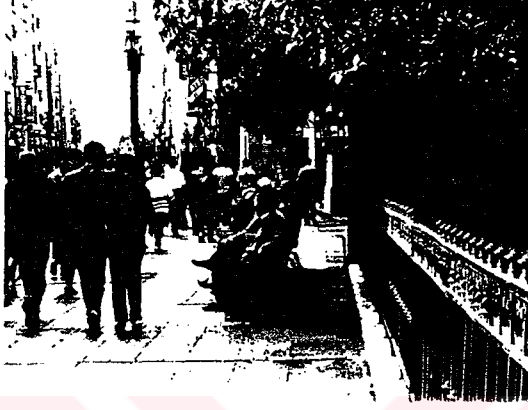

Şekil 2.10. Çocuk Parkı Yerine Sokakta Oynayan Çocuklar
[9,s.40]

- o Ana ulaşım aksları üzerinde yerleştirilmiş ve böylece

çevreye egemen durumdaki bankları tercih eden insanlar (Şekil 2.11).

- o Müzik yayınından daha fazla ilgi çeken, sokakta canlı olarak yapılan müzik gösterileri.

a

b

Şekil 2.11.a. İstiklal Caddesi, b. Taksim Meydanı [16]

Görölmektedirki; kentsel bir çevrede gerçekleştirilen dış mekan etkinliklerinden isteğe bağılı olarak gerçekleştirilenler, bu olayın insanların raslantıyla biraraya gelmesi açısından bakıldığında, görme ve duymaya bağılı bu pasif ilişki biçimi ile diğer dış mekan etkinlikleri içinde çekirdek bir yapıya sahiptirler [14,s.16] .

Yapılan açıklamalar doğrultusunda, insanın en temel ihtiyaçlarından birinin "ilişki kurmak" olduğu ortaya çıkmaktadır [17,s.14-15] . Bu yüzden "yaşayan kent" insanların diğer insanlarla ilişkileri olduğu ve deneyim açısından uygun olduğu için teşvikte bulunan kenttir [9,s15-20] .

Böylece yukarıdaki belirlemelerde açıkça görölen isteğe bağılı çekirdek dış mekan etkinliklerinin yapılaşmış çevre koşullarından yüksek derecede etkilenmesi özellikle üzerinde durulması gereken konu olarak belirlenmektedir. Bu konu 2.5.de incelemeye alınmıştır.

Düzenli kentsel mekanlar ve kentsel donatılar insanın doğal çevre, insan ve toplum çevresi yapılanmış çevre ile ilişkilerinin kurulmasında olumlu etkiler yapmaktadır. İnsanın çevresi ile bütünleşmesi ise toplumsallaşması sonucu nu da beraberinde getirmektedir. Söz konusu bu ilişkilerin kurulması insanın o mekana sahiplenmesi duygusunu getirir ve bu giderek kente sahip çıkmasını hazırlar. Ancak bütünleşme ile yeni çevreye ve yeni kent yaşamına yabancılaşma duyguları ortadan kalkar. Bu bütünleşme duygusu kentlileşme ve demokratikleşme sürecine ivme kazandıracaktır.

2.4. KENTSEL DIŞ MEKANLARIN VE DIŞ MEKAN YAŞANTISININ KENTLEŞME-KENTLİLEŞME SÜRECİNE KATKI YÖNÜNDEN ELE ALINMASI

Kent olarak tanımlanan yerlerin sayısının artımı, kentlerin nüfusça büyümesi ve alanca yayılması ile mekana yansıyan bir nüfus birikimi süreci olan kentleşme;

o İster bir kırsal yerleşmenin kente dönüşmesi, ister doğrudan doğruya kentin büyümesi biçiminde olsun, nüfusun kent yerleşmelerinde yoğunlaşması olarak demografik bir olay,

o Nüfusun, tarımdan endüstri ve hizmetlere kayması ve buna bağlı olarak kentsel işgücü biçimlerinin ekonomik etkenlik kazanması ile de sosyo-ekonomik bir olaydır. Sonuçta değişimi getirir. Şöyle ki,

o "Fiziksel Çevre ve Yaşama Biçimlerinde Değişim"

o "Sosyal Değişim ve Yeni Biçimlenme Süreci"

Özetle;

o Bir yönetsel örgütlenme biçimi olarak değerlendirilebilir [13,s.188] .

Bu durumda kentleşme; kentsel nüfus birikiminden ayrıca; "KENTSEL KARAKTERİSTİKLERE SAHİP OLMA, KENTLİ OLMA SÜRECİdir". Kentsel karakteristikler nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, yerel örgütlenme, sosyal tabakalaşma, kurumlaşma,

örgütlenme, üretimde farklılaşma ve uzmanlaşma ile belirir ve aynı zamanda kentsel mekan içinde kentsel işlev bölgelerinin oluşumu ile kentin fiziksel mekanına yansır [18,s.183].

Gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde kentleşme-metropolitenleşme sürecinde ağırlıklı olarak kır kökenli bir topluluğun rol alabilmesi, yeni kentlinin kimliği üzerinde durulmasının önemini işaret etmektedir. Çünkü kentleşme, aynı zamanda insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim süreci ve kırdan kente göç sonucu bireyin kente özgü işlerde çalışması, kente özgü davranış kalıplarını benimsemesi ve "kentlinin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması yönünde ortaya çıkan bir değişim sürecidir". Böylece iç göç süresince kırsal yaşam ve kültürüne bir geçiş yaşanır. Kentleşme bu bağlamda "toplumsal bir değişim sürecinin bir göstergesi" olarak da değerlendirilebilir [18,s.188].

Kentleşme olgusunda ortaya çıkan kentli olabilme probleminde, "yeni kentli-kent" ve "insan-insan" ilişkisinin kurulabilmesinin taşıdığı öneme bağlı olarak; yayalaştırılmış ortak kullanıma açık alanlar, ülkemizde kentleşme sürecinde iç göç ile tarımsal alanlardan kentsel alanlara gelen ve "yeni kentli" olan bireyin çevresi ile ilişki kurabilmesinde yardımcı mekanlardır.

Yürümenin; görme ve duymaya bağlı ilişki kurulmasında en uygun hareket biçimi olması nedeniyle, yaya alanları "yeni kentli" için "yeni çevresi" ile etkileşime girmesinde en önemli mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, kentsel yapılaşmış çevredeki ortak kullanıma açık olarak organize edilmiş, dış mekan etkinliklerine olanak tanıyan mekanlarda "yeni kentli" özel bir çabayı ve ön bilgiyi gereksinmeksizin etkileşim sürecine girerek "kentli olmaya hazırlanacak" "kent ve kent olayları" ile tanışabilecek kente özgü davranış kalıplarına sahip olabilecektir [18, s.189].

Bu bağlamda, insan ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmiş kentsel dış mekanlar insan-çevre etkileşiminde olumlu sonuçlar sağlayacak bir uygulama aracı olarak gündeme gelmektedir.

Günümüzde büyüyen kent alanlarında birincil öneme sahip, otomobile bağlı gelişen ulaşım sistemleri ile örgütlenmiş kent mekanında çağdaş yaşamın dayattığı koşullarla birlikte bireylerin yüzyüze ilişki kurabilme imkanını sınırlayan, izole bir yaşama yönelmesi de yine dış mekanların önemini ortaya koymaktadır.

Bütün bu açıklamalar ışığında, "ortak kent mekanları"- "kentsel dış mekanlar"ın insanların; hiçbir önkoşula gerek kalmadan, görme ve duymaya bağlı en basit ilişki biçimi bağlamında birarada olabilme deneyimi yaşamalarına zemin oluşturan mekanlar olarak önemleri açığa çıkmaktadır.

2.5. KENTSEL DIŞ MEKANDA BOYUT VE MEKAN DUYGUSU

İnsanın duygusal ve fiziksel özelliklerine bağlı olarak insan-insan ilişkilerinin kurulmasındaki sosyal uzaklıklar Antropolog Edward Hall'a göre 4 ana grupta toplanmaktadır [14,s.17].

1. Samimiyet-yakınlık mesafesi: (0-145 cm) Rahatlık, neşe, kızgınlık gibi durumların ifadesinin sözkonusu olduğu mesafe,
2. Kişisel (personal)uzaklık: (0-45-130 cm) yakın arkadaşlar veya aile üyelerinin konuşma mesafesi,
3. Sosyal-toplumsal uzaklık: (130-375 cm) arkadaşlar arası normal konuşma mesafesi komşular, iş arkadaşları,
4. Genel-özel olmayan mesafe: (375 cm'den fazla) daha formal durumlarda söz konusu olan uzaklık (insanın

başkalarının konuşmalarını duyup onları görebildiği ancak onlara katılamadığı uzaklık).

İnsanın fiziksel mekan kurgusu (çevresi) ve başka insanlarla kurduğu ilişkiler açısından fiziksel ve duygusal algı olanakları incelenirse; [14,s.17].

GÖRME: Gözün yataydaki görüş açısı (130°) düşeydeki görüş açısına (75°) oranla fazladır.

Uzaklığa bağlı olarak görme biçimleri:

o 500-1000 metre; çevre ve ışık şartlarına bağlı olarak, bu mesafeler içinde göz,sınırları içindeki objelerin niteliğini ayırtedebilir (insan, ağaç).

o 0-500 metre; bu mesafeler ise insanın sosyal yaşantısını organize ettiği mesafeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

o 100 metre; bu sınırlar içinde ise göz,insan veya insan gruplarının veya ne yaptıklarının ayırmasına varamaz.

o 70-100 metre; bu mesafelerde, çevrenin şartlarına da bağlı olarak göz, insanın cinsiyetini, yaşını ve hangi eylem içinde olduğunu algılayabilmektedir.

o 30 metre; göz bu mesafede insanın detay özelliklerini algılayabilir.

o 20-25 metre; göz, insanın ruh haline duygularına ilişkin çıkarımlar yapabilir (tiyatrodaki maksimum okuma mesafesi)

o 1-3 metre; tüm ayrıntıların görüldüğü uzaklıktır.

DUYMA: "Çevre ile ilişki kurmada fonksiyonel olanaklar içeren ikinci duyudur.

o 0-7 metreye kadar, kulak son derece etkili bir duyu organıdır. Bu mesafede karşılıklı konuşma çok rahat bir

biçimde gerçekleşebilir.

- o 35 metreye kadar; bir konuşmacıyı dinlemek ve soru sorup yanıt almak yoluyla ilişki kurmak mümkündür, ancak normal bir konuşma gerçekleştirilemez.
- o 35 metreden sonra ise, bağırma sözkonusu olmadığı sürece duyma gerçekleşemez.
- o 1000 metreye çıktığında ise ancak çok güçlü sesler duyulabilir.

YÜRÜME: İnsanın mekan içinde yer değiştirmesi ve hareket edebilmesi; çevre ile bütünleşme, çevreyi tanıma, ilişki kurma amaçlarını gerçekleştirmek için algının sürekliliğini sağlamak açısından en büyük olanı yürümedir. Görme ve duymaya bağlı ilişki kurmada en uygun hareket biçimidir. Genel olarak uygun yürüme mesafesi 400-500 metredir. Yürünen yolun geometrisi, yüzey şartları ve çevre koşulları; yürümeyi rahat, keyifli ve yorucu, sıkıcı hale getirebilir.

Bir şehir mekanının analizinde etki yapan dört duyunun ağırlıkları şöyle saptanmıştır; % 70 görme, % 25 dokunma ve % 5 işitme, koku alma duyusunun ağırlığı bulunmuştur [14,s.33].

Görme yatayda da hareketinin kolaylığı gözönüne alınırsa, diğer duyulara oranla en geniş kullanıma sahip algı olanıdır.

İnsan görüşüne bağlı uzaklıktan ortaya çıkan kentsel dış mekan kategorilerinde, insan ölçeği göz önüne alındığında boyutsal olarak üç tip dış mekanla karşılaşılmaktadır [5,s.73-76].

1. Yakınlık ölçeği: 27 metre, insanların yüzlerinin

tanınabileceği bu mesafe eski konut alanlarına ait ölçektir.

2. Kentsel ölçek: 150 metre, bu mesafe büyük kentel mekanlara ait ölçektir.
3. Anıtsal ölçek: 1300 metre, artık insanlar algılanamaz hale gelir, bakış, görüş, anıtsal yerleşim insan figürüne bağlı olmayan onu referans almayan bir şekilde fonksiyon verir.

K.Lynch ise; "sosyal ilişkilerin kurulması açısından", 25 metre çapındaki bir dış mekanın son derece olumlu bir mekan oluşturduğunu ve dış mekan yönünden iyi organize edilmiş kentlerde 100 metreden daha büyük dış mekanlara rastlanılmadığını vurgulamaktadır [19,s.69].

"Kent Mekanı. " temelde öncelikle bazı niteliklerle belirlenir.

Bunlar;

- o Kapalılığının niteliği,
- o Donatılarının niteliği,
- o İçindeki aktivitelerinin niteliğidir.

Özetle; "kentsel mekan" ideal olarak kendisini çevreleyen duvarlarla sınırlandırılmalı, amaca uygun zemini olmalı ve belli bir amaca hizmet etmelidir. Bu niteliklerden bir tanesinin bile sağlanması durumunda tek başına "mekan duygusu" oluşturabilir [5,s.75].

C.Sitte "City Planning According to Artistic Principles" adlı kitabında; bağlayıcı koridor niteliğindeki kanalların, mekansal nitelik içermedikleri için, karşılıklı olarak iki yönde sınırlandırılmalarının yeterli, buna karşın toplayıcı nitelikteki alanların hemen hemen tüm çevrelerinin sınırlandırılmasının mekansal açıdan karakter kazanması için gerekli olduğunu ifade etmektedir [20,s.32-38].

Bununla birlikte, bir bulvarda sınır sadece iki kenarın varlığıyla sağlanmakta ve bu onun bir kanal olarak

dikkati toplaması için yeterli olabilmektedir. Ancak bir "meydan"da, dikkatin o mekanda yoğunlaşabilmesi için tüm kenarlardan sınırlandırılması gerekmektedir [5,s.76].

Dolaşıma bağlı olarak, ölçekli bir dizi kanal ve rezervuarlardan oluşan ardışık ve sürekli bir dış mekan kurgusu, ölçeksiz total bir dış mekana göre, kullanıcıda "mekan duygusu" uyandırmaktadır [21,s.20].

Kent içinde hareket ederken kafamızı çevirir, dikkati - mizi çeken şeylere bakarız. Ancak tam önümüze baktığımızda gördüklerimiz, içinde bulunduğumuz mekana ait bizim ana görüşlerimizi oluşturur. Tam önümüzde gördüğümüz yüzey bizim sınırlanmışlık duygumuzun derecesini gösterir [5,s.75].

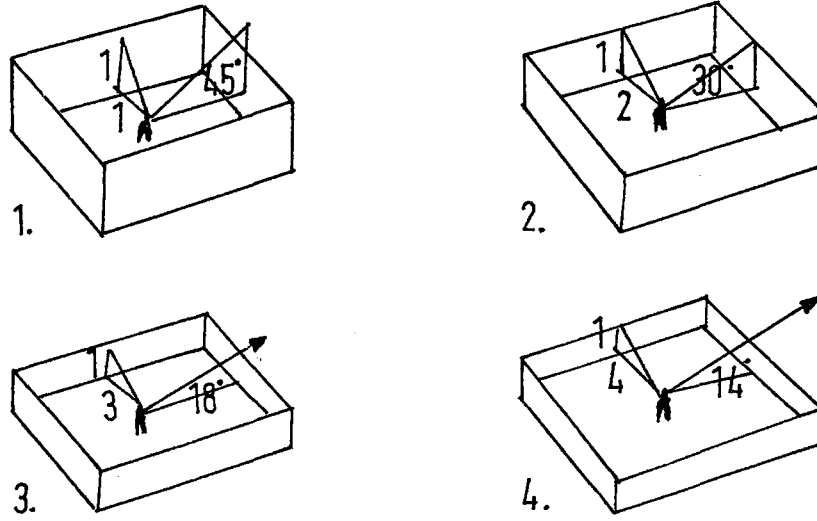
Bu durumda ortaya çıkan sonuç, dış mekanda "mekan hissi" uyandırmak için tasarım öğeleriyle sınırlanma ve tanım - lanma getirilmesinin gerekliliğidir. İnsan ölçeği ve me - kan duygusu için P.D. Spreiregen tarafından belirtilen gerekli oranlar aşağıda özetlenmiştir [5,s.76] (Şekil 2.12).

Önemli olan, dış mekanların boyutsal açıdan "insan ölçeği - ne" bağlı olarak sınırlandırılmaları ve insanlarda, boş - luk, darlık korkusu yaratacak boyutlardan kaçınılmasıdır [22,s.42].

Kentsel çevreyi oluşturan kurgunun, taşıması gereken en temel özellik algıya açık ve net olmasıdır [23,s.363-376]

İnsan, çevre ile olan ilişkilerinde birbirine bağlı üç psikolojik süreçten geçmektedir [24,s.42].

1. Algılama (algı)
2. Kavrama ve kavrayışsal tepki (imaj)
3. Davranışsal tepki (eylem)

Şekil 2.12. İnsan Ölçeği ve Mekan Duygusu İçin Gerekli Oranlar [5,s.75].

1. 45° (1:1) - Tam Mekan duygusu, daha çok yüzey detayları algılanır.
2. 30° (1:2) - Mekan Duygusu, yüzey bütünü ve detaylar algılanır.
3. 18° (1:3) - Minimum mekan duygusu, yüzey çevresi ile ilişki olarak algılanmaktadır.
4. 14° (1:4) - Mekan duygusunun kaybolması, yüzey geniş bir fon üzerinde algılanır.

S. Velioğlu'na göre; insanın 2.5'de açıklanan fiziksel ve psikolojik özellikleri gözönüne alınarak fiziksel ve davranışsal bileşenlerden oluşan çevreden beklentileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir [14,s.21].

1. Çevrenin (dış mekanın); insanın bilme ve ilişki kurma ihtiyacı doğrultusunda net, algıya açık ve harekete elverişli olması (insan-insan ve insan-yapılaşmış çevre bağlamında),
2. Çevrenin (dış mekanın); insana kendisi için düzenlenmiş olduğu duygusu vermesi, yapılaşmış çevrenin insan ölçeği bağlamında insanın mekansal beklentilerine cevap verebilmesi,

3. Çevrenin (dış mekanın); etkinlik olanağı açısından çeşitlilik, zenginlik içermesi, canlı ve çekici bir ya - şantıya sahip olması, seçme şansı içermesi.

Bu açıdan bakılarak yapılar ve dış mekanlardan oluşan bir kurgunun tasarlanması durumu incelendiğinde, bu kurgunun temel bileşenleri olan yapıların kitlesel özellik - leri, içerdikleri etkinlikler ve dış mekanlar ile insanın yukarıda açıklanan üçlü bağlamdaki gereksinmelerini yanıtlayabilecek donanımda oldukları görülmektedir.

Böylece, bu noktadan hareketle bir tanım yapmak gerekirse, yapılar ve dış mekanlardan oluşan bir kurgunun önemli bir bileşeni olan "yapı" (insanın dış mekan etkinlikleri içindeki ihtiyaçları gözönüne alınarak;

1. Fiziksel-kitlesel özellikleri ile insanın algı olanaklarına göre biçimlenmesi ve algının sürekliliği bağlamında mekanda yer değiştirmeye bağlı olarak insanın hareket şartlarını oluşturmaları ve "dış mekandaki hareketi yönlendirmesi gereken",
2. Dış mekanı, fiziksel anlamda kitlesel özellikleri ile insanda "mekan duygusu" uyandıracak şekilde belirlemesi gereken,
3. İç programı ve fonksiyonları ile, iç mekan-dış mekan ilişkisi çerçevesinde dış mekanı beslemesi gereken bir öge olarak tanımlanabilir [14,s.22].

Dış mekan yaşantısı ve etkinlikleri içindeki insanın gereksinimlerinin üç ana başlıkta toplanmasından hareketle, mekansal kurgu;

- o Hareketin organizasyonu,
- o Mekanın organizasyonu,
- o Kullanımın organizasyonu, bağlamlarında üçlü bir örtüşme içerecek şekilde ele alınmalıdır [14,s.27].

Bölüm içeriği özetle ifade edilirse; insan-yapılaşmış çevre etkileşimi psikolojisi, çevresel psikoloji, ontoloji ve sosyoloji gibi bilimlerin ışığında incelenmiştir. Bu incelemeye bağlı olarak da "Kentsel Dış Mekan Yaşantısı" olarak adlandırdığımız temel kavramın, yapılaşmış çevre tasarımıyla önemle üzerinde durulması ve vurgulanması gereken bir bileşen olarak ele alınması gerekliliğinin belirlendiği görülmüştür.

Yapılan incelemeler sonunda; insanın kentlileşme sürecine dış mekan yaşantısının etkimekte olduğu, bu yaşantı çerçevesinde insanın fiziksel ve psikolojik-davranışsal özelliklerinin (bölümde detaylı olarak açıklandığı üzere) ancak tasarımın temel bileşenlerinden biri olarak ele alınmasıyla sağlıklı koşullara ulaşılabilmesi hipotezine varılmaktadır. Bundan sonraki bölüm, geçmişten günümüze kentsel yapılaşmış çevrenin bu ana fikirler doğrultusunda incelenmesinden oluşmaktadır.

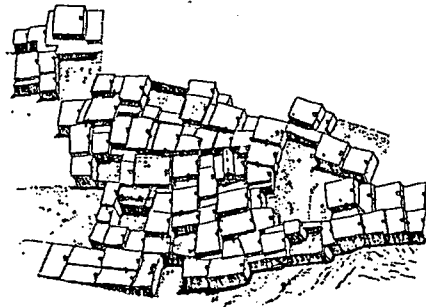
BÖLÜM 3. TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRE İÇİNDE YER ALAN DIŞ MEKANLAR VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

Bölüm 2'de açıklanan bilgiler ışığında, toplumsallaşmak ve çevresiyle bütünleşmek ihtiyacında olduğu saptanan insanın; bu yönde sosyal yaşantısının önemli bir bölümünü sürdürdüğü kentsel yapılaşmış çevredeki dış mekanların, bu bölümde, tarihsel sürekliliği içinde incelenmesi amaçlanmıştır. Kentsel dış mekan ve dış mekan yaşantısının, ait oldukları dönemdeki yeri ve işlevinin incelenmesinin, bugünkü kent yaşamı içinde yer alan dış mekanların yeri ve önemini tanımlamakta yardımcı olacağı düşünülmüş ve örneklerle konunun geliştirilmesine çalışılmıştır.

3.1. ŞANAYİ DEVRİMİ ÖNCESİ DÖNEMDE KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRE VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

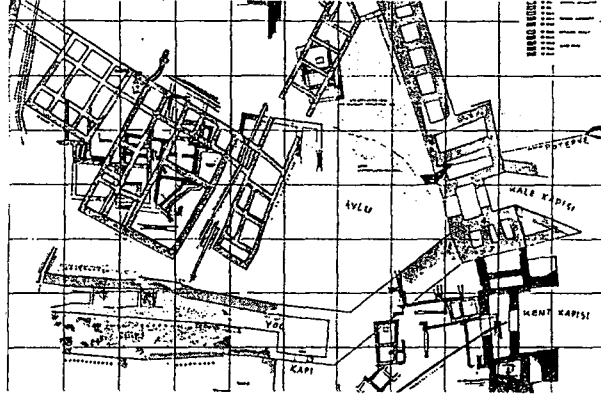
Kentsel dış mekanların önemli ögesi olan "meydan"ların gelişimi incelenirken ilk örnek olarak Antik Yunan'da "Agora"ya rastlanmaktadır. Ancak Anadolu'nun bilinen en eski ve artık kentleşmiş yerleşmesi kabul edilen Çatal Höyük'ün yerleşim planlarına baktığımızda, yapı gruplarının etrafında konumlandığı, irili ufaklı ortak avlular yerleşmenin karakteristik dış mekanları olarak dikkat çekmektedir.

(Şekil 3.1.)

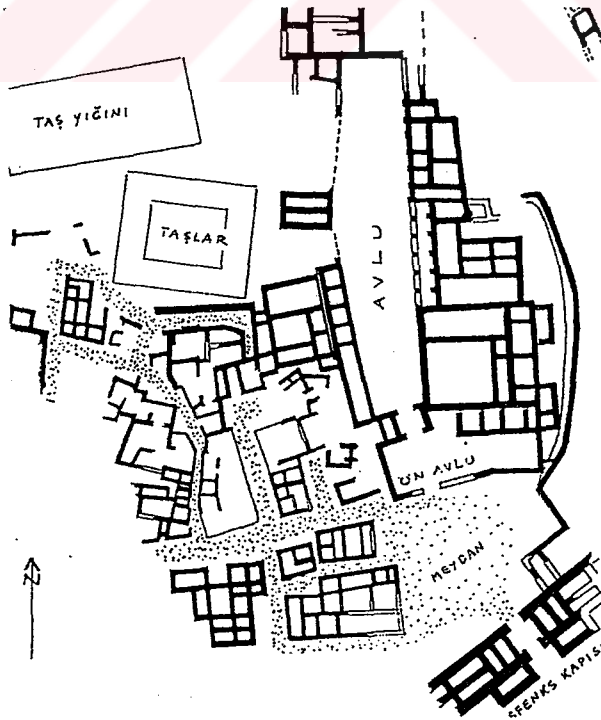
Şekil 3.1. Çatal Höyük; Tabaka VIB, Güneybatı Bölümü Yeniden Kurma Denemesi[25, s.227].

Bir diğ er Anadolu Yerleşmesi olan Boğazköy-Büyük kale'ye ait planda da kale kapısından girildiğinde ulaşılan ve avlu olarak tanımlanan [25,s.406] açık bir alan göze çarpmaktadır (Şekil 3.2)

Şekil 3.2. Boğazköy-Büyük kale, Kalenin Güneybatı Bölümü [25,s.405]

Yine eski Anadolu yerleşmesi Alaca Höyük'ün, kent kapı - sından girildikten sonra ilk olarak ulaşılan açık bir a - lanın tanımlandığı planında, açıkça görülebilen özellik - ler; yerleşmenin avlu, sokak, küçük meydan gibi dış me - kanlara sahip olmasıdır (Şekil 3.3.)

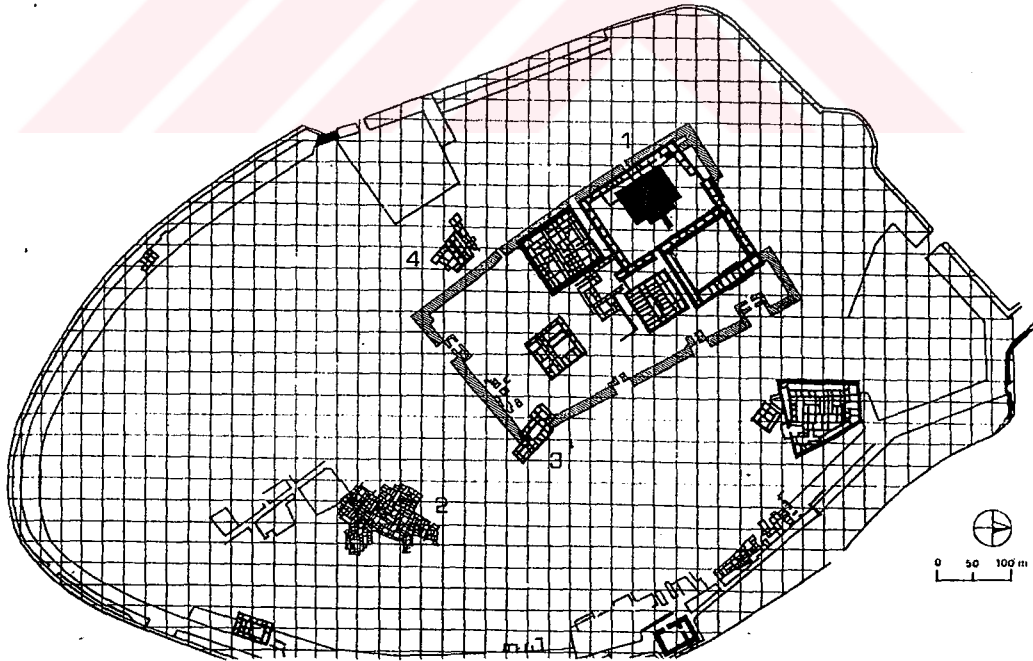

Şekil 3.3. Alaca Höyük Tabaka II. Saray-Tapınak ve Konutlar [25,s.411]

i.Ö.1300 de yazının bulunmuş olmasıyla astronomi, sayı sistemi gibi yaygın olarak kullanılabilecek sistemler geliştirilerek, sanatta ve teknolojide bir çok ilerleme ile birlikte tekerlek bulunmuştur.

Önemli icat ve keşiflerin yapılmış olması bakımından ve -rimli sayılabilecek olan bu devirde elde edilen başarılar, "kent devrimi" olarak adlandırılan toplumun yeniden örgütlenişi hareketine olanak sağlamıştır [26,s.53].

Bu dönemde Mezopotamya'nın hakimi ve yukarıda sözü edilen insan için önemli kavramları bulmuş toplum olan Sümerlerde içlerinde UR, URUK-NİPPUR, LAGASH, KISH gibi kentlerin olduğu 15-20 kadar kent bölgesi mevcuttur. Bu kentler duvarlarla çevrilidir ve yüksek platformlarda -daha önceden kalan tapınakların üstüne kurulu- tapınaklara sahiptirler (Şekil 3.4).

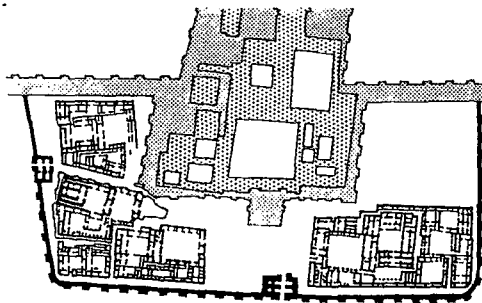

Şekil 3.4. UR Kentinin Planı, [27,s.16]

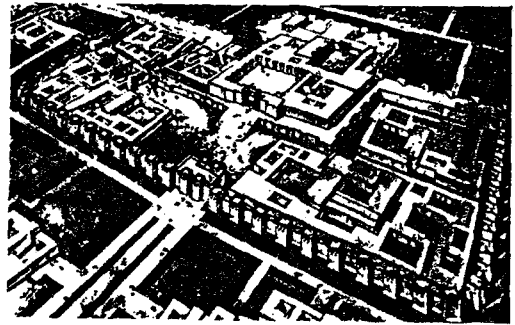
Sınıflaşımış bir toplumsal yapının sözkonusu olduğu yerleşmelerde sosyal piramit; köleden başlayarak köylüye, idareciye, askere, yöneticiye, rahibe doğrudur ve toprak hakimiyeti rahiplere aittir. Bu uzman rahipler sürekli bir seremoni merkezinde hizmet vermektedirler ve bu durumda, onların törenlerinin ve yerin çekiciliğinin artırılması amacıyla fiziksel mekan geliştirilmiştir [28,s. 6-8].

Mekan ve seremonilerinin bu anlamda geliştirilmesi, kullanıcıların günlük endişe ve sıkıntılardan arınmalarına da yardımcı olmaktadır.

i.Ö. 2400 yılında Akad'lı Sargon'un yükselişiyle başlayan askeri imparatorluk dönemine kadarki evrede kent devletleri arasındaki sınır savaşları nedeniyle önemli ölçüde savunmaya dayalı bir kent yapısı geliştirilmiştir. Bu yerleşmelerde insanın ölüm, ölümden sonra yaşamın sürekliliği gibi endişelerinin kutsallık ve törene dönüştüğü toplum yapılarıyla karşılaşmaktadır. Genelde, tamamlanmış geometrik biçimlerle bunun karşılığı aranmaktadır (Şekil 3.5).

a

b

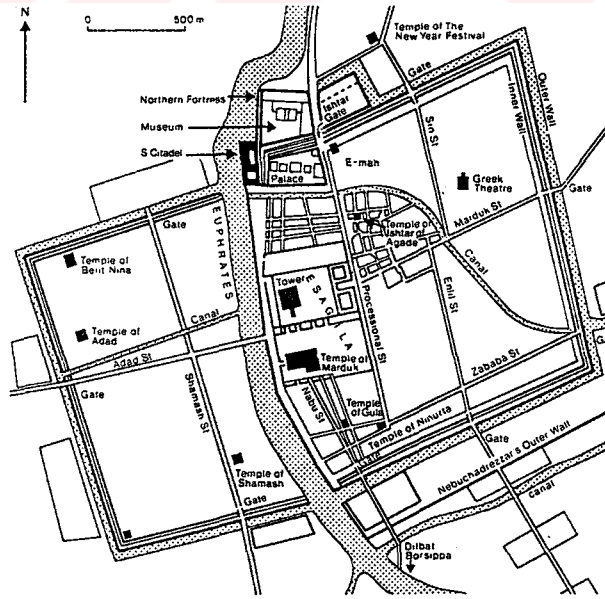
Şekil 3.5. a.Khorsabad, Sargon II tarafından Kurulan yeni kent, i.Ö.721-705, Kent ve Sarayın İçindeki Evlerin Planı.
b.Khorsabad Şehir Tacı'nın Yukarıdan Görünüşü [27,s.23]

Bu toplumların, sahip oldukları sözkonusu özelliklerin kenttedikkat çeken yansımaları; kurgunun merkezinde yer alarak egemen özellik taşıyan mabet, tapınak ve saray yapılarıdır. Bu yapıların sahip oldukları biçimsel özellikler, insanları etrafına toplayabilen çekici nitelikli elemanlar olmalarını sağlamışlardır.

Çin, Orta Amerika, Mısır gibi diğer bölgelerdeki gelişmelerin de farklı özellikler taşımakla birlikte, özünde paralel oldukları gözlenmiştir.

Özetle; fiziksel mekanlar, yiyeceklerin, törenlerin, mitlerin ve gücün toplayıcılığının göstergesi olmuşlardır [28, s.6-8].

i.Ö. 600 yılında Babil kentinin planına bakıldığında karşımıza çıkan özellikler olan; dinsel öğelerin etkinliği, özellikli olarak kentin tanrısı Kral Marduk'un tapınağı, yeni yıl festivalinin tapınağı ve festivalin kutlandığı büyük tören yolu [28, s.6-8] bu durumu destekleyen bir örnek oluşturmaktadır (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. i.Ö. 600'de Babil Kenti, [28, s.10]

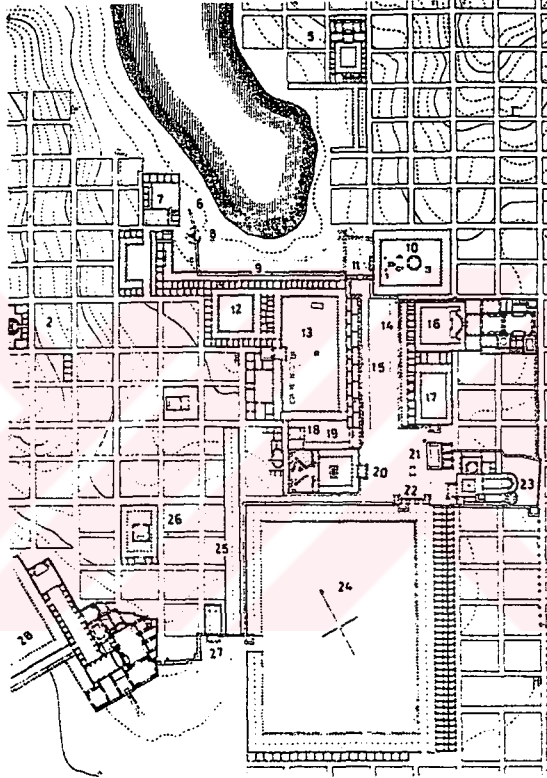
Kentlerin gözün algılayabileceği ve politik olarak çalışılabilir yerler olarak görüldüğü Antik Yunan'da ise, kent sisteminin yapısı, politik sistemin yapısıyla yani yurttaşların hukuki-politik eşitliği ile örtüşmekte politik sistemin işleyişine bağlantılı olarak onu koşullandırmaktadır [29,s.10].

Tam bir halk yönetiminin örneğini vermekle birlikte; vatandaşlığın, yerleşmiş yabancıların hiç bir şekilde ele geçiremeyecekleri kalıtımsal bir ayrıcalık olduğu [25,s.141] olgun yunan kent devletinde özgür yurttaşların ortak kullandığı "Polis"nin alanı, tek tek kişilere ait olan "Oikos"un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat pazar meydanında, "Agora"da cereyan eder. Yunanlıların bilincinde "kamu", "özel" alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar alemi olarak değerlendirilmiştir. Herşey ancak kamunun önünde açığa çıkar, herkesin gözüne orada görünür. Polis onur kazanılabilen serbest bir alan sunar [30,s.55] (Şekil 3.7).

Şekil 3.7. Atina, A. Akropol, B. Stoa, O. Odeon, T. Mabet, C. Yöneticisi Odası (Buleuterion) [27,s.88].

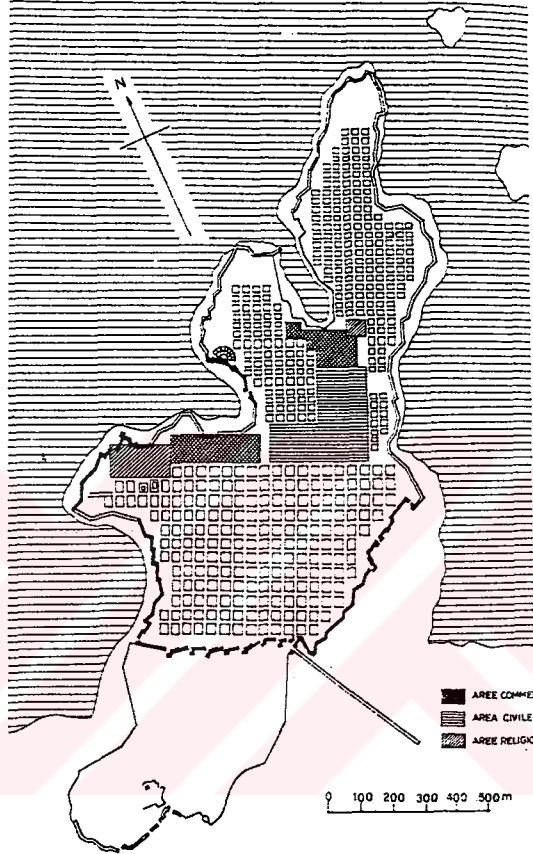
J.P. Vernant'a göre; yurttaşların çeşitli konumlarıyla bağlantıları nedeniyle merkezin tek başına ayrıcalıklı bir değer taşıdığı, politik mekanı örgütleyen Yunan kentlerinde, kamu toplantıları için kullanılan bir agora yani pazar yeri, hükümet daireleri, bir tiyatro, jimnastik-hane ve bir havzaya su akıntısını sağlayan çeşme gibi hizmet yapılarından yararlanılmaktaydı [29,s.20], (Şekil 3.8).

Şekil 3. 8. MİLET-Kent Merkezi

2.Anıtsal Mezar, 3-4, İki Arslan Heykeli, 5. Kaplıca, 6.Küçük Giriş Anıtı, 7. Sinagog, 8. Büyük Giriş Anıtı, 9.Portik, 10. Dephi (Apollo Mabedi), 11. Giriş Kapısı, 12. Küçük Çarşı, 13. Agora, 14. Ionik Portik, 15.Tören-Sokak, 16. Capito Kaplıcası, (İ.S.1.yy. Romalı Hükümdar için) 17. Gimnasium, 18. Asklepion Tapınağı, 19.Hükümdar Mabedi, 20. Buleuterion, 21. Ninfeo, 22. Settentrionale Girişi, 23. İ.S. 5.yy.la ait Kilise, 24. Agora Meridionale 25. Dükkanlar, 26. Hereon Romano, 27. Serapide Tapınağı, 28. Faustina Kaplıcası. [27,s. 103]

F. Choay'ın "merkez, anlamı veren öge" tanımını yaptığı "Agora", [29,s.10] kent konsülünün gökyüzü altında toplandığı bir buluşma mekanıdır ve çarşı mekanı olması ikinci öneme sahiptir [20,s.5]. Farklı aktiviteler içerse de grup yapılara ortak odak oluşturmaktadır [5,s.4]. (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 . İ.Ö. 5. YY'da Hippodamus Tarafından Planlanmış MİLET Planı [27, s.102].

Görüldüğü gibi kent ortasında yer alan "Agora", içerdiği etkinlikler açısından kentlinin günlük yaşamında "günümüzde çok farklı" özel bir yere sahiptir.

Eski Yunan'da belirli büyüklükteki ve insanın kavrama sınırları içindeki kentlere karşılık, Roma kentlerinde, politik olarak daha büyük alanlara yayılma ve kontrol etme isteği, fiziksel mekana anıtsal bir ölçek kazandırmıştır.

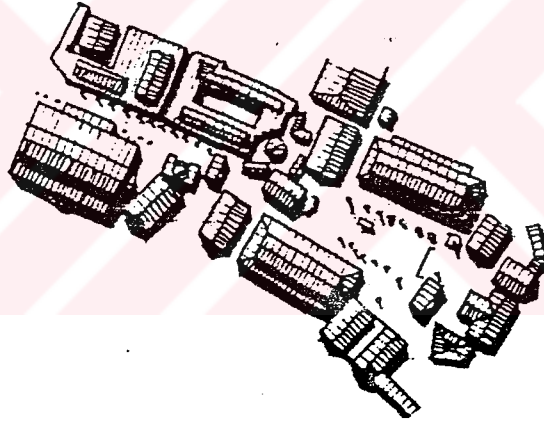
Masif, geometrik olan anıtsal yapılardan oluşan kentte, bina formları kenti egemen kılan kütleleri ile çevrelerinde

bulundukları alanları da yaratmış, etkilemişlerdir [31, s.76].

Genellikle her sokakta güzel kamu binaları, hamamları, tiyatroları, kemeraltıları, kapalı pazar yerleri, heykeller ve çeşmelerle süslü toplanma yerleri olan Roma şehirlerinde [26 ,s.176] "Forum", agoranın yerini almıştır.

Roma kentlerinde iki ayrı forum görülmektedir. İlki, daha soğuk mekanları olan "Cumhuriyet Forumu", ikincisi daha açık, güneş ışığı ve düzenle parlayan, daha tanımlı "İmparatorluk Forumu".

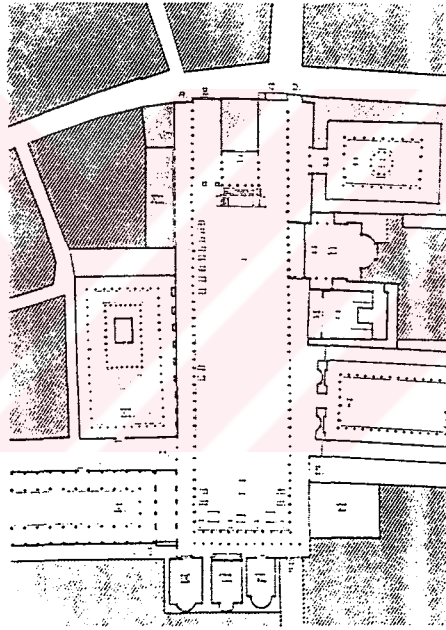
"Cumhuriyet Forum"una ait yapılar kentin politik gelişimine gösterge idi ve romalı mimarlar bu yapıları kentsel mekan oluşturacak biçimde gruplamaktaydılar (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Roma'daki "Cumhuriyet Forum"u,[5,s.6]

Herbiri kolonatlarla şekillenen kare, dikdörtgen ya da dairesel mekanlardan oluşan "İmparatorluk Forum"u ise, daha sonra yapılan meydanlara örnek alınmışlardır. İmparatorluk forumunda, mekan sonunda, her biri kolonatlarla şekillenen birleşim pek çok avantaj sağlamaktadır. Büyük bir alanda sağlanan uzaklık etkisi, kolonatlarla birbirine bağlanan tekil plazalar ve ulaşımı sağlayan zincirler bu forumun önemli özellikleridir. Sınırlı alanın mükemmelliğini kavrayan romalılar daha sonra bu "sınırlı mekanlar"ı geliştirmişlerdir [5,s.6-7].

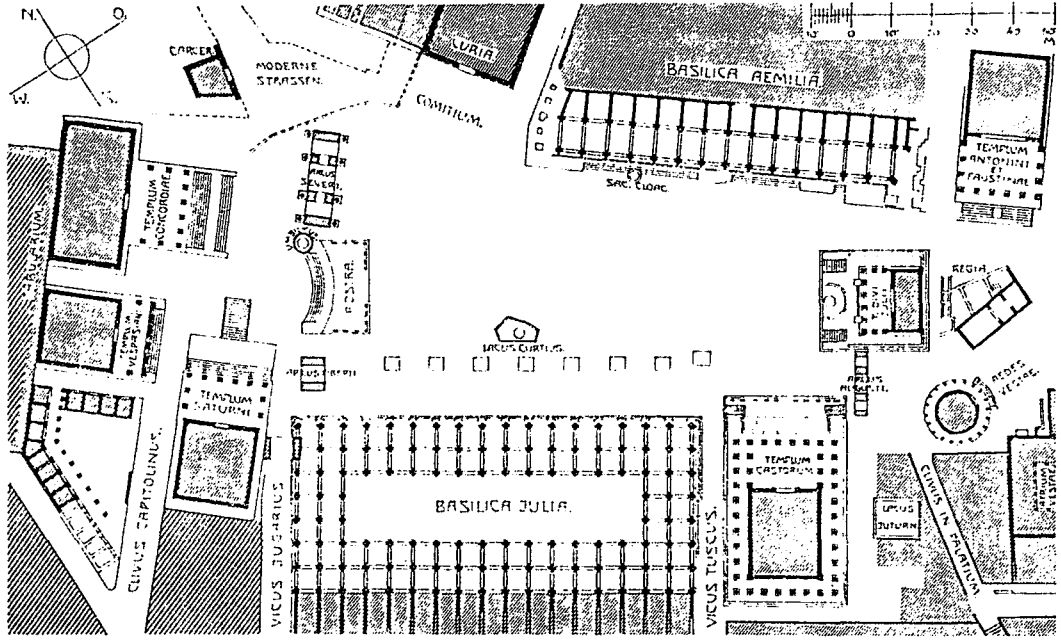
Bu konuda önemli bir örnek oluşturan Roma Uygarlığı döneminde Pompei forumu, halka hizmet veren binalarla çevrilidir. Forumun kuzey ucunda daha izole bir durumda olan Jüpiter tapınağı vardır. Yapıların önünde iki katlı kolonat yer almaktadır. Meydanın ortasındaki alan özgür bırakılmış, büyüklü küçüklü anıtlar kenarlara yerleştirilmiştir. Meydanda bulunan yaya geçitleri ve yazılar hala görülebilmektedir. E,F,G,H sokak açılımları kapılarla kapatılmış ve kuzeydeki sokaklar özgürce devam etmeyerek ABCD girişlerini geçmek zorunda [20,s.5-8] (Şekil 3.11). bırakılmıştır.

Şekil 3.11. Pompei: Forum [20,s.7].

1. Jüpiter Tapınağı, 2. Çarşı, 3. Lares Kenti Tapınağı, 4. Vespasian Tapınağı, 5. Eumachia Binası, 6. Comitium, 7. Duumvirs Ofisi, 8. Kent Konsülü, 10. Basilika, 11. Apollo Tapınağı, 12. Çarşı Binası

Erken imparatorluk zamanına ait Forum Romanum'da eş özelliklere sahiptir. Mekanı sınırlayan strüktürler daha da çeşitlenmiştir. Ancak yine de anıtsal ve halka açık yapılarıdır. Caddelerin mekansal kapalılık hissini yaymayacak şekilde açıldığı görülmektedir [20,s.8] (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. İmparatorluğun İlk Dönemlerinde "Forum" Romanum" [20,s.8]

Kısacası "Forum", tüm kent için, bir konut yerleşmesinde avlunun gördüğü işlevi karşılamaktadır. Tam odaklanmış ve donatılarla zenginleştirilmiş bir ana holdür.

Görülmektedirki, Roma kentinde de Antik Yunan kentlerinde olduğu gibi, canlı bir dış mekan yaşantısını destekleyici bir kentsel yapılaşmış çevre yaratılmıştır. Alanların etrafında konumlanan yapıların aktiviteleriyle beslenmiş olması, tanımlı alanlar olarak düzenlenmiş olmaları dikkat çeken özellikleridir.

Roma kentlerinin sahip oldukları "Forum"lar ve gözlenen özellikleri, dış mekan yaşantısının kent yaşamındaki öneminin göstergeleri olmaktadır.

M.S.50.yy.da Roma İmparatorluğunun bozuk düzen, lüks ve gösterişlerin ağırlığı altında yıkılmasıyla batı uygarlığı çökmüş, ticaret çözülmüş, kentsel yaşamdan kırsal yaşama doğru bir dönüş yaşanmıştır. Kentlerin büyüüp önemlerini yitirmesini, sosyal ve ekonomik çöküş takip

etmiştir. Kentlerin adil olmayan yaşamlarından kaçanlar, genellikle kırsal alanlarda yaşayan büyük arazi sahiplerinin ve manastırların kendilerini koruyuculuğuna bırakmalarıyla, feodal sistem yeni bir nizam olarak ortaya çıkmıştır. Beyler ve din adamları bu sistem içerisinde çok önem kazanmışlardır. Beyler arasındaki savaşların sürmesi nedeniyle, şatoları özellikle stratejik mevkilere kurulmuş ve bu özel yerleşmeler surlarla korunmuştur. Köylüler bu yerleşmelerde güvende ve koruma duvarlarının ardındaki ortak bir yaşamın avantajlarına sahip olmuşlardır [32, s.15].

Kendinden önceki Antik çağdan farklı niteliklere sahip olan Ortaçağ'da daha katı bir toplumsal ve politik örgütlenmenin çevrevesini çizen kentlerde, yapıların anıtsı ve heykelsi baskınlığından uzak, dış mekanların ön plana çıktığı bir kentsel doku oluşumuna gidilmiştir [9, s.17].

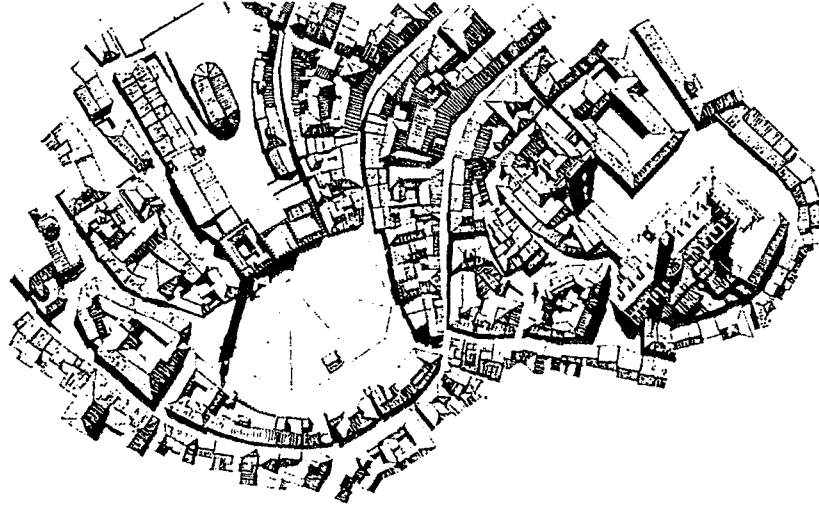
Temel öğeleri kale, koruyucu duvarlar, kilise olan bu kent dokusunun egemen öğesi ise "Kilise" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Camillo Sitte'nin Roma kenti içinde yaptığı araştırma sonucu, kentsel yaşantının en önemli yapıları olan 225 kiliseden; 110 tanesinin üç yanı ile 96'sının iki yanı ile, 41 tanesinin bir yanı ile, 2 tanesinin dört yanı ile komşu yapılara bitişik olduğu ve sadece 4 tanesinin dört cephesiyle inşa edildiği ortaya çıkmıştır [20, s.26].

İnsani boyutlarda, yaya akış doğrultularının biçimlendirdiği irregular sokakları ve açıldıkları pazar yeri ile ilginç bir nitelik taşıyan Ortaçağ kentinde, en önemli yapıların bile "mekan sınırlayıcı öğeler" olarak ele alındığını görmekteyiz.

Siena'daki Piazza del Campo, çevreleyen mekansal tasarımı, güneşe ve iklime göre yerleşimi, eğrisel çanak biçimindeki kesiti, dikkatlice yerleştirilmiş çeşmesi ile halka açık bir oda ve toplanma alanı olarak o zaman için olduğu

kadar bugünde geçerli olan ideal biçimde düzenlenmiştir [9,s.43], (Şekil 3.13).

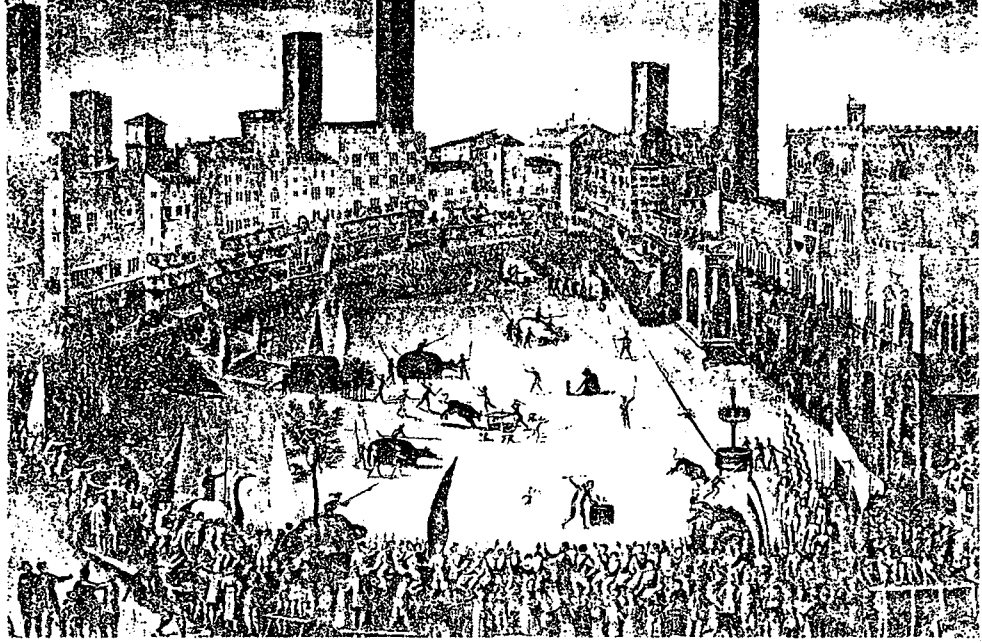

Şekil 3.13. Piazza del Campo, Siena, İtalya [9,s. 42]

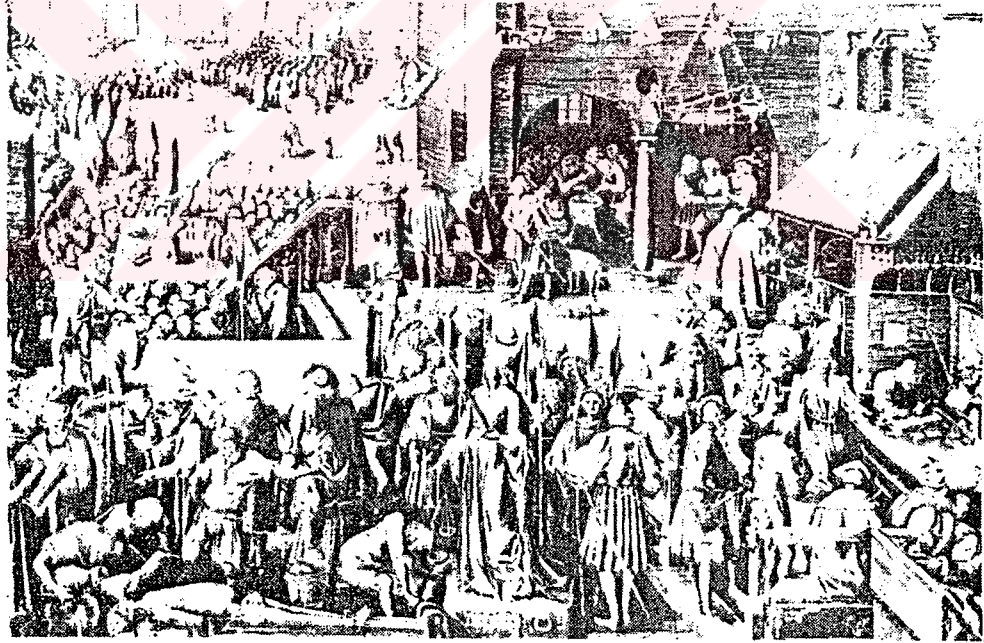
Kilisenin ve yönetimin kontrolü altındaki yaşantıda, yasaların bozulmasının çok ender olduğu ve herşeye egemen durumda olan kilisenin cezalandırıcı mekanizma olduğu Ortaçağ'da; her kasabanın kendine özgü özel kutlamaları ve tatil günleri olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Turnuvaların, hayvan dövüşlerinin, palyaçoların, geçit törenlerinin, atış oyunlarının, at yarışlarının gerçekleştirildiği bu özel günlerin [33,s.76] mekanı olan meydanların en çarpıcı örneği Siena'daki Piazza del Campo'dur. Siena da bugün hala geleneksel olarak at yarışları düzenlenmektedir (Şekil 3.14).

Bu örnekler bize, önceki dönemlere göre farklı nitelikleri olan Ortaçağda katı toplumsal yapısına rağmen "dış mekan yaşantısı"nın önemini göstermektedir.

Kilise cezalandırıcı gücünü bu meydanlarda halkın önünde kullanmaktadır. Halk ise böylesine etkinlikler dışında genelde, değişik ve çeşitli eğlence etkinliklerine yine bu meydanlarda katılmaktadır (Şekil 3.15).

Şekil 3.14. Turnuvaların, Hayvan Döğüşlerinin, At Yarış-
larının Yapıldığı Piazza del Campo [33,s.89]

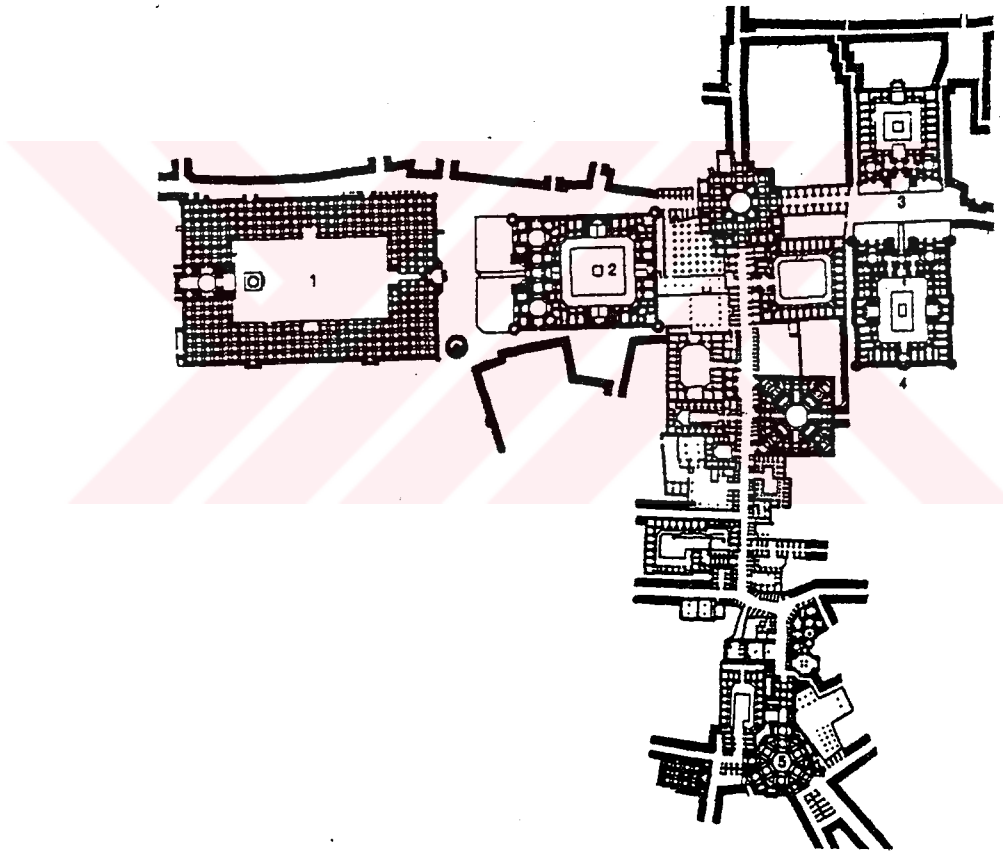

Şekil 3.15. Ortaçağ'da Meydanlarda Uygulanan Cezalar
[34]

Ortaçağ kent sisteminin, kilise ve feodalizmin biçimlerini kristalize ederek ve bugün bile bir çok batı köyünde canlı kalan duygusal yakınlık ilişkisini sentagmatik bir yapı içinde örgütleyerek, günlük yaşamın çerçevesini çizdiği açıktır [29,s11-12].

"Ortaçağ doğu islam kentinin" en temel özelliği ise; kentsel dış mekanların kentsel kitleden "oyma" yoluyla oluşturulması ve kitlelerin bilinçli olarak ölçekli ve arınmış net formlar içeren avlular oluşturacak şekilde biçimlendirilmesidir.

Birçok kaynakta yanıltıcı olarak "iç mekanda yoğunlaşma" olarak adlandırılan bu özellik [35, s.32-44-52], aslında dış mekanın, "sosyal yaşantı bağlamında", bireysel ve toplumsal kullanımlara yönelik olarak "avlu", "sokak", ve "avlu-meydan" biçiminde organize edilmesidir [36, s.17-33] (Şekil 3.16).

Şekil 3.16. Buhara Şehri Merkezinin Planı
1. Kalan camii, 2. Mir-i Arap Medresesi,
3. Uluğ Bey Medresesi, 4. Abdülaziz Han
Medresesi, 5. Kapalıçarşı[37,s.115]

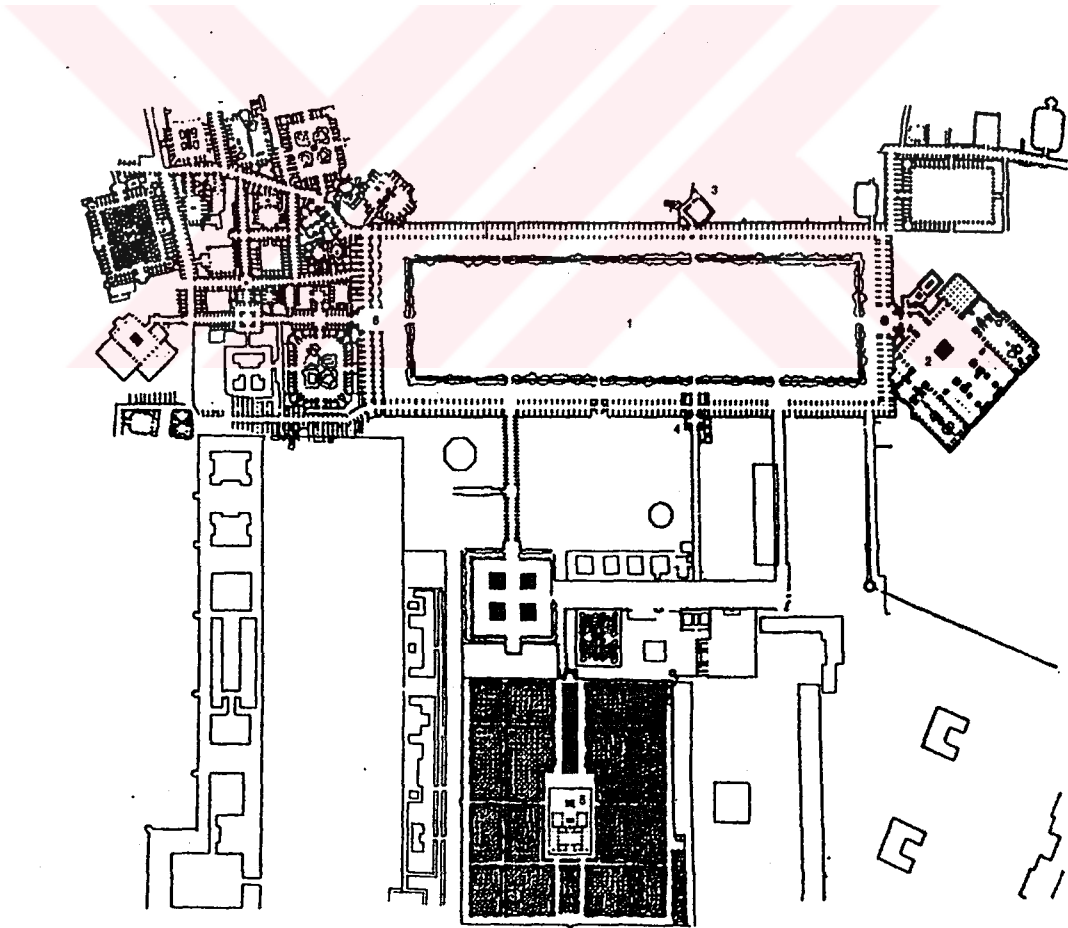
Her bir kişinin ilahi kanun koyucunun idaresine teslim olmak için harcadığı çaba ile bu çabayı destekleyen ve yardım eden cemaat ana yapısının sürekli bileşimi islam kentinin en belirgin özelliğidir.[38 ,s.130]

Kent hayatı her yönüyle dinle içli dışlıdır ve bu dini faktör; her zaman için kentin merkezinde inşa edilen, etrafı ticari bir kompleks ile çevrili büyük cami tarafından temsil edilmektedir [38 ,s.130].

Cami yalnızca namaz kılma yeri değil aynı zamanda kentin güncel haberlerinin konuşulup tartışıldığı bir buluşma yeri yani bir tür "forum"dır.

Dönemin Avrupa kentlerindeki kilise meydanı ya da şehir meclisinin önündeki geniş alana benzer nitelikte kamuya ait toplantı mekanının karşılığı görülmez. İslam toplumunda toplantı mekanı olarak caminin revaklarla çevrili avlusu önemli bir öge olarak karşımıza çıkar [38, s.135]

(Şekil 3.17)

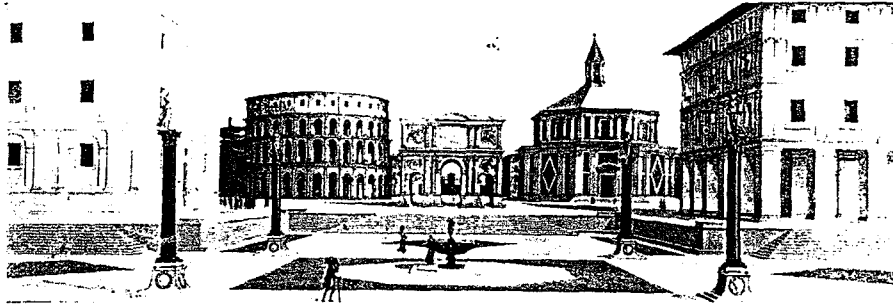
Şekil 3.17. İsfahan - 1. Meydan-ı Şahi, 2.Mescid-i Şah, 3.Şeyh Lütfullah camii, 4. Ali Kapı 5.Çihil sütun, 6. Bazar Girişi, [37 ,s.100]

Çağdaş bilim ve sanatın temellerinin atıldığı Rönesans döneminde, mimari anlayış; "arınmış bir kitlesel düzen", "saf ve yetkin bir geometri" gibi kavramları hedeflemiştir. Bu bağlamda, rönesans mimarlarınca, plandaki boyutları ve sınırlayıcı cephe yükseklikleri "mekan hissi" verecek şekilde belirlenen "Rönesans Meydanı" kentsel kurguda etkin bir öge olarak ortaya çıkmıştır. Birbirleriyle ilişkili meydanlardan oluşan rönesans planlama anlayışı, kısa zamanda tüm Avrupa'yı etkilemiş ve İtalya dışında Londra, Paris gibi kentlerde uygulama alanı bulmuştur. Atlı araba destekli kentsel yaya gezintilerinin ön plana çıktığı bu dönem, kentsel dış mekân yaşantısının sosyo-kültürel bir üst düzeye çıktığı zaman dilimi olarak sanayi devrimine kadar sürmüştür [5,s.15-27].

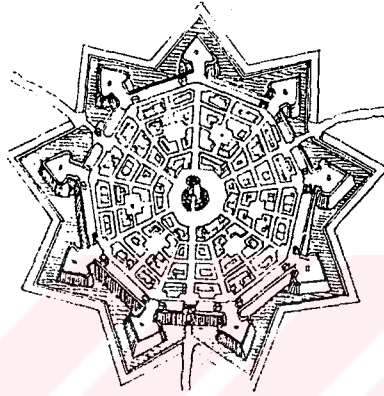
Yönetimin, sarayın koruduğu sanat, kent planlamasını etkilemiştir. Uygulanmamış olsa bile ilk kent plan önerileri hazırlanmıştır. Albrecht Dürer, Giovanni, Scamozzi'nin bezenmiş süslü şemalar halinde kent planları vardır. Kare, altıgen, sekizgen bir geometrik şeklin merkezinde saray ve çevrede duvarlar belirgin taraflarıdır. Yollar muntazam geometrik şekiller yaratarak merkeze doğru yönelir. Bu şemalarla beraber, saray-merkez alanı ve duvarlar arasında kalan iskan alanları içinde düzenli bir yeşil alan yaratılması ilk defa görülen özelliştir. [32, s.17] (Şekil 3.18).

Rönesans dönemi sanat anlayışı içinde şema halinde önerilen bu kent planları dışında en önemli uygulamalar "kent meydanları"dır.

14. Louis'in çeşitli etkinlikler altında kentlerden çıkarak kırdaki yaşama geçme isteğinin düzenleme örneği Versailles saraylarıdır. Versailles saraylarında bahçenin bütün yolları saraya yönelik olarak inşa edilmiştir. Rönesans dönemi şehir meydanlarında simetri ve düzen en önemli özelliştir. "Mimari birlik" ve "Kapalı mekan" etkisi yaratılmaya çalışılmıştır. Klasik anıtsal boyut ve şekiller bu dönemde egemenlik ve üstünlük hislerinin, tutum ve davranışının belirtisidir. Her şeklin bir orta çizgisi, her

a.

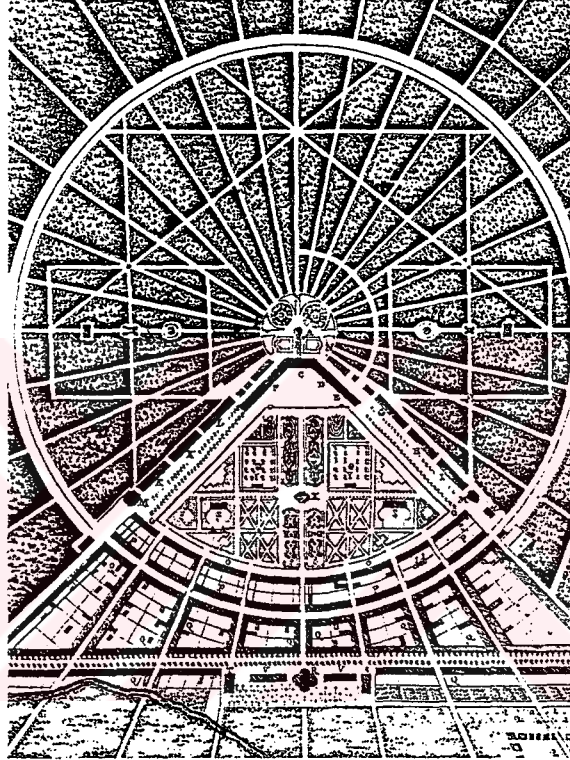
b.

Şekil 3.18. a. 1490-1495 Merkezi İtalya Okulundan İdeal Kente Ait Düşsel Bir Görünüm.Düzen, Netlik, Kesinlik, Genişleyen Mekan ve Mükemmel Kontrol.
b. 1593 Yılında Kurulan Yeni Palmanova Kentinin Planı [28,s.77-78]

hacmin bir aksı vardır. Meydanlara açılan yollar,kemer, portik ve figürlerle kapatılmıştır. İç mekanlar heykeller, çeşmeler, obeliskler ve anıtsal kolonlarla süslüdür. Dönemin meydanları geneldi dini ve sivil meydan niteliğini taşımaktadır. Dini meydanlar Ortaçağ'daki sakin ve mütevazı karakterini kaybetmiş ve görkemli bir ilgi ve değerlendirmeye ulaşmıştır. Bunun en önemli örneğini Roma'daki St. Pierre meydanı oluşturur [32,s. 19] .

Prenslerin egemenliğini vurgulayacak şemalara göre kurgulanan Barok dönem kentlerinde, saraya doğru yönelen dokuda düzenli orduların talim-resmi geçit yeri ve gücün simgesi olan meydan ve parklarla karşılaşırız.

İmparator Karl, Almanya'da bu etkinin altında adına yaptırdığı "Karsruhe" kentinin bütün yollarını saray bahçesinin yollarıyla beraber saraya yönelterek bu dönemin etkilerini çok iyi veren bir örneğin bütün olarak gerçekleşmesini sağlamıştır [32,s.19] (Şekil 3.19).

Şekil 3.19. Karlsruhe

A. Prens'in tüm yollarla girebildiği kule, B. Galeri, C. Şato
 D. Opera, E. Tenis kortu, F. Prens'in askeri karargahı,
 G. Ahırlar, H. At binme okulları, K. Limonluk, L. Subayların
 kışlaları, M. Salonlar, N. Yönetim, O. Oteller, Q. Konutlar
 R. Lutharan Kilisesi, S. Kalvanistlerin Kilisesi, T. Katolik
 Kilisesi, V. Okullar, W. Tulumbarlar, X. Depolar, Y. Limon-
 luk, Z. Seralar [39,s.71]

Barok kentinde mekansal örgütlenme, bir "seyir" analize denk düşen resimsel mekanla bozulur. Yani görme, algılama kurallarına göre düzenlenen Barok mekan bir resim gibidir. içinde yaşamaktan çok tıpkı bir resim gibi seyredilmek içindir. Saf sistemleri karakterize eden yakın ve kısıtlayıcı ilişkinin tam tersine, bir uzaklıktan yaşanır [29,s.112].

J.Habermass'ın belirttiği gibi; Barok şölen, Ortaçağ'ın ve Rönesans'ın dünyevi şölenlerine göre, kamusalıktan ciddi ölçüde uzaktır. Turnuvalar, dans ve tiyatro gösterileri kamusal alanlardan parklara, caddelerden saray salonlarına çekilmektedir [30,s.61].

3.2. SANAYİ DEVRİMİ VE SONRASINDA KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRE VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

İnsanlık tarihinde en çok değişen ve beraberinde çok şeyi değiştiren yüzyıl olarak tanımlanabilecek olan 18.yy.ın en önemli gelişmesi sanayi devrimidir.

Aslında bütün bu gelişmeler Rönesansla başlayan Fransız devrimi ile gelişen zincirin halkaları olarak ortaya çıkar [40 ,s.1].

Birbiri ardına ortaya çıkan teknolojik gelişmeler daha sonraki devirlerin ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel yapılarında köklü değişmelere neden olmuştur.

1769'da keşfedilen buhar makinasının daha sonra geliştirilerek yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla sanayi tesislerinin su yolları üzerinde kurulma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda ise sanayinin kurulma yeri -nin seçimi için esneklik oluşmuş ve doğal olarak, kente yakın yerler cazip hale gelmiştir. Kurulan bu tesislerde çalışmak üzere pek çok insanın gelmesiyle kentler o güne kadar tanımadıkları dinamik bir yapı kazanmıştır. Yerleşmeler, teknolojiye bağlı olarak kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle geniş alanlara yayılmaya başlamıştır.

Kurulan yeni merkezlerde ise imalatçılar kendilerine en uygun gelen yerlere fabrikalarını kuruyorlar, işçilerde o bölge civarına hücum ediyorlardı. Bu da kalabalık, sağlıklı, su ve kanalizasyon sistemlerinin olmadığı bozuk çevrelerin oluşmasına neden olmuştur [41 ,s.154].

Yeni sanayileşmiş kentlerin emekçi sınıflar kesimi, özel spekülâtörlerin kendileri için inşa ettiği kötü evlerde yaşamak zorunda kalmışlardır [42, s.114].

Büyük bir heyecanla kurulan fabrikalar belirli bir kesime büyük bir zenginlik sağlarken, önemli bir çoğunluk için ise sefalet ve aşağıılama getirmiştir. 1800'lerin başından itibaren yapılan çalışmalarda, sanayi bölgelerinde yoğunlaşan nüfusun uygun şartlarda barınabilmesi için çareler arandığı gözlenmektedir. Çünkü oluşan sağlıksız ve donatısız çevreler etkilerini hissettirmeye başlamıştır.

Hızlı ve sağlıksız kentleşmenin sonucunda 1831 yılından itibaren bulaşıcı hastalıklar türemeye başlamıştır. 1840 da İngiltere'de avam kamarasından bir komite konuyu tüm açıklığıyla dile getirmiştir [43, s.19]. 1848 yılında İngiltere'de "Public Health Act" yasası sağlık sorunlarını çözmek amacıyla dile getirilmiştir [42, s.114].

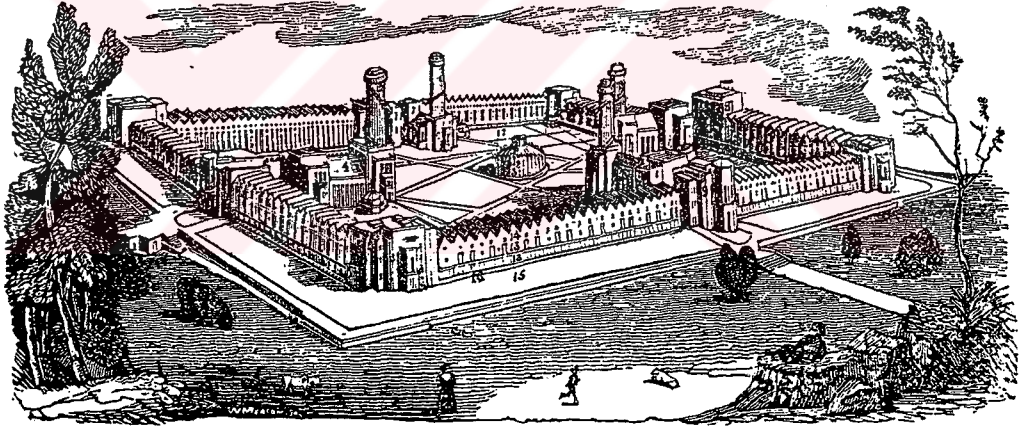
O dönemin yazar ve düşünürlerinin sanayi kentlerinin sonuçları olan sorunları ele alan, içinde bulundukları düzeni eleştiren çalışmalarında bu sorunlara yaklaşımlarını görüyoruz.

1838'de C.Dickens'in "Oliver Twist"i, Engels'in 1848 de binaların sağlıksızlığından kentlerin tıkanıklığından bahsettiği "İşçi Sınıfının Durumu", Marx'ın 1848 de "Komünist Manifesto"su söz konusu sorunların yansıması olan ürünlerdir.

Bu dönemin yeni gelişmelerini ve beraberinde taşıdığı sorunları her ideoloji farklı açıdan ele alıp yorumlamakla birlikte karşımıza çıkan durum özetle, "Değişim"le birlikte önemli sorunların yaşandığıdır.

Tüm bunların sonunda 19.yy.da görsel sanatlarda, mimaride ve şehircilik çalışmalarında yeni arayışlara tanık olunmuştur. Sanayileşmenin etkisiyle kentlerin birdenbire

kazandığı dinamizmin beraberinde getirdiği pek çok olumsuz sonucun yarattığı sorunlar yeni tasarım kuramcılarının ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu kuramcılar sanayi kentine karşı yeni planlar üretmişlerdir. Bu kent planları genellikle, mevcut kentlerin dışında, kirlenmemiş doğada kırsal alanlarda, küçük yerleşme birimleri olarak düşünülmüşlerdir. Kentsel mimari ölçekte geliştirilen modellerin uyumlu bir sanayi ve tarım birlikteliği içinde gelişen ideal bir toplum oluşturma çabasında oldukları dikkat çekmektedir. Üretilen bu kent modellerinin önemli bir bölümü gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen modellerin en erken örneklerinden biri sayılabilecek İngiliz sosyal reformcusu Robert Owen'ın önerisi (A.B.D. Indiana yakınlarındaki New Harmony) başarısızlıklarına karşın etkili ve uyarıcı olmuş bir deneyimdir (Şekil 3.20). 44,s.5 .

Şekil 3.20. "New Harmony" - Robert Owen [39,s.76].

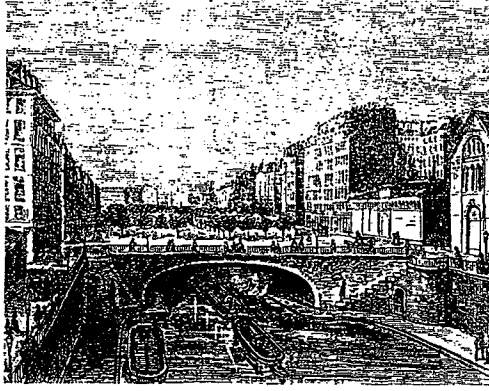
Charles Fourier'in (1772-1837) kapsamlı bir mimari örneği olmasıyla, diğer sosyalist düşünürlerden ayrılan projesini pratiğe geçiren en önemli isim Jean Baptiste Godin'dir. Kendi fabrikasının yanında ormanlık bir alanda 6 hektarlık bir bahçe içinde kurulan Godin'in Palais Social (Toplumsal Saray) adını verdiği yapıt, yalnız adıyla değil aksiyal yerleşme şeması, üç tarafı kapalı tören avlusu,

galerileri ve bahçeleri ile bir saray kompleksine benzetilmektedir. Konut mekanlarının en ilginç yerleri orta avlulardır. Bunlar, binanın merkezi, Godin'in deyişiyle Familister'in kalbi ve beynidir. Godin'de, Fourier ve Gonsiderant gibi yeni sınıfın yaşam biçiminde iletişimin önemine inanmaktadır. Dairelere ulaşılan koridor/sokakların ve bu koridor/sokakların açıldığı dış çevre koşullarından korunmuş geniş ve aydınlık bir orta mekanın günlük yaşam içinde yakın komşuluk, sınıfsal kardeşlik ve dayanışmayı güçlendireceğini düşünmektedir. Godin daha üst düzeyde ve aktif iletişim için tiyatro ve müzik çalışmaları ile ortak eğlence ve dinlenme eylemlerini planlamada ilginç bir dikkat göstermiştir. Tiyatro binası büyük tören avlusunda ve konut gruplarının tam karşısında orta aks üzerinde yer almakta yerleşmenin aksiyal şeması içinde belirgin bir konumda bulunmaktadır [44, s.5].

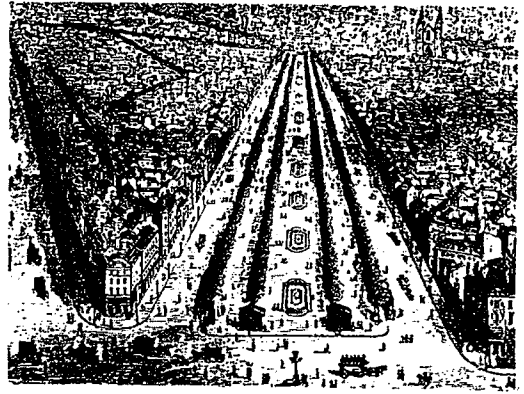
Repton ve Chedwick'in çalışmalarının ortak noktaları ise fiziksel çevrenin insan duyuları ile ilişkileridir. Ancak Chedwick Repton'un zengin ve kültürlü elit kesime yönelik tasarım çalışmalarıyla ilgili değildi. Daha çok, binaların alabileceği kabul edilebilir güneş ışığı sınırı, temiz hava, sağlıklılaştırma ve benzeri yaklaşımlarla kent imtiyazsızları kesimine hizmet ediyordu.

Yaşadığı dönemdeki halk sağlığı, koruyucu hekimlik ve benzeri konulardaki yaklaşımının yanı sıra Baron Haussmann'ın, pek çok Avrupa kentini etkileyen Paris çalışmasının bu tür bir kuramsal zemini yoktu. Haussmann'ın Louis Napoleon'ın verdiği görevle getirdiği çözüm, o an kendini dayatan pratik problem içindi. Bu pratik problem, 1848 devriminden sonra kızgın ayak takımının sokaklarda barikatlar inşa edip polisin arkasından kurşun yağdırmasının önüne geçilmesi ve Paris'in yeniden biçimlendirilmesi idi [45, s.116](Şekil 3.21).

Haussmann'ın çalışmasının amacı, kentin içsavaşa karşı güvene altına alınmasıydı. Haussmann, Paris'te barikatların kurulmasını artık bütün bir gelecek için olumsuz kılmak

a.

b.

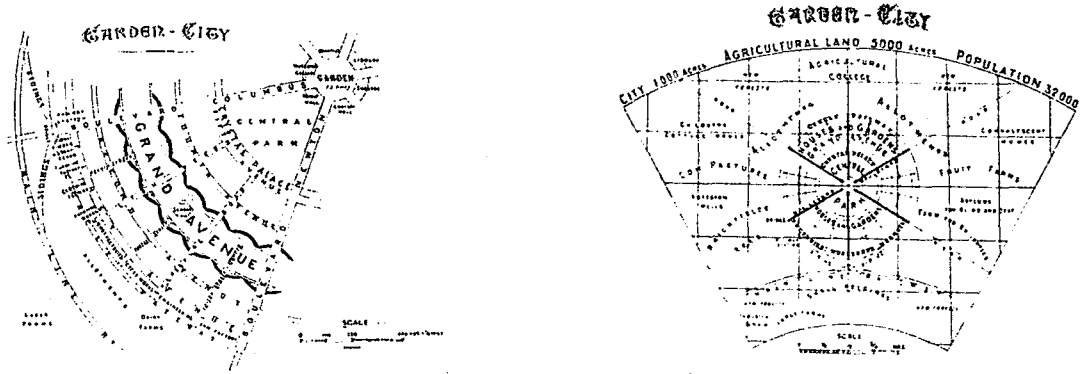
- Şekil 3.21. a. St. Martin Kanalı Üstüne İnşa Edilen Bulvar, İşçi Sınıfı Bölgelerinin Kalbinden Geçmektedir.
- b. Yeni Bulvarın Mekanı Eski Bölgelerin Yoğunluğunun İçinden Geçmektedir. Ölçeklerin Bir Araya Gelişi Dramatiktir. Barok Bakış Açısına (Perspektifine) ve Düzenine Doğru Anatsal Bir Sonlanma Vardır [39,s.60-70].

İstiyordu. Savaşları, iki yoldan önlemek niyetindedir. Caddeler, kışlalarla işçi mahalleleri arasındaki en kısa yolları oluşturacaktır. Çağdaşları bu girişime "Stratejik güzelliştirme" adına takarlar [45,s.91]. 1971'de Saalman, Haussmann'ın bulvarlarının bu yanını gözardı ederek onun planını Paris'in Notre Dame, Panteon gibi büyük anıtlarını görsel ve işlevsel olarak ortaya çıkaran önemli anıtlara doğru uzun perspektifler yaratan bulvarlar olarak yorumlar. Ancak bulvarlar aynı zamanda Napoleon'un birlikleri içinde uzun görüş mesafeleri yaratır [42,s.114].

Bulvar planlaması 1870'lerde bir çok Avrupa kentinin yeniden biçimlenme sürecinde bir norm haline gelmiştir.

Viyana, Berlin, Milano, Atina ve hatta İstanbul gibi çok sayıda kent bu anlayışa göre planlanmış veya geleneksel dokuları yok etmek pahasına yeniden düzenlenmiştir [46,s.27-28]. Avrupa şehirlerini gezerek Haussmann'ın yaklaşımından etkilenen Daniel Burnham ve arkadaşları, Amerika'ya dönünce benzeri bir anlayışla "Güzel Şehir" yaklaşımını geliştirmişlerdir. Daha sonra türevleri görülen

Güzel Şehir akımından hemen sonra gelen en önemli planlama anlayışı olarak "Bahçe Şehir"i görüyoruz.

Şekil 3.22. "Bahçe Şehir" - E. Howard [28,s.11]

Ebenezer Howard'ın geliştirdiği bu planlama yaklaşımında amaç; nüfusu yeni ve daha küçük bakir kırsal koşullarında, daha güzel inşa edilmiş kentlere desantralize etmek ve böylece sözkonusu kentlerin üzerindeki baskıyı azaltmaktır [42,s.116, 5,s.36]. (Şekil 3.22).

Esas hareket noktası, kırlardan kentlere doğru olan nüfus hareketinin yönünü değiştirmek olan Howard'ın "Bahçe Şehri"nden etkilenen, Clarence Perry'nin ortaya attığı H. Wright ve C.Stein'in geliştirdiği "Komşuluk Birimi" yaklaşımında; yaya-oto ilişkisinin tamamen ayrılması, konutların ortak kullanılan bir alan etrafında gruplanması gibi ilkeler planlamanın belkemiğini oluşturan park alanlarıyla birlikte en çok dikkati çeken noktalarıdır [42,s.118].

Birbirinden etkilenerken, birbiri ardısıra geliştirilen bu yaklaşımlar görüldüğü gibi sanayi kentlerinin problemlerini çözmek, sağlıklı çevreler oluşturmak gibi özünde ortak bir amaca yöneliktirler. Ancak bu planlamalarda yapılan kabuller kentlerin gelişmesi ve kazandıkları dinamizm karşısında yetersiz kalmışlardır.

Bir sanayileşme yüzyılı olan 19.yy.da nüfusun belli merkezlerde yoğunluk kazanması, kentlerin kapladığı alanların büyümesi, işlevlerin değişmesi ve bunlara ait kent fiziksel

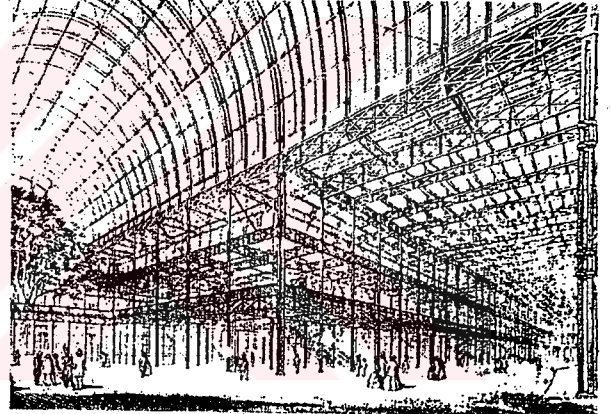
mekanının örgütlenme farklılığı sanayileşmenin dolaylı etkileri olarak yaşanmıştır.

Endüstriyel üretim sonucu kent fiziksel yapısı ve ilişkilerinin, buna bağlı olarak da yaşam biçimlerinin dönüşüm süresine girmesiyle görülen kentleşme ve nüfus artışı kentlerin geniş alanlara yayılmasına neden olarak ulaşımı en önemli kentsel problemlerden biri haline getirmiştir.

Bu dönemde modern teknolojinin kentsel mekana sunduğu yeni görüntü ve bunun elemanları, kentler arasında ilişkilerin gelişmesini sağlayan demiryolu ağının tren garları, cam çelik karışımı yeni anıtsal binalar, büyük mağazalar, pasajlar, fuarlar [47,s.157-168] olmuştur (Şekil 3.23)

a.

b.

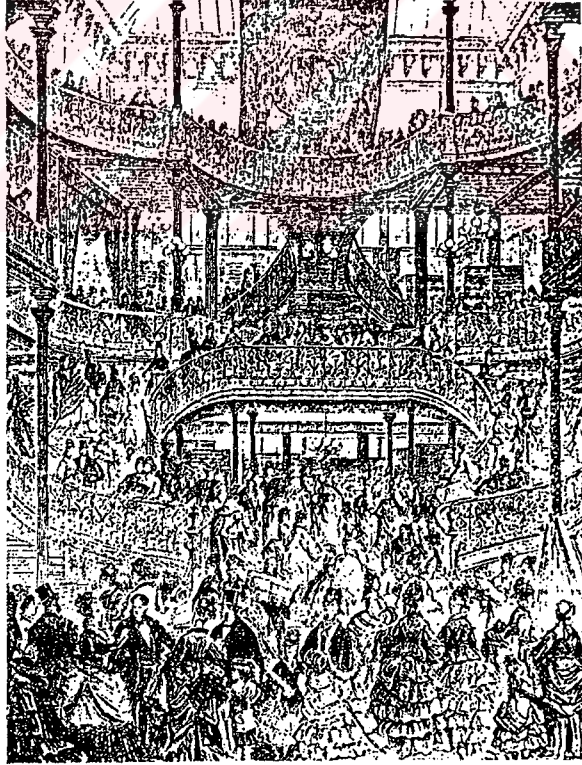
Şekil 3.23. a. Galleria Vittoria Emanuele, Milano,
b. Crystal Palace, Londra (1851) [13,s.71]

1822'yi izleyen onbeş yıl içerisinde yapılan Paris pasajlarının yükseliş döneminin birinci koşulu tekstil sanayi ve ticaretindeki büyük yoğunlaşmadır. İçlerinde o zamana değin alışıl gelenden daha fazla mal depo eden ilk kuruluşlar olan yeni eşya mağazaları bu dönemde ortaya çıkmaya başlar. Bunlar büyük mağazaların öncüsü olur [47,s.157-168].

Geleneksel alış-veriş yapısının farklı bir düzen sunan modern mağazalara geçişte köprü olan pasajlar yüzyılın

güçlü sembolleri olarak gözlenmektedir. Pasajların tipik şeması karşılıklı dizilem dükkanlar ve aralarındaki so - kağı kapatan saydam çatı örtüsüdür.

Sonuç olarak, sanayi devrimi öncesi kentlerde insan dolaşımının kesişme noktaları (kentsel dış mekanlar) olarak meydanlar, 19. yy. şehirlerinde farklı bir biçim kazanmış sanayileşmenin sembolü olan yeni binalar bu çağa özgü yeni toplanma mekanları olmuşlardır. Pazar meydanında yapılan geleneksel alış-veriş ise büyük mağazalara taşınmıştır. Büyük mağazalar, bol ışık almalarını sağlamak için çatısı şeffaf örtülerle kapatılmış iç avlulu yapılar olarak inşa edilmiştir. Endüstrileşme öncesinde farklı zamanlarda farklı binaların biraraya gelmesiyle oluşan ilişki ve mekan artık; bir kerede ve tek bina yapılmaktadır. Sadece alış-veriş için yapılan binalar buna örnek olarak gösterilebilir [47,s.157-168] (Şekil 3.24).

Şekil 3.24. Bon Marché-Paris, 1876, [13,s.72]

Sahip olduğu farklı ve çeşitli işlevler sonucunda yeni işlevler sistemi sunan kent alanında insanları biraraya

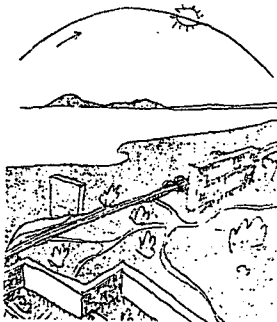
toplayan yerler yeni düğüm noktalarıdır. Bu yeni toplayıcı merkezler, sanayi devrimi öncesi kentlerde, kentin etrafında geliştiği merkez ve buna bağlı meydan alanının fonksiyonlarının, yeni ilişkiler sisteminin özellikleri-nedeniyle ayrıışmış, büyüyen kent alanına dağılmış parçalarıdır.

Özetle, daha önce dış mekan yaşantısında yer alan etkinliklerin bu dönemde kapalı, ancak açık mekan ilkeleriyle tasarlanan yapılara çekildiği görülmektedir.

1930'lu yıllar mimarisinin arka planını, 1800 ve 1900'lerin ilk onyıllarında geliştirilmiş olan sağlık bilgileri oluşturmaktadır. Birbirinden ayrılmış binaların, eskiden olduğu gibi sokaklara göre yönlendirilmesinin, iş ve konut alanlarının birbirinden ayrılmasının gereklilikleri, bireye sağlıklı yaşam koşulları sağlamak ve fiziksel yararların daha uygun dağıtılabilmesi koşulları (Zoning) sözü edilen dönemde formüle edilmiştir [9,s.45].

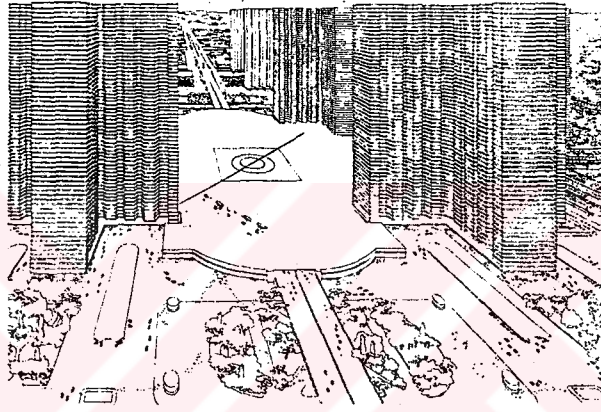
Daha önceki planlama anlayışlarından farklı olarak, ancak yine sağlıklı çevreler yaratmak amacıyla hareket eden Le Corbusier bu dönemin en önemli mimarlarından ve yaptığı kent tasarımlarında oluşturduğu ilkelerle özel bir öneme sahiptir.

1920'lerde Bauhaus, üyeleri ve Le Corbusier açık hava ve güneşten istifade etmek için binaların aralıklı olarak yerleşmelerini ilke olarak [35,s120] (Şekil 3.25) kabul etmişlerdir.

Şekil 3.25. Güneş, Yeşil İçinde Açık Alanlara Verilen Önem, "dış mekan"nın kentsel mekanda ayrışması Corbusier'in manifestal çözümlemelerinde görülmektedir [9 ,s.31]

Kentsel tasarımda kent merkezinin yükünü hafifletmek, sirkülasyonu iyileştirmek gibi insana yönelik hedefler den yola çıkan Le Corbusier'in temel düşüncesi, yüksek kuleler ve geniş alanlardır. Kendi yaklaşımını Howard'ın "Bahçe Şehir" anlayışına muhalefet olarak geliştirmesine rağmen Le Corbusier'in yaklaşımı da onun görüşünden türemiştir. Le Corbusier'e göre; "Doğa, yollar ve evlerin işgali sonucu kalabalık bir yer haline gelen şehirler altında erimektedir. Çözüm: Dikey bahçe şehirdedir" [42,s.120] (Şekil 3.26)

Şekil 3.26. 1992 Le Corbusier'nin Çağdaş Kent Planının Merkezi [28,s. 61].

Bu anlayış yapıları, dış mekanı fiziksel olarak sınırlayan ve ölçeğe soka bir öge olarak ele almamış, boşluk içinde serbestçe yüzen ögeler olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştur.

1933 de "Çağdaş Uluslararası Mimarlık Kongresi" (CIAM), geleneksel kapalı yapı adalarına karşı, park içinde yer alan tek ve büyük yapılara yönelinmesi gerektiğini kabul etmiştir ve bu kongrede şehirciliğin anahatları olarak nitelenen dört işlev:

- o Barınma,
- o Çalışma
- o Dinlenme,
- o Ulaşım

olarak belirlenmiştir.[48,s.98-102]

1941 yılında Atina anlaşması olarak yayınlanan anonim eserin 77.maddesi kapsamında ele alınan bu işlevler şehirciliğin sadece tek bir probleme çözüm getirmeye çalışan bir bilim olarak nitelendirilmesine karşı geliştirilmiştir. Bu nedenle şehircilik belirlenen bu dört kentsel işleve hizmet edecek biçimde tanımlanmıştır.

İlk olarak, insanlara sağlık şartlarına uygun konut yani mekan, temiz hava ve güneş gibi doğanın üç temel koşulunun geniş ölçüde gerçekleştiği yerler sağlamak, ikinci olarak iş yerlerini, işin güçlüğüyle kabul edilebilecek durumdan kurtararak doğal bir insani faaliyet olma niteliğini kazandırmak, üçüncü olarak boş saatleri iyi bir şekilde kullanmak onları faydalı ve verimli bir hale getirmek için zorunlu olan tesisleri önermek, dördüncü olarak bu çeşitli kuruluşların herbirinin öncelikli durumunu değerlendirecek şekilde gidiş gelişleri sağlayan bir yol şebekesi ile aralarında ilişki kurmak amaçlanmıştır.

Yine aynı kongre kararlarına göre oturmak, çalışmak ve dinlenmek gibi anahtar fonksiyonları kentlerde bölgeleme ve yerleşimde bir düzenleme getirecektir. Dördüncü fonksiyon olan ulaşımı sağlayan trafiğin ise tek amacı diğer üç fonksiyon arasında bir bağlantı kurmaktır [48 ,s.98-102]

CIAM'ın; kentleri bir takım bölümlere ayıran planlama anlayışının en büyük sakıncası, kültürel sürekliliği sağlayan imajları geliştirmemiş olmasıdır. Söz konusu durum; yeni İngiliz şehirleri, Le Corbusier'in 1950'de yapımına başladığı "Chandigarh"veya Oscar Niemeyer'in 1956-61 yıllarında gerçekleştirdiği "Brasil" gibi yeni yerleşmelerde mimar, plancı veya şehir sakininin tekrar tekrar karşılaştığı bir eksikliktir. Başka bir deyişle Modern mimari anlayışıyla geliştirilen kentler ne kadar ilginç olurlarsa olsunlar, eski kentlerde varolan tarihsel süreklilikten veya yaşantı zenginliğinden yoksun kalmışlardır [49 ,s.177].

Fonksiyonalistler binalar ve "dış mekan"ların tasarımına ilişkin psikolojik ve toplumsal yanlara vurgu yapmamışlardır. Bu yoksunluk dış mekanlar gözönüne alınmadığında apaçık hale gelir.

Fiziksel ve maddi koşullayıcılara bağlı; oldukça köşeli bir planlama ideolojisi olan fonksiyonalizmin en dikkat çekici etkilerinden biri bu anlayışla inşa edilen binalar sonucu yeni kent yerleşmelerinde "sokak" ve "meydan"ların kaybolması olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 3.27).

Şekil 3.27. Plan Voisin 1925 Le Corbusier [39, s.25].

İnsan yerleşiminin tüm tarihi boyunca sokaklar ve meydanlar odak noktalarını, buluşma alanlarını biçimlendirmiş olmalarına rağmen fonksiyonalizmin gelişimiyle "istenmeyen alan" olarak ilan edilmişlerdir. Onların yerini yollar, patikalar ve geniş yeşil alanlar almıştır. Bina tasarımı oyun faaliyetlerini, yakın ilişkileri, karşılaşma olasılıklarını etkileyebilir. Ancak benimsenen planlama anlayışıyla yapılan tasarımlar sonucu ortaya mekanlar ışık ve hava dolaşımını garantilemesine karşılık insanlar ve olaylar arasındaki ilişkileri zayıflatmıştır. Bu anlayış, konut yerleşmeleri, fabrikalar, kamu binaları arasındaki işlev farklılaşmasının getirdiği birçok psikolojik dezavantajı en aza indirirken yakın temasta olmanın olası amaçlarını da en aza indirmiştir. [9, s.44-49].

İnsanlar, olaylar, işlevler arasındaki büyük mesafeler günümüz yeni kent alanlarının karakteristik özelliği olmuştur. Otomobil üzerine kurulu ulaşım sistemlerine verilen birincil önemle planlanan kent mekanları, dış mekan yaşantısına olumsuz etkiler katmıştır. Gullen buna "çöl planlaması" adını vermiştir [9,s.44-49].

Ortaçağ kentleri insanları ve olayları, meydan ve sokaklarda toplanıp açık alan etkinliklerini yeniden (tekrar tekrar) üretecek ortam yaratırken fonksiyonalistik banliyö alanları ve anıtsal bina projeleri bunun tam tersini yapmıştır. Böylelikle, yapı gruplarının fiziksel ve fonksiyonel desteğinden uzak, ıssız ve çekici olmayan ulaşım aksları ortaya çıkmış, yapılar arasında etkinlik içermeyen yollar oluşmuş böylece dış mekan yaşantısı canlılığını ve sürekliliğini yitirmiştir [21, s.50-51]. Modernizmin etkileriyle mimari elemanların boyutları insan ölçeğinden uzaklaşarak büyümüş, birbirinden uzaklaşmıştır. Bunlara bağlı olarak; kentlerin canlılığı ya da cansızlığına damgasını vuran "dış mekan"ın spektrumunda iki uçtan bahsedilebilir.

Bir tanesi çok katlı binaların, yeraltı otoparklarının, yoğun trafiğin, uzun mesafelerin olduğu durum (modernize olmuş Avrupa şehirlerinde görülebilir). Diğer uç, makul ölçülerde düşük katlı, birbirine yakın tasarlanmış, yaya trafiği için uygun düzenlenmiş, sokaklardaki açık alan faaliyetleri için alanların tasarlandığı ve çalışma mekanlarının konutlar arasında ilişkilerinin yaygın olduğu uç.

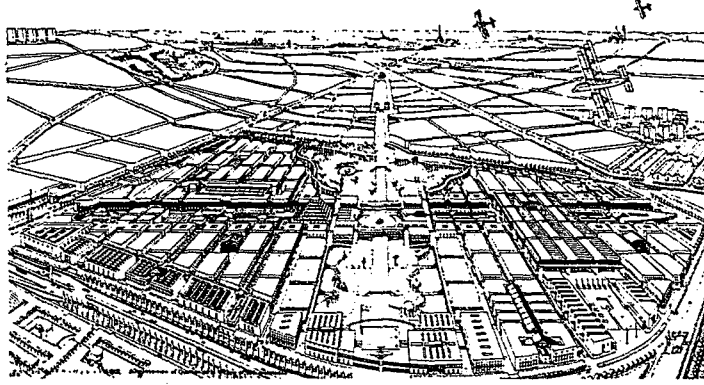
Sonuç olarak, birinci uçta pek çok kişi içerde kapalı alanlarda televizyon başında vakit geçirir. Diğer de yaşayan bir kenttir. Burada dış mekan insanları davet eder. İç mekanlarla dış mekan arasında bütünleşmiş bir ilişki vardır [9,s.33].

1960'ların başından itibaren pek çok çevreden modern planlama anlayışıyla oluşan kentlere karşı tepkiler doğmaya başladığı görülmektedir.

1970'lerde, Modern Mimarinin kentlerin özgün mimari miraslarını gözönünde bulundurmayan monoton tutumuna daha köklü ve yoğun karşı çıkışlar başlamıştır. Söz konusu karşı çıkışların ortak özellikleri kentleri, tek stil ve tek çözüm anlayışından kurtararak değişik stillerin ve çözümlerin yanyana yer aldığı daha ilginç mimariye kavuşturmak amacıyla olmalarıdır. Bu konuda Aldo Rossi'nin yazıları, özellikle de *L'Architettura Della Citta*, (1966) isimli kitabı çok etkili olmuştur. Adı geçen kitabın temel fikri olan "her şehrin sokakları, meydanları ve anıtları ile kendine özgü bir karakteri olduğu ve bunun devam ettirilmesi gerektiği" önerisi Modernizm'in iflas ettiği vurgulamaktaydı. 1970'lerin şehircilik anlayışının temelini, çeşitli değişik mimari çözümlerin yanyana yer aldığı bir mimari kolaj şeklinde özetleyen kitap, hiç şüphesiz Colin Rowe ve Fret Koetter'in birlikte yazdıkları, "Collage City" (1978) dir. "Kolaj-Kent" ilkesinden hareket ederek kentlere kendilerine özgü karakter kazandırma çabaları içinde iki akımın temsilcileri özellikle göze çarpmaktadır. Bu akımlar Rasyonalistler ve Sürrayonalistler'dir [49,s.179].

Aralarında Leon ve Rob Krier kardeşlerin, J.P. Kleihues ile Roderigo Perez de Acre'de bulunduğu Rasyonalistlerin, Modern Mimari'nin yok ettiği kentsel dokuyu tekrar canlandırma çabasında oldukları görülmektedir. Bunlar Avrupa'da Modern Mimari tarafından hor görülen ve dışlanan kentle ilgili her türlü geleneksel formu tekrar canlandırmaya çalışmaktadırlar. Bu çabalar arasında de Acre'nin, Oscar Neimeyer ve Le Corbusier'nin modern kentlerin yoğunluğunu arttırma projesi ile Rob Krier'in Stuttgart'ın merkezinde varolan yapılara yenilerini ekleyerek yoğunluğu arttırma projesi tipik örneklerdir. Rasyonalistlerden Rob Krier'in Berlin'de 1977-78 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu avlulu konut yerleşmeleri de Rasyonalist'lerin göze çarpan uygulamaları arasında yer almaktadır [49,s.180]. Leon Krier'in projeleri ve kuramsal çalışmaları, Rob Krier'in Berlin'de inşa edilmiş kentsel

alanları, sokaklar ve meydanlar etrafına örülmüş kent il-kelerinin yeniden doğuşunu ifade etmektedir [9,s.91],
(Şekil 3.28).

Şekil 3.28. La Villette-Paris 1976 Leon Krier .
Avrupa planlama politikalarından dikkat çeken
yeni planlama modeli. Sokak ve meydanlarla
iç içe kent merkezi [9 ,s. 91]

Rob Krier kent mekânı kavramının çağdaş kent planlama -
sında geçerliliğini koruyup korumadığını incelemekten ya-
nadır . Rob Krier kent mekânı kavramının tanımında ve
kent mekanının tipik işlevlerinin incelenmesinde ortaya
çıkan sokak ve meydan kavramlarından meydanı sembolik an-
lam taşıyan bir mekan olarak tanımlamaktadır ."Meydan in-
sanın kent mekânı kullanımını keşfettiği ilk yoldur". Kent-
lerde estetik ve fonksiyonel bütünlüğü sağlayan iki temel
eleman vardır. Bu da MEYDAN ve SOKAK'tır ve bu elemanla-
rın ilişkisinde çevreleme ya da kuşatmanın önemli bir
rolü olmaktadır [50 ,s.127].

Modern dönemin ortaya çıkardığı olumsuzluklar sonucunda
ise yapılan planlamalardaki yaklaşımların, dış mekan yaşan-
tısını destekleyici, yaya hareketini ön plana çıkarıcı ni-
telikte oldukları görülmektedir. Yeni yerleşmeler ve yeni
kent parçaları için yapılan kent tasarımlarında, bağlayıcı
kanallar ve toplayıcı alanlardan oluşan ve "mekan hissi"
içeren dış mekan kurgularına gidildiği gözlenmektedir
[9,s.92], (Şekil 3.29).

Şekil 3.29. Skarpnäck, Stockholm, 1982-88 Yıllarında Kurulmuş İsveç Güneyinde Yeni Kasaba [9,s.90]

20.yy. problemlerinin sadece boyutları değişmektedir. Bu çoğu zaman çok üzücü olmakta ve insanı denenmemiş çözümlere ve yanlışlara karşı kesin olarak uyaramamaktadır. İnsanın iki kola ve bacağa ihtiyacı olduğu sürece insan vücudu ölçeği, tüm binalar için bir referans ölçeği olmalıdır. Bu sadece merdivenler ve tavan yüksekliği ile ilgili değil aynı zamanda kent bağlamındaki halka açık alanların tasarımlarıyla da ilgilidir. Ancak bu konuda 20.yy ın başarılı olduğu söylenemez [50,s.129].

2. Bölümde ele alınan anafikir doğrultusunda olmak üzere kentsel yapılaşmış çevredeki "dış mekanların ve dış mekan yaşantısının" tarihsel sürekliliği içinde incelendiği bu bölümdeki inceleme sonuçları aşağıda özetle verilmektedir.

- o Antik devirden sanayi devrimine kadar olan zaman aralığında kent büyüklükleri insanların yürüyerek

algılayabileceği boyutlara sahiptir. Fiziksel kurguyu etkin olarak belirleyen özellikler, yayaakış doğrultuları, odak ve toplanma noktaları olan meydanlar olarak belirlenmektedir.

- o Bu kentsel kurgu içinde, dış mekanların boyutları insan ölçeğine referans veren niteliklere ve doluluklar "dış mekanı" destekleyen, dış mekanı biçimlendiren niteliklere sahiptir.
- o Kent yaşamı için önemli yer tutan yapılar, kent merkezinde yer alan meydan alanlarıyla bütünlük içeren yapıda gelişmişlerdir. Meydanların etrafında yer alan, onları tanımlayan yapı öğeleri, sahip oldukları işlevlerle dış mekanı beslemektedirler. Bu nedenle kentsel dış mekanlar, kent yaşamı etkinliklerinin merkezi durumundadırlar.
- o Bu nedenle, ilişki kurmada en elverişli hareket biçimi olan yaya dolaşımına bağlı gelişen kentlerde, "meydan" ve "sokak" gibi temel iki elemandan oluşan kentsel dış mekan kurgusu, insan-insan ve insan-yapılaşmış çevre ilişkisinin güçlü bir biçimde kurulmasına olanak tanıyan niteliklere sahiptir.

Sanayi devrimiyle birlikte başlayan değişim ve dönüşüm süreciyle, sözü edilen bütünleşik kurgu bozulmuş, kentler büyük alanlara yayılma, barınma, sağlık, ulaşım ile ilgili pek çok probleme neden olan bu hızlı değişim çizgisinde farklı bir anlama bürünmüştür.

- o Kentlerin yaşanan problemlerine karşı gelişen modern tavır sonucu kent yapılaşmış çevresindeki dış mekan yaşamında çölleşme oluşmuş kent kurgusunda insan ölçeğinden uzaklaşmış, insan-insan ve insan-yapılaşmış çevre ilişkisinin kurulmasını engelleyen tanımsız boşluklar ortaya çıkmıştır.

- o Sanayi devriminden önceki dönemde insan ölçeğine bağlı dış mekanlardan kurulu kent yapısı, sanayi devriminden sonra, dış mekanların araçların arenası haline geldiği, hernekadar bazı örneklerde kaldırımlar geniş tutulmaya çalışılmışsa da sonuç olarak kolayca ulaşılamayan "İki Taraf"ın oluştuğu bir kentsel yapılaşmış çevre olarak gelişmiştir.
- o Kentsel dış mekan ve insan etkinlikleri bağlamında başarisiz olarak gelişen dış mekanlardan sonra, 2. bölümde belirtilen yan disiplinlerdeki gelişmeleri değerlendiren mimar ve plancılar modern sonrası dönemde, yeniden insan ölçeği ve dış mekan-dış mekan yaşantısına önem verilen planlama anlayışını gündeme getirmişlerdir.

Bu çerçeve içinde de kent merkezinin eski hüviyetine kazandırılması, canlı bir dış mekan yaşantısı, kent için merkezi alanların yeniden eski kent dokularındaki anlayışa göre canlı bir biçimde planlanması, kentsel tasarımda çözülmesi gereken bir problem olarak bu konunun ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu bakımdan bundan sonraki bölümde de, konunun gelişimine yardımcı olabilmek amacıyla seçilen Taksim Meydanı örneğine temel oluşturacak olan İstanbul kentinin dış mekanları-dış mekan yaşantısının 3.bölüm için belirlenen çerçeve doğrultusunda incelenmesine yer verilmiştir.

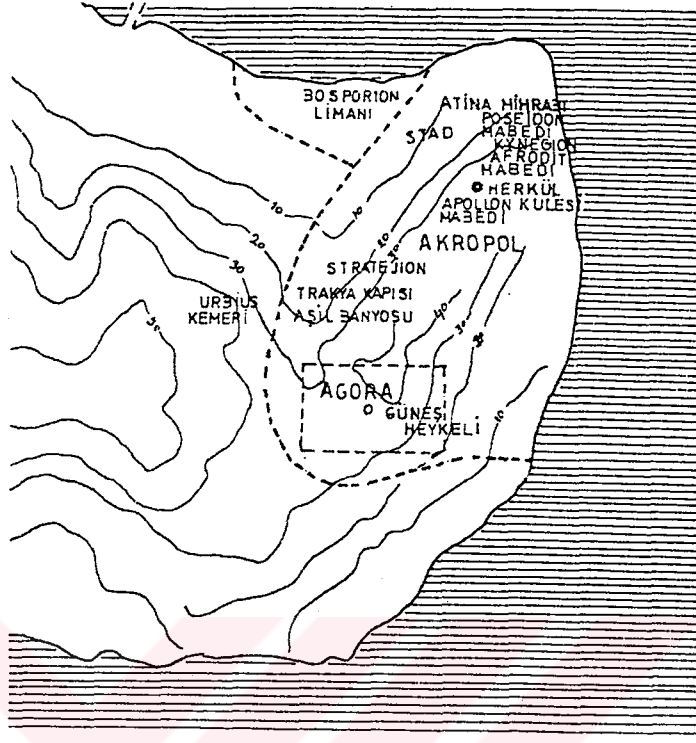
BÖLÜM 4. İSTANBUL'UN TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİ VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

4.1. ANTİK ÇAĞDAN 1453 İSTANBUL'UN FETHİNE KADAR OLAN DÖNEMDE İSTANBUL'UN MEKANSAL YAPISI İÇİNDE DIŞ MEKANLAR VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

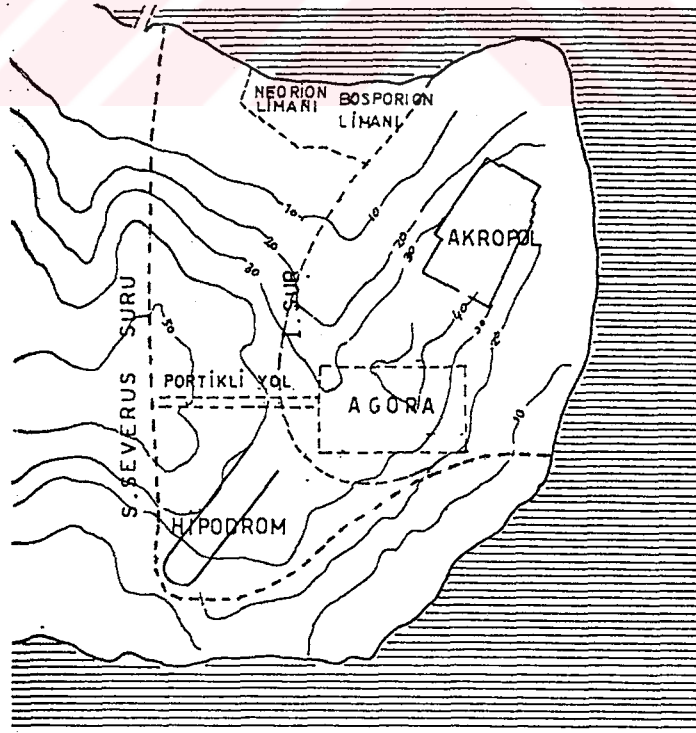
Ege dünyası İ.Ö. 750-550 yılları arasında büyük bir kolonizasyon hareketine sahne olmuştur. "Byzantion"un tarihi Yunanistan'da bir Dor kenti olan Megara'dan gelenlerin burayı alıp, Koloni kurmasından sonra başlamaktadır. İstanbul'un ilk çekirdeği kabul edilen "Byzantion", İstanbul Yarımadası'nın burnundaki I.tepe üzerine kurulmuştur. Merkezinde bulunan Akrapol bugün Topkapı Sarayı'nın bulunduğu tepede yer almaktadır. Dinsel, kamusal ve yönetim binalarının bulunduğu, Akrapol'ün kuzeyindeki alan, kentin merkez bölgesini oluşturmuştur. Kentin merkezinde, iki önemli meydan yer almıştır. I. Tepeyi II. Tepeden ayıran vadideki eski Sublim Kapı mahallesinde "Strategion meydanı" ile muhtemelen Ayasofya yakınlarında olduğu tahmin edilen "Thrakion Meydanı" [51,s.30], (Şekil 4.1).

Şehrin Agorası ise bugün Ayasofya Meydanı'nın bulunduğu alanda yer almaktadır [52,s.77]. Roma İmparatoru Septimus Severus zamanına kadar "Byzantion", antik Grek kenti yapısını korumuştur. M.S. 196 yılında kent Septimus Severus tarafından yeniden imar ettirilmiştir. Böylece bir Grek kenti olan Byzantion M.S. 2. yüzyılda Roma kentine dönüştürülmüş ve Antoniana ismini almıştır [54,s.26-49], (Şekil 4.2).

Antik Grek kentindeki agora bu devirde genişletilerek yeniden inşa edilir. "Tetrastoos agorası" (Ayasofya Meydanı) kare şeklinde yapılmış ve dört tarafı kapılarla kapatılmıştır. Agora'dan başlayan portikli bir yol surların

Şekil 4.1. Byzantion'daki Şehir Elemanları[51,s.21]

Şekil 4.2. "Antoniana" Septimus Severus Zamanında Kentin Durumu (M.S.2.yy)[51,s.20]

bugünkü Çemberlitaş'a yakın bir yerde biten kapısında son bulmaktadır. Bu yeni agoranın etrafında Zeuxippos hamamları vardır. Septimus Severus ayrıca agoranın güneyinde bir hipodrom ve Akropol eteklerinde de Haliç'e bakan bir tiyatro inşa ettirmiştir [55,s.50].

Tetrastoos'u Çemberlitaş'a bağlayan portikli yol I. tepesi II. tepeye bağlayan boyun üzerindedir ve Septimus Severus devrinden günümüze kadar gelen kent elemanıdır. O devirden bugüne kadar yaşayan diğer bir elemanı da "Hipodrom"dur.

"Hipodrom"un yapımına 203 yılında başlanır. Tonoza, dehlizlerle, kemerlerle oluşturulan alt yapının üzeri dolgu topraklarla doldurularak düz bir alan elde edilmiştir. Ancak bu yapı Severus'un ölümü üzerine yarım kalır. Bu yapı daha sonraki dönemde Konstantin tarafından tamamlanacaktır [56,s.18].

Bu dönemde, toplumdaki ekonomik ve sosyal yapı önemli bir değişiklik göstermediği için mekansal yapıda da fazla bir değişiklik görülmemektedir. Kent önemli ölçüde hala antik kentlerin mekansal yapı özelliklerini taşımaktadır.

İmparator I.Konstantin , stratejik açıdan eşsiz bir yer olan Byzantion'u Roma İmparatorluğunun ikinci merkezi olarak seçmesinden sonra 324 yılında yeni başkenti İmparatorluğun ününe yakışır bir biçimde imar ettirmeye başlamıştır [56,s.21]. Bu imar çalışmalarında pek çok ayrıntı için "Roma" kenti örnek alınır ve kent "Constantinopolis" adını alır. Bu yeniden inşa edilen kentte temel fonksiyonlar ve mekansal kalıplar daha geniş boyutlara ulaşır [52,s.78].

Yeni kent yedi tepe üzerinde kurulmuştur.

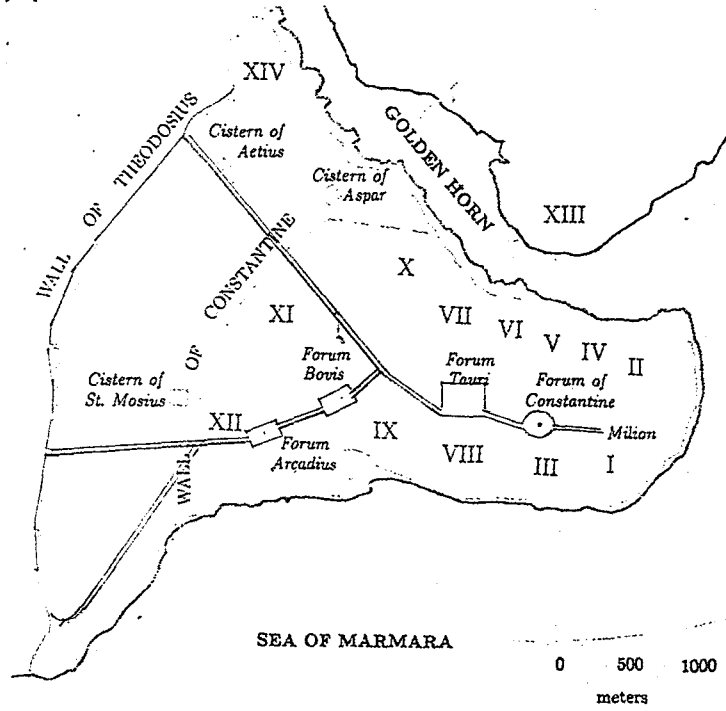
1. Tepe, Antik Byzantion'da Akropol'ün bulunduğu yani bugünkü Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yeri, St. Sophie'yi ve Hipodrom'u içine alır.

2. Tepe, Çemberlitaş'daki Yanık kolon ve Nuruosmaniye Camiini taşır.
3. Tepe, Güneyde Beyazıt Camiini , kuzeyde Süleymaniye Camiini taşır.
4. Tepe, Antik şehirde Havariun Kilisesi'nin bulunduğu tepedir.
5. Tepe Pammacaristos Kilisesi'nin ve Sultan Selim Camiinin bulunduğu tepedir.
6. Tepe, Ayvansaray ve Edirnekapı mahallelerini içine alır, Kariye Camiini taşır.
7. Tepe, Aksaray'dan surlara doğru üçgen şeklinde yayılır ve ortasında Çukurbostan bulunur [55,s.56].

Bu dönemde kent sınırları 6 km. daha geniş tutulmuştur. Yapılaşmada pek çok ayrıntının "Roma" örneğinden alındığı kentte, Septimus Severus zamanında Çemberlitaş'a kadar uzanan sütunlu cadde, bu dönemde ana damar haline getirilerek kentin başlıca caddesi "Mese" oluşturulur [56,s.21]. İnşa edilen yeni forumlar önemli bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Constantin zamanında kent Roma'daki yönetsel bölünmeye uygun olarak 14 bölgeye ayrılmıştır.

Büyük arterlerle konsantrik olarak gelişen bölgelerin kesiştiği yerlerde forumlar teşekkül etmiştir. Forumlar birkaç bölgenin ortasında kalır. Constantin Forumu III., VII, VIII. ve V. bölgelere açılır. Bovis Forumunun etrafında ise IX.,XI.XII. bölgeler yer alır. Forum Tauri VII., VIII.ve IX. bölgelerin kavuştuğu yerdedir. Diğer bölgelere uzak olan XIII. ve XIV. bölgeler Sykae ve Blachernea'dır [55,s,51] (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Bizans İstanbul'u 5.yy. Esas Yollar ve Meydanlar [57,s.65]

4.1.1. Antik Çağdan Osmanlı İmparatorluğu Dönemine Kadar İstanbul'un Kentsel Yapılaşmış Çevresinde Görülen Kentsel Dış Mekan Öğeleri

CONSTANTIN FORUMU; Çemberlitaş'ta, "Mese" üzerinde bulunan bu forum, eski Byzantion'u yeni Constantinopolis'e bağlayan ilk meydandır. Septimus Severus zamanında yapılan portikli yol yenilenerek Çemberlitaş'taki bu "Forum"a doğru uzatılmıştır. "Constantin Forumu" Beyazıt'ta bulunan "Forum Tauri"ye portikli bir yola bağlanmıştır.

Antik kaynaklara göre bu forumda ikinci bir senato binası, anıtsal bir çeşme, gümüş işleyen esnaf ile mumcu dükkanları vardır. "Phoros" olarak da isimlendirilen forum, imparatorluk seremonilerinde önemli bir rol oynar. "Mese"-den giriş ve çıkış kapıları, heykeller ve kabartmalarla süslüdür. 867-886 yıllarında forumun portikleri içine Maria (Theotokhe) kilisesi inşa edilir. Bu küçük kilise, imparatorların zafer olaylarında önemli bir rol oynar [56,s.40].

FORUM THEODOSIUS (TAURİ), Bu "Forum" İstanbul'un ikinci tepesi üzerinde, antik Nekropol'ün en yoğun bölgesi olan Beyazıt'ta yer alır [56 ,s.41] ve bu dönemde kentin en büyük "Forum"udur. Meydanın anıtsal bir forum olarak düzenlenmesi I. Teodosyus zamanında olmuştur. Gelişmiş bir programı olan Forum'un, Roma'daki "Trajan Formu"na benzermesi amaçlanmış ve bu istek meydanın anıtsal meydan çeşmesi "Nimfeum" bazilika, zafer takı, İmparatorun heykeli taşıyan sütun, saraylar, anıt ve heykeller gibi yapılarla doldurulmasına yol açmıştır [58 ,s.20].

VIII. yüzyıldan bu yana anıtsallığını yitiren, daracık sokaklı bir ortaçağ kenti görünümü kazanan kentle birlikte Tauri Forumu ve yapıları da çok harap olmuştur. Bu dönemde hayvan pazarı olarak kullanılmaya başlanan Forum'un yanında, içinde yeldeğirmeni olan ve saman satılan bir alan yer almaktaydı (Anemodulion) [58 ,s.13].

FORUM BOVIS, İstanbul 'un Konstantin tarafından yeniden kurulması sırasında, Altıncıkapı'ya uzanan mese üzerinde, Aksaray civarında olduğu sanılır [56 ,s.42].

FORUM ARKADIUS; İstanbul'un 7. tepesi üzerindeki Kserolophos denilen yerde, "Mese" üzerinde inşa edilir. İmparator Arkadius tarafından 403 yılında yapımına başlanır. 421 de II. Theodosius zamanında bitirilir. Foruma, üzerinde Arkadius'un heykelinin durduğu bir anıt sütun dikilir, meydanın etrafını Forum Theodosius'daki gibi portikli yapılar çevirir [56 ,s.42].

AUGUSTEION, "Byzantion"un Agorası, ve daha sonraki dönemde de Roma kenti "Antoniana"da da geliştirilerek korunmuş "Tetrastoon Agorası" (Ayasofya Meydanı) sanılabilen "Augusteion" olarak tanınır. Sultanahmet (Augusteion) ve çevresi, konstantin kentinin en önemli yapılarının odaklandığı yerdir. Bu meydanın etrafını; hristiyan dünyasının en önemli ve ünlü yapısı "Hagra Sophia", İmparatorların yaşadığı büyük saray, devletin idare edildiği

Senato ve Pittakia, Üniversite yapıları, "Milion" anıtı ve Hipodrom çevirir [56 ,s.30].

İmparator Junstinanus Nika isyanı sonrası birçok binanın onarımı ile birlikte Augusteion'u da imar eder. Zemin mermer levhalarla kaplanır. Çevresi mermer sütunlu bir portik'le çevrelenir. Bu zamanda adı Forum Augusteion olarak geçer. Burası zamanla kilise ve imparator seremonilerinde kullanılan bir ön avlu haline gelir. İbni Batuda 14.yy.da Augusteion'u görmüş, burada eczaneler ve kitapçılar çarşısından bahsetmiştir [56 ,s.30].

HİPODROM, Septimus Severus'un yapımını başlattığı Hipodrom, I. Konstantin zamanında, kent yeniden imar edilirken Roma'daki Circus Maksimus örnek alınarak genişletilir ve bitirilir.

"Hipodrom" 4.yy.dan itibaren, araba yarışları, vahşi hayvan mücadeleleri, tiyatro ve sirk gösterileri yanında, imparatorluğun birçok politik olaylarının yaşandığı yer olur. Sportif çalışmalarda yapan politik içerikli dört partinin neden olduğu birçok olaylar burada yaşanır. Bu partiler mavi, yeşil, beyaz ve kırmızı olup en güçlü olanlar maviler ve yeşillerdir. Bu partilerin tertipledikleri dörtatlı arabalarla yapılan yarışmalar çok önemlidir.

Renklerle belirlenen bu takımlar için giriş kapısı üzerindeki odalar tahsis edilir. Yine bu binada, "Belom" denilen bayrak çekilerek halkın hipodromda toplanması sağlanır.

Sprina üzerine dikilmiş olan anıtlardan üçü günümüze dek ayakta kalır. Bunlar Theodosius obeliski, tunç yılanlı sütun ve örme obelisktir [56 ,s.34].

I. Theodosius (379-395) zamanında Mısır'dan getirilen pembe granit obelisk, mermer bir kaide üzerine dikilir. İstanbul'un sahip olduğu en eski anıttır. Obeliskler yapıldıkları dönemde güneş saati olarak da kullanılır. Obelisk kaidesi üzerinde obeliskin dikilişi, İmparatorun

locasında yakınlarıyla birlikte gösterileri seyretmesi ve yabancılardan hediye alması konuları işlenir.

Latin istilasında (1203 - 1204) çıkan büyük yangından Hipodrom da zarar görür, batı tirübünleri tahrip olur. Bu dönemde geleneksel hipodrom kurumu son bulur. Araba yarışları yerine turnuvalar düzenlenir. Kuzey cep-hede duran ve Khios Adası'ndan getirilmiş olan tunç dört at heykeli Venedik 'e götürülür. Bu atlar, günümüzde San Marco Kilisesi girişi üzerinde durmaktadır. Geç Bizans döneminde Hipodrom'da çok seyrek olarak halk toplantıları yapılır. Fetih öncesinde Hipodrom harabe halindedir. Sadece Sphendone'nin sütunları ve yer yer oturma sıraları kalır [56,s.34].

Antik devirden 15.yy.a kadar süren bu dönemde dış mekan yaşantısının sürdüğü yerlerin, bölüm 3'de incelenen antik Yunan ve Roma devri kentlerinde gördüğümüz dış mekan yaşantısının sürdürüldüğü kent öğeleri ile paralel nitelikte oldukları belirlenmektedir.

"Agora", "forum", "hipodrom" gibi karışmıza çıkan ilk mekanlar İstanbul Yarımadası'nda şekillenmişlerdir.

4.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DEVRİNDE İSTANBUL'UN KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİ VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI (Bu dönem 15. yy. 1453 de Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u elde edişinden itibaren başlar)

İstanbul'un kentsel yapılaşmış çevresine bağlı dış mekan yaşantısı bağlamında Osmanlı İmparatorluğu döneminin iki önemli özelliği dikkat çekmektedir.

İlki, Osmanlı Devleti öncesine ait olan Yunan ve Roma Kent yapısının önemli özellikleri olan "Forum" ve "Agora" gibi dış mekanların Osmanlı İmparatorluğu zamanında farklı niteliklerde ve farklı yapıda olsa dış mekan yaşantısında varlıklarını sürdürmeleridir.

İkinci özellik ise; Osmanlı İmparatorluğunun toplumsal, kültürel, ekonomik, dini yönetsel özellikleri sonucu, "sokak, iç sokak, avlu" gibi dış mekanlar etrafında şekillenen farklı bir planlama anlayışının ürünleri olarak cami avluları, çarşı sokakları, arastalar, külliyeler, bayram yerleri ve mesirelerin dış mekan yaşantısının yeni odaklarını oluşturmasıdır.

Bizans döneminde sarayın, tapınağın, devlet kurumlarının en yüksek gelir grubu konutlarının bulunduğu Constantinopolis'in merkez bölgesi bu dönemde de aynı özellikleri devam ettirmektedir [52,s.77-79].

Fatih Sultan Mehmet, 1454'de Sığır Pazarı'nda bugünkü Beyazıt'ta Üniversitenin bulunduğu alanda (Forum Tauri'nin Haliç'e bakan yönünde) bir saray yaptırmıştır. İstanbul'un 1457'de Edirne'nin yerini alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmasından kısa bir süre sonra Eski Saray, (Saray-ı Atık) gelişen bir şehrin ortasında bulunmasının emniyet açısından elverişsiz oluşundan dolayı terk edilir. Fatih 1462'de I. tepenin üzerinde ilk kurulan Antik Byzantion'un Akrapol'ü üzerine Topkapı Sarayı'nı inşa ettirmeye başlamıştır [54,s.24-49]. Önemli bir dinsel yapı olan Ayasofya şehrin önemli bir camii olarak aynı işlevi devam ettirir. Hipodrom, At Meydanı olarak bu devirde de benzer fonksiyonlara cevap vermektedir.

Fetihten sonra yeni merkezler yaratmak amacıyla konut alanlarında, çarşı ve liman mntıkasında camiler ve imaretler kurularak sosyo-ekonomik canlandırmanın yaratılmasına çalışılır.

Yüksek tepeler üzerine kurulan camilerle İstanbul'un bugüne kadar devam eden silüeti oluşturulmuştur. Fatih, fetihten sonra 8 kiliseyi camiye çevirtmiştir. [59,s.102].

Osmanlı Döneminde kent Taçlarını Teşkil Eden Tepeler:

- Birinci tepede: Ayasofya (Hagia Sophia 537) 1453 de Ayasofya Camii, Sultan Ahmet Camii (1617 de eski Bizans Sarayı üzerine inşa edilmiştir).
- İkinci tepede: Nuruosmaniye Camii (1755)
İkinci tepenin kuzey yamacında: Valide Camii (1870)
- Üçüncü tepede: Süleymaniye Camii (1550)
Üçüncü tepenin kuzey yamacında: Beyazıt Camii (1500)
Üçüncü tepenin batı yamacında: Şehzade Camii (1548)
- Dördüncü tepede: Fatih Camii (1463), (6.yüzyılda eski Aposte Kilisesi'nin yerine yapılmıştır).
- Beşinci tepede: Selimiye Camii (1520)
- Altıncı tepede: Kariye Camii (15.yüzyıl sonunda Chora Manastırından camiye çevrilmiştir)
- Yedinci tepede Koca Mustafa Paşa Camii (1453'den sonra eski Bizans kilisesi Andreastan'dan (767) camiye çevrilmiştir [59,s.102].

4.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul Kentsel Yapılaşmış Çevresinde Rastlanan "Kentsel Dış Mekan" Öğeleri

At Meydanı:

İstanbul'un fethi sırasında harap halde bulunan bu meydan, Osmanlı devrinde de birçok zafer alayına, düğünlere, toplantılara sahne olmuştur [60,s.30]. Bu dönemde burada İbrahim Paşa Sarayı, Ayasofya önündeki büyük hamam, Sultanahmet camii (1617) yapılmıştır. XVI. yy.'ın gündelik hayata getirdiği kollektif eğlence anlayışının belki de en kapsamlısı kabul edilebilecek olan "Padişah Şenlikleri" gündelik hayatın profilini somutlaştırmaları açısından dikkate değer toplumsal olaylardır. Bu şenlikler, bütün kent halkını birkaç hafta boyunca bir kültürel organizasyon etrafında toplamışlardır. İstanbul halkı ilk defa 1490 da At Meydanı'nda düzenlenen bir sünnet ve evlenme düğümü şenliğine katılmış bunu 1530 da ki şenlik izlemiştir [61,s.89].

1539 da Kanuni'nin şehzadeleri için düzenlediği sünnet düğünü yine burada yapılmıştır. Bu şenliklere katılan esnaf

loncaları, kendi mesleklerini yansıtan çeşitli gösteriler sunarken halkı eğlendirmek için özel oyuncu kolları da şenlikler içinde yer almışlardır [61,s.89].

Daha sonraları, "At Meydanı"nda eğlence ve kutlamalar yerine isyan hareketleri ve idamlar görülmeye başlanmıştır [60,s.30].

Külliyeler

Yerel mescitlerin mahalle birimlerinde gerçekleştirdikleri dini cemaat oluşturma rolünü, şehrin bütünsel dokusunda külliye camileri üstlenmiştir. "Külliyeler" herşeyden önce, damgasını vuran kültürün egemen sembolü olmuştur. Bu sembol anahatlarıyla kamu hizmetlerini bünyesinde toparlayan bir toplumsal örgütlenme modeline göre şekillenmiştir

"Külliyeler" birbiriyle bağlantılı ya da birbirleriyle ilişkili olacak biçimde belirli bir yerde toplanmış birkaç binadan oluşan bir topluluktur. Bu komplekste değişik türdeki yapılar temelde birbirini tamamlar niteliktedirler. Külliye fikrinin temelini; binalardan birinin yoluyla beliren dinsel,kültürel, sosyal, ekonomik bir ihtiyacın, beraberce yapılacak diğer bir yapıyla karşılanması fikri oluşturmaktadır [37,s.384].

Vakıf yoluyla kurulup yönetilen, cami esas olmak üzere çevresinde çeşitli sosyal işlevi olan binalardan oluşan külliyeler,kent dokusunda kendi ölçeklerinde bir merkez oluşturmuşlardır. Bir külliye veya imareti oluşturan mekanlar ve işlevleri şöylece sıralanabilir.

- Dini Yapılar: Cami, medrese, sıbyan mektebi,tekke,türbe.
- Sosyal Yapılar: Aşhane, tophane (misafirhane), kütüphane,muvakkithane (içinde zamanı bildiren aletlerin bulunduğu yapı) hamam, su yapıları.
- Sağlık Yapıları: Hastahane.
- Ticaret Yapıları: Çarşı, arasta, kervansaray,han ,imalathaneler.

Bunların içinde en önemli yapıları cami, çarşı ve medrese oluşturur [62,s.13].

Osmanlı kentinde çarşı ile önemli camilerin şehir dokusunda yerlerini tayin eden şey Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik, kültürel, dinsel yapısının yaşayan dinamik gücüdür. Bu dinamik, çarşının şehrin merkezi bölümünde yer alması sonucunu hazırlar. Önemli camiler de ya çarşı ile kaynaşmış halde uygun bir yere oturur ya da çarşının çok yakınına yerleşir. Kentte oturanların gündelik yaşamlarında hareket istikametlerinin buraya yönelik olması yine toplumsal dinamiğin özüne bağlı bir güç halinde kentin fiziksel yapısını belli biçimlere göre bir oluşuma götürür [37,s.35].

"Cami" külliye sisteminin merkezinde yer almakta ve cami avlusu cemaatin belirli zamanlarda toplandığı bir çeşit "FORUM" işlevini üstlenmektedir. Saray yönetimi ile halk arasında bir iletişim odağı durumundaki bu mekanlar; kent hayatını ilgilendiren kararların cemaate duyurularak tepkisinin ölçüldüğü yerlerdir.

Böylece cami; dini ve dünyevi sorunların İslam şeriatine uygun olarak çözümlendiği bir toplumsal kurum niteliği kazanmakta, gündelik hayatın kamu düzenini saray adına kontrol altında tutmaktadır [61,s.13].

Yapımına 1463 yılında başlanan Fatih Camii ve Külliyesi (4. tepe üzerinde yer alır) ilk büyük külliyesidir. Kurulan bu sistem bir merkez haline gelmiş çevresindeki ikamet ve ticaret binaları ile yeni bir semt oluşturmuştur [63,s.8].

İkinci büyük külliye, yapımına 1501 de başlanıp 1506 da bitirilen Beyazıt Külliyesidir.

Cami, medrese, imaret, kervansaray, sıbyan mektebi, hamam ve türbelerle birlikte dini-toplumsal bir kompleks olan

II. Beyazıt külliyesi de sahip olduğu bu işlev çeşitli - liği ile yeni kent merkezinin yapısının en önemli odağını oluşturma özelliği göstermiştir [64,s.385]. Bu külliyenin yapıldığı yer ise Doğu Roma devleti zamanındaki "Forum Tauri"dir .

Külliyenin yapımıyla birlikte kısmen korunmuş olan meydan uzun bir süre açık hava gösterilerinin (hayvan terbiyeciliği,sihirbazlık, hokkabazlık) yapıldığı bir alan olmuştur [64,s.385]. Çok işlek bir bölgenin ortasında olması nedeniyle sonraları caminin yakınına kadar dükkanlar sokulmuştur. 1580 yılında caminin hazire duvarının önüne, yol üzerine Mimar Sinan tarafından bir sıra dükkan yapıldığı bilinmektedir [65,s.104]. XVI. yüzyılda caminin önündeki meydanın ayda iki kez temizlendiği de kayıtlara geçmiştir.

XVII. yüzyıl ortalarında cami avlusunun dışındaki meydan dut ağaçlarıyla kaplıdır. Meydanın etrafında da kağıtçılar ve çeşitli eşyalar satan dükkanlar bulunmaktadır. Böylece Osmanlı Döneminin başından bu yana Beyazıt bir yandan saray, bir yandan külliye, öte yandan konutlar ve dükkanlarla karışmış ağaçlıklı bir meydan görüntüsü içinde olmuştur. Roma Forumu'nun düzenli mimarisinin yerini giderek mimari düzeni ortadan kalkmış, pitoresk, spontane çok işlevli, büyük anıtla küçük dükkanın birbirine karıştığı bir işlevsel meydan almıştır. Kanuni Çağında İstanbul'da açılmaya başlanan Kahveler burada da yerlerini almış olmalıdır.

Beyazıt Meydanı kentin merkezi bir yerinde olması nedeniyle XVIII.yüzyılda "Kurban Pazarı" olarak kullanılmış, bayramlardan önce getirilen koç sürüleri bu alanda sergilenecek satışa sunulmuştur. Yine bu yüzyılda Ordu caddesi üzerine Simkeşhane, Hasanpaşa Hanı, Ragıp Paşa Türbesi, Mektep ve Kütüphanesi ile Laleli Külliyesi gibi anıtsal yapıların yapılmasıyla Beyazıt Meydanı'nın önünden geçen ana eksen Aksaray'a doğru uzanmıştır.

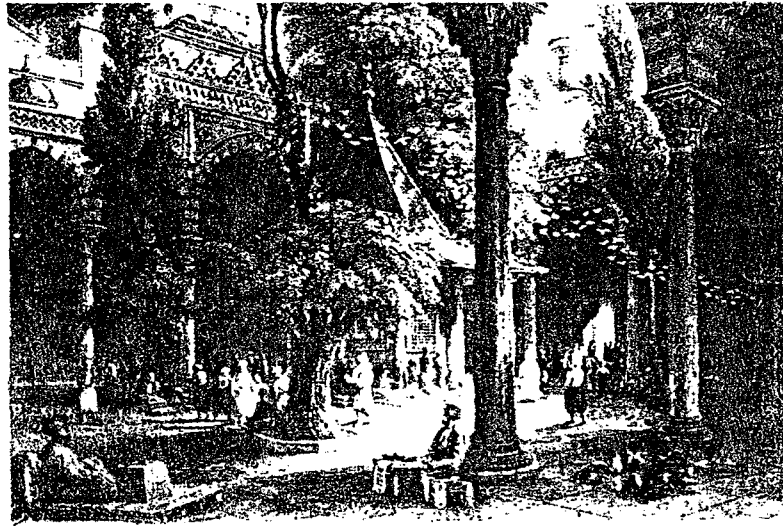
Meydan, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda depremler ve sık çıkan

şehir yangınlarının etki alanı içinde kalarak hasar görmüştür. 1810 yılında Beyazıt Camisinin Kaşıkçılar Kapısı karşısına Sultan II. Mahmut Kasrı olarak da bilinen İmaret Kasrı yaptırılmıştır. Bu yapı 1933-1935'de harap bir halde iken Belediye tarafından yıktırılmıştır.

Beyazıt camisiyle medresesi arasında kalan bu açık alan, Kapalıçarşıya yakın olması dolayısıyla yüzyıllar boyunca kent yaşamının önemli ve en canlı faaliyet alanlarından biri olarak kalmıştır. Harbiye ve Maliye Nezaretlerinin bu meydanda olması, Ramazan aylarında cami avlusunda açılan sergiler. Direklerarasına yakınlığı meydanın önemini daha da arttırmıştır [58 ,s.15].

Osmanlı döneminde, kent hayatında önemli değişiklik yapan bir zaman aralığı olarak karmıza çıkan Ramazan ayları, süresince cami-cami avlusu ve çarşılarda yoğun etkinlikler sözkonusu olmuştur. Çarşılarda büyük bir hareketlenme gözlenmekte , dükkanlar özel mallarla dolmakta, cami avlularında sergiler açılmakta ve bu sergilerde her türlü sanat eseri sergilenmektedir [60 .s.55].

XIX. yüzyılda İstanbul camilerinin avlularında açılan Ramazan sergilerinin en zengini en geniş kapsamlısı Beyazıt camisinin avlusundaki sergiydi [52 ,s.19]. (Şekil 4.4).

Şekil 4.4.Cami Avlusu Gravür [66,s.87]

1520-1703 yılları arasında kentin tarihsel silüeti, yapılan yeni külliyelele iyice belirginleşmiştir. XVI.yy.da tamamlanan ilk büyük külliye Sultan Selim Camii ve ek binalarıdır. Bunu Mimar Sinan eseri olan Şehzade ve Süleymaniye külliyeleleri izler. 1544-1543 yılları arasında inşa edilen Şehzade Camii imaret, tabhane ve medreseden meydana gelen kamu binalarıyla Divanyolu'nu canlandıran bir komplekstir. Süleymaniye külliyesi ise, İstanbul'un ana topografik eksenini üzerinde yükselen, kent hayatını birinci derece etkilemiş yapı grupları arasındadır.

XVII. yy.da iki önemli külliye daha Süleymani'yeyi izler; Sultanahmet ve Yeni Cami Külliyeleleri. İstanbul'un yönetim merkezi olan Ayasofya ve çevresini Sultanahmet Külliyesi, Yeni Cami Külliyesi ise ticaret merkezi Eminönü'nü dini bir sembol etrafında şekillendirmiştir [61,s.83].

Çarşı ve Arastalar

Cami, müslümanın ibadet için toplanma yeri olduğundan burası sadece müslüman için hareket istikametini belirleyen nirengi noktalarındandır. Çarşı ise, hem müslim hem gayrimüslim hem genç hem de yaşlının gidip geleceği yerdir. Şehirlerde çok defa müslim ve gayrimüslim mahalleleleri ayrılık arzettiği halde çarşıda bu ayrılık da ortadan kalkmaktadır.[37 ,s.31].

İslam şehrinde cami ve ticaret yapılarının her ikisinde aynı çevre içinde rasyonel bir düzenlemeye götürölmeleri en iyi Osmanlı devri Türk şehirlerinde görölebilir.

Türk şehri için belirlenecek genellemeler arasında en dikkate değer noktanın Türk şehrinde hareket istikametinin çarşıya yönelik oluşudur. Şehirdeki gündelik yaşamda hareket sağlayıp insan çeken alan daha ziyade çarşıdır. Ne varki İslam toplumunda öğle ve ikindi vakitleri iş saatleri zinciri üzerinde bulunduğundan bu vakitlere ait ibadedin iş yerinin yakınında yerine getirilmesi gereği de ortadadır.

Bu nedenle çarşı ile cami iç içe sayılacak derecede birbirinin yakınında yerlerini almışlardır. Bu yüzdendir ki, Türk şehrinde cami bir bakıma hareket istikametinin nirengi noktaları olarak görünür [37,s.31].

Osmanlı İmparatorluğu zamanında cami, çarşı, külliye gibi yapıların odak oluşturduğu dış mekan etkinlikleri dışında, bayram zamanları kurulan bayram yerleri, bahçe ve mesireler, ramazan aylarında yoğun bir şekilde kullanılan direk-lerarası çeşitli etkinliklerin görüldüğü diğer mekanlardır.

Bayram Yerleri

Bu dönemde İstanbul'un her yerinde sözkonusudur. İstanbul Yarımadası'ndaki bayram yerleri; Edirnekapı, Sultanselim, Aksaray, Yedikule, Kadırga ve Cinci meydanlarında kurulmaktaydı. Üsküdar'ın bayram yerleri; Doğancılar, Bülbülderesi, Nuhküyusu, Duvardibi, Haydarpasa, ve Kuşdili idi.

Beyoğlu yakasında kurulan bayram yerleri; Tophane, Sakabaşı, Çukurcuma, Sormagir mahallelerinde, Kasımpaşa'da Kulaksız, Baruthane çayırına, Tabakhane meydanına, Beşiktaş İhlamur ve Maçka'daydı. Söz konusu bayram meydanlarının etrafı birçok çadırla çevrilir ve böylece hokkabazlar, ipcambazları, asma salıncaklar, dönme dolap ve atlıkarıncalar ile pekçok etkinliğe imkan tanınırdı. Bu meydanların dışında her türlü yiyecek satıcıları bulunur ayrıca çayırırlarda kahveler, nargileleler, çubuklar çilir, vilayetler halkı kendi türkülerini okur, oyunlarını oynarlardı [60 ,s.60].

Bahçe ve Mesireler

1520-1703 yılları arasında kalan dönem boyunca gelişerek İstanbul'un bünyesine katılan alanlar, yalnız iktisadi ve siyasi açıdan önem taşıyan bölgeler değildir. Bu dönemde yeşil alanlarında işlevselleştiği bahçe ve mesirelerin tıpkı ticaret bölgeleri gibi kent ölçeğinde yer almaya başlamaları, gündelik hayatın sivilleşmesi, başka bir deyişle İstanbul'un askeri bir garnizon görünümünden sıyrılıp eğlence kültürüne dayalı kamu etkinliklerinin [61 ,s.77]

sergilenebildiği çoğulcu bir yapıya kavuşması anlamına gelmektedir. Bu tür kamuya açık alanların en tipik örneğini Kağıthane mesiresi oluşturur (Şekil 4.5). Bu mekanlar sıcağın mevsimlerinde kentlilerin tatil günlerini saz dinleyerek, yemek yiyerek, oyun seyrederek geçirdikleri yerlerdir.

XVII.yy.da Kağıthane deresi vadisinde beş altı bin çadır kurulup, eğlenceler düzenlendiği özellikle kuyumcu ve sarıya esnafın geleneksel lonca törenlerine katıldıkları bilinmektedir. Düzenlenen bu törenler sadece bir zümrenin eğlence biçimi değildir. Geleceğe dayalı bir program olan ve her lonca teşkilatının kendi hiyerarşisi içinde çirak - lıktan ustalığa terfi edenleri ödüllendirmek amacıyla düzenlenmektedirler [61 ,s.77].

Şekil 4. 5. Kağıthane Mesiresi Gravür , [66,s.100]

XVI.yy.ın gündelik hayata getirdiği kollektif eğlence anlayışının belki de en kapsamlısı kabul edilebilecek "Pa-dışah şenlikleri" At meydanında yapıldığı gibi, halkın rağbet ettiği mesirelerde de gerçekleştirilmiştir. Kanuni'nin 1530 da düzenlettiği şehzadelerin sünnet düğününün bir bölümü de Kağıthane mesiresinde yapılmıştır. Bu tarihten

sonra Kağıthane bir şenlik yeri olarak benimsenmiş, bu tür eğlencelerin vazgeçilmez sportif gösterileri burada yapılmıştır. [61,s.76].

En genel anlamıyla mesireler, gündelik hayatın dışa dönük yönünü somutlaştıran ve böylece cami, ev, çarşı üçgeni içindeki yaşam anlayışını, farklı geleneklere dayalı kültür biçimleriyle kaynaştıran mekanlar olarak İstanbul'da dikkat çeken alanlardır [61,s.77].

Direklerarası

Ramazan geceleri "Teravi"den sonra başlayan kalabalık ve hareketli saatlerde kentin en çok kullanılan yeri olarak görülür. Tiyatrolar, ortaoyunları, karagöz gibi eğlenceler burada toplanmış bulunur [60,s.57-58]. Direklerarası tanzimattan sonra bir gezinti alanı olmuştur [58,s.16].

İstanbul XVIII. yy'ın birinci yarısında yapı boyutundan kent boyutuna doğru küçük bir adım daha atmıştır; özellikle Ayasofya'da, Tophane, Kabataş ve Üsküdar Meydan çeşmeleri, bütün cephelerinin ele alınmasıyla çevrelerinde bir kent mekanı tasarımı isteğinin varlığını gösterirler [54,s.149].

Gerçek anlamda şehir meydanları teşekkül etmeden önce, meydanımsı yerlere yapılmış olan meydan çeşmeleri Türk şehirciliğinde meydan düzenlemesine gidişi anımsatacak ilk hareket izlenimini verir.

"İki, üç ya da dört tarafında muslukları bulunan bağımsız çeşme yapıları olan meydan çeşmeleri ilk defa Üçüncü Ahmet zamanında inşa edilir". Meydan düzenlemelerine, hele hele anıt da içeren meydan düzenlemesine ulaşıncaya kadar, Üçüncü Ahmet (1718-1730) zamanında başlamış olan meydan çeşmeleri yapımı hareketinin üzerinden daha bir hayli zamanın geçmesi gerekecektir [67,s.140-143].

Şehrin bu geleneksel mekan yapısındaki ilk değişimler 18. yüzyılda meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönem 19. yüzyıldaki mekansal değişimlere hazırlık dönemidir.

18. yüzyılın asıl olgusu nüfusun hızla artmasıdır. Bu hızlı artış kent nüfusunun doğal artışı değildi. Bunun nedeni Anadolu ve Rumeli'den iç göçlerle gelen bekar erkeklerin ve ailelerin İstanbul'a yerleştirilmesidir. Bundan dolayı İstanbul'da iş bölgesindeki hanlarda bekarların yaşadıkları sefalet yuvaları oluşmuş (ilk slumlaşma) kentin periferisi sayılabilecek Eyüp, Kasımpaşa, Üsküdar'da gecekondulaşmanın ilk belirtileri görülmeye başlamıştır [52,s.77-79].

Mekansal yapıdaki büyük değişimlerin nedeni bu yüzyılda İstanbul'a kırsal alandan göçedenlerin çoğalması ve bu göçedenlerin işsizlerden çok ailelerden oluşmasıdır. Sonuçta, İstanbul'un nüfusunun hızlı bir şekilde artması ve gelişen ulaşım araçlarının sağladığı kolaylıklardan dolayı şehir iki merkez etrafında gelişme göstermiştir. Bu dönemde ülkede demiryolu ve denizyolu ulaşımının gelişmesi, İstanbul'daki istasyon ve liman tesisleri kentsel ulaşımı ve dolayısıyla mekansal yapıyı etkilemiştir [68,s.91].

Batı etkilerinin görülmeye başladığı bu dönemde, saray, batılaşma ve mekansal değişime uyarak tarihi İstanbul Yarımadası'nın dışına çıkmış, kuzeye taşınmıştır. Bu devirde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı etrafında, Taksim Gümüşsuyu, Maçka, Yıldız kışlaları, Aşya yakasında ise Kuleli ve Selimiye kışlaları koruma görevini yerine getirmek için inşa edilmişlerdir [68,s.92].

Zaman içinde Galata ve Beyoğlu değişen ticarî yapıya cevap veren iş bölgeleri durumuna gelmiş, çağdaş bankalar, ticarethaneler, mağazalar, sigorta şirketleri gelişmiştir [46,s.48].

İstanbul'un tarihi yarımadasındaki konut alanlarında büyük bir değişim gözlenmezken Beyoğlu tarafında hızlı bir değişim göze çarpmaktadır. Bugünkü Tünel'le Taksim arasındaki İstiklal caddesi üzerinde karşılıklı bitişik nizam çok katlı kargir yapılar ve bu çok katlı yapıların aralarında da geniş yeşil alanlar bulunmaktaydı. Genişleyen konut bölgesi o tarihe kadar kentin periferisi ve mezarlık alanlarına doğru yayılmıştır. Bugünkü Taksim İnönü Gezisi'ndeki Latin mezarlığı Feriköy'e nakledilmiştir. Tarlabası ve Cihangir yoğun bir iskan alanı olmuştur. Kent, o devirde Taksim, Elmadağ, Harbiye ve Maçka'daki askeri kışlalardan dolayı daha kuzeye doğru gelişmemiştir [52,s.77-79].

Daha sonra kentin iki ticaret merkezini birleştiren Karaköy Köprüsü 1846 yılında yapılmış böylece kentin eski liman bölgesi olan Karaköy'ün birleştirilmesi ile İstanbul 19. yüzyılda iki merkezli bir şehir olmuştur [46,s.92].

Tarihi İstanbul Yarımadası'nın geleneksel (Osmanlı çıkmaz sokak dokusu) mimarisi 19. yy. boyunca çıkan yangınlarla yavaş yavaş bozulacak ahşap az katlı binaların yerini ancak 1920'lerden sonra kargir binalar alacaktır [69,s.45].

4.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE İSTANBUL'UN KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİ VE DIŞ MEKAN YAŞANTISI

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde; İstanbul savaşlar ve yangınlar yüzünden harap ve bakımsızdır. Bu dönemde kentin batı anlayışı içinde yeniden düzenlenmesi için yapılan çalışmalar 1933 yılında başlar. O günlerde İstanbul'un imarı için plan ve rapor hazırlamak üzere kendi ülkelerinde isim yapmış yabancı teknik elemanlar çağırılmıştır.

1936 yılında Belediye, Fransa Şehircilik Enstitüsü üyelerinden Prof. H. Prost'la sözleşme yaparak İstanbul Nazım Planını hazırlatmaya başlamıştır. Prost'un planındaki birinci esas İstanbul'un derlenip toparlanmasıydı. Planda kente batılı bir görünüm vermek amacıyla geniş caddeler

açılmıştı. Zamanın valisi Lütü Kırda planın uygulanabilecek olan kısımlarını büyük bir hızla gerçekleştirmiştir. Tarihi yapıların etrafı eski, harap binalardan temizlenerek meydanlaştırılmıştır. Bu dönemde ayrıca spor alanları ve rekreatif alanlar oluşturulmuştur. [70, s. 95]

Bu dönemde İstanbul'un imarına ve güzelleştirilmesine Eminönü Meydanı'nın tanzimi ile başlanmıştır. Yeni Cami'yi hertaraftan saran binalar yıkılarak kaldırılmıştır. Mısır Çarşısı'nın etrafı açılmış, tamir edilmiş ve içindeki dükkanlar kiraya verilmiştir.

Yeni Cami'nin önündeki yol, Büyük Postane'nin önü ve Şemsiyeciler Çarşısı denilen dar yol genişletilip asfaltlanmıştır.

Bu dönemde istimlaklerle mevcut yolların genişletildiğini ve yeni yolların açıldığını görürüz.

Taksim Cumhuriyet Meydanı yeniden düzenlenmiştir. Taksim Kışlası kaldırılmış ve Taksim Meydanı'nın İnönü Gezisi ile bütünleşmesi sağlanmıştır.

Beşiktaş'ta Barboros'un Türbesi etrafındaki odun, kömür ve saman depolarından temizlenerek açılmıştır, meydan düzenlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul'un Kültür ve teneşme merkezi Şehzadebaşı - Direklerarası idi. Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'un eğlence merkezi Taksim'le Tepebaşı arasındaki bölgeydi. O dönemde Tepebaşı'nda Darülbeydi (Şehir Tiyatrosu) sürekli temsillere başlamıştı.

İstanbul tarafında geleneksel çarşı düzeni devam ederken 19. yüzyıl sonlarında Beyoğlu'nda mağazalar, ticarethaneler, sigorta şirketleri, acentalar kurulmaya başladı. Cumhuriyet'in ilk döneminde Beyoğlu'nda ticari fonksiyonun gelişmesinden sonra Karaköy'deki ticaret İstiklal Caddesine atlamıştır [71, s. 89].

Bu dönemde halk sağlığı bakımından gerekli olan yeni bahçeler ve parklar yapıldı, mevcut olanlar tanzim edildi. Bunlara örnek olarak Vali Konağı Caddesi'ndeki çocuk bahçesi, Yıldız Sarayı bahçesinin tanzim edilerek halka açılması, Çamlıca'da Suphi Paşa Korusu, Çubuklu'daki Hıdiv Korusu, Mirgün'deki İsmail Paşa Korusu'nun istimlak edilerek halka mahsus park haline getirilmesi verilebilir.

Spor alanları olarak bu döneme kadar olmayan stadyumların açılması yapılan çalışmalar arasındadır. Cumhuriyet'in ilk yirmi senesinde Çukurbostan'da Fatih Stadyumu inşa edildi ve Dolmabahçe'deki stadyumun inşaatına başlandı [71,s.90].

Planlı kalkınma döneminin (1963-1983) de, Tramvayların 1961 yılında kaldırılması ile kentiçi ulaşımı otobüs ve trolleybüse bırakılmıştır. Otobüs ve trolleybüsün yanında ayrıca taksi ve dolmuşlar, özellikle gecekondu alanlarında minübüsler hizmet etmeye başlamışlardır.

1970'lerden sonra yerli otomobil yapımına başlanmasıyla toplu taşımla çözülemiyen İstanbul'un ulaşımına trafik sıkışıklığı ve otopark sorunları eklemiştir.

Böylece 20.yüzyılın başında batı ülkelerinde görülen otomobilin neden olduğu mekansal yayılma İstanbul'da da başlamıştır.

Bu dönemde gecekondu alanları kentin yapısı içine girmişdir. İstanbul yakasında yoğunlaşan gecekondulaşma kuzey-batı yönünde Sağmalcılar, Rami, Eyüp, Gazi Osman Paşa, Küçükköy, Alibeyköy, Kağıthane ve Esenler'de gelişmektedir.

Gecekondulaşma 1960-70 seneleri arasında en hızlı dönemini yaşamış ve bu dönemde şehre entegre olan Gültepe, Çeliktepe, Fikirtepe, Yahya Kemal, Alibeyköy, Kağıthane bu dönemin sanayi alanları çevresinde bulunan büyük

gecekondu yerleşmelerini oluşturmuşlardır [71,s.95].

Antik devirden 15.yy'a kadar süren dönemde dış mekan yaşantısının sürdüğü mekanların 3.bölümde incelenen antik Yunan ve Roma devri kentlerinde gördüğümüz kentsel dış mekan öğeleri ile paralel nitelikte olduğu görülmektedir. "Agora", "Forum", "Hipodrom" gibi ilk kentsel dış mekanlar İstanbul Tarihi Yarımada'sında şekillenmişlerdir.

Antik devirden itibaren değişik kültürlerin mekanı olarak çeşitlilik içinde bir kentsel dış mekan yaşantısı sunan İstanbul'un Osmanlı döneminde iki özelliği dikkat çekmektedir.

- o Önceki döneme ait Yunan ve Roma kent yapısının önemli özelliği olan "Forum", "Agora" gibi dış mekanlar, Osmanlı İmparatorluğu zamanında farklı nitelik ve yapı da olsa kentsel yaşamda varlıklarını sürdürmüşlerdir.
- o Osmanlı İmparatorluğunun toplumsal, kültürel, ekonomik, dini, yönetim sel özellikleri sonucu, "sokak, içsokak, avlu" gibi dış mekanlar etrafında şekillenen farklı bir planlama anlayışının ürünleri olarak cami avluları, çarşı sokakları, arastalar, külliyeleer, bayram yerleri ve mesireler dış mekan yaşantısının yeni odaklarını oluşturmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğunun kendine özgü geliştirdiği bu yapı farklılığına rağmen sanayi devrimi ve sonrasının genel etkileri İstanbul'da da yaşanmıştır.

Sanayi devriminin Batıdan başlayarak tüm kent yapılarını etkileyen gelişmeleri sonucu ülkemizde de mevcut tarihi kent dokuları bozulmuştur. Prost'un İstanbul Nazım Planında kente batılı bir görüntü vermek amacıyla geniş caddeler açılmıştır.

Sonuç olarak kentsel dış mekanlar yaya hareketine öncelik

verilmeden düzenlenerek trafik ulaşımına sunulan mekanlar olmuşlardır.

Ülkemizde üretilen imar planlarının "dış mekan"ı hedeflemeyen çalışmalar olması, bu konudaki kentsel tasarım çalışmalarının geç gündeme gelmesi, kent merkezi yaratmayla ilgili yarışmaların uygulanmaması nedeniyle "kentsel dış mekan"lar bireylerin ihtiyaçlarını karşılayamayan ve ya şanti zenginliği sunmayan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

BÖLÜM 5. İSTANBUL KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİNDE YER ALAN BİR "KENTSEL DIŞ MEKAN" TAKSİM MEYDANI

5.1. TARİHSEL GELİŞİMİ İÇİNDE TAKSİM MEYDANI

Beyoğlu yarımadasındaki ilk yerleşme olan Galata; Bizans döneminde, surların dışında kalan alanları bağ, bahçe ve korularla kaplı bir gezinti ve av alanıdır [72,s.9].

II. Theodosius (408-450) tarafından kent bölgeleri düzenlendiğinde, Sykai (Galata) 13. bölgeyi oluşturmaktadır. Bölge kilise, "forum", hamamlar, tiyatro, liman gibi yapıları [56,s.51] bünyesinde barındırmaktadır.

Galata'nın parlak dönemi 13. yy. ortalarında Cenovalılar'ın yerleşmesinden sonra başlamaktadır [56, s.52]. Zamanla zenginleşen Cenovalılar kentin tüm ticaretini ele geçirmişlerdir [73,s.20].

Galata Bizans'ın son dönemlerinde sınırlarını Azapkapı-Şişhane, Galata Kulesi-Tophane'ye kadar uzanan ve 9'u karaya, 4'ü denize yönelik 13 kapıyla dışla ilişkili bağımsız bir kent durumuna gelmiştir. Kent taş binaları, dar, dik yokuşlu, merdivenli sokakları ve merkezindeki piazzetta-yani piyasa meydanı,bugünkü Arap Camii'nin olduğu yer- ile tam bir Ortaçağ İtalyan kenti görünümündedir [73,s.20].

Galata'nın görünümü fetihten sonra hızla değişmeye başlamıştır. Zamanla artan nüfusun yarattığı baskının elçilikler ve varlıklı Avrupalılar'ın, yerli Hristiyanların, Galata'yı terkedip surlar dışındaki araziye taşınmalarına neden olduğu ve Avrupa kentleri görünümünde bir yerleşmenin oluşmaya başladığı görülmektedir [73,s.24].

Beyoğlu'nun gelişmesinde en büyük katkıda bulunan yabancı ülke elçiliklerinin ilki, 1535'te bugünkü yerinde inşa edilen Fransız elçilik binasıdır [73,s.25].

17. yy.da Galata'dan gelen Hristiyanlarla yabancıların ilk yerleşmelerinin "Grandrue de Pera" -bugünkü adıyla İstiklal Caddesi-nin iki yanında gelişmeye başladığı gözlenir [72,s.15].

Cadde bu dönemlerde, Tünel'den Taksim'e kadar uzanan Pera caddesi üzerinde toprak, kaldırımsız, atlı tramvaylı bir yoldur. Yolun bir yanında bağlar, bahçeler içinde konaklar ve bunların arasında elçilik binaları ve kiliseler oluşmuş diğer yanında ise bağımsız Petit Champs Mezarlığı (bugünkü Şişhane-Tepebaşı tarafı) bulunmaktadır [73,s.28, 72 ,s.52].

Bu zaman diliminde Beyoğlu ancak büyük bir cadde ve çevresinden oluşuyordu. Bu alan uzun süre yalnızca bağlar ve meyve bahçeleri ile kaplı kalmıştır ve birçok seyahatnamede rastlanan "Pera bağları" sözü buradan kaynaklanmaktadır [72,s.17].

Zamanla Beyoğlu'nda da bir nüfus artışı sözkonusu olduğu için bölge sınırlarının Galatasaray'dan Taksim yönüne uzanan yapılaşmalarla genişlediğini görüyoruz. Bu yapılaşmalar içinde Galatasaray ağalarından Hüseyin ağanın yaptırdığı Ağa Camii önemli bir odak noktası oluşturur. İstiklal Caddesi sonuçta Taksim sokağı ile kesiştiği yerde Taksim meydanına bakan köşede bulunan II. Mahmut tarafından yaptırılan su taksiminin yapıldığı sekizgen taş yapı ile meydana açılır [73,s.28].

18. yy.da yavaş yavaş Avrupa etkisi artmıştır. Gerek Beyoğlu, gerek Tophane ve Kasımpaşa 18. yy.da hızlı bir gelişme göstermiştir. Beyoğlu'nun nüfusu Avrupa'nın ekonomik ve kültürel etkisinin ağır basması nedeniyle artmış ve Galatasaray'dan öteye Taksim önünde yapılanmalar çoğalmıştır. Ancak 1732 de III. Ahmet tarafından ele alınıp

I. Mahmut tarafından tamamlanmış olan su sistemi sayesinde ve busemtlerde birçok çeşme yapmakla halkın gereksinimleri karşılanmıştır. İstiklal caddesinin sonunda I.Mahmut'un 1731'de, 1786'da Sultan Abdülhamit'in yeniden düzenlettiği sekizgen su tesisi alana adını vermiştir. Halil Paşa 1780 de topçu kışlasını yaptırmıştır [72,s.25,27,28].

XIX. yy.da Çırağan, Dolmabahçe, Küçüksultan Sarayları'nın yapılması kentin elit tabakasının Beyoğlu'nda toplanmasına yolaçmış, bölge elçilik binaları, kiliseleri, konakları, lüks otelleri ve lokantaları, kahve ve tiyatroları ile bir kültür merkezine dönüşmüştür [73,s.28].

Yüzyılın ikinci yarısında Galatasaray ile Taksim arası gelişmiştir. Beyoğlu, artık kapitülasyonların korunması altındaki yabancıların, tüccarların, bankerlerin, armatörlerin ve kozpolit bir çevreye yerleşmek isteyen zenginlerin Paris modasını taklit ederek yaşadıkları bir yer olmuştur. Yüzyılın sonunda, burada, Paris'in en ünlü sahne oyunlarını aynı zamanda gösteren üç tiyatro vardır [72,s.33].

Tanzimattan sonra İstanbul kentini canlandıran modalardan biri de İtalyanların "Piyasa" dedikleri akşam gezintileridir. Bu gezintiler önceleri Beyoğlu'nda özellikle III. Selim ve II. Mahmut döneminde başlamıştır. Bugünkü Tepebaşı'nın bulunduğu yerden tersaneye doğru sarkan küçük mezarlıkta, Ayazpaşa bölgesini kaplayan büyük mezarlığın çevresindeki yollarda yabancılar atlı arabalı, yaya kadınların da katıldığı akşam gezintileri yapılıyordu [74,s.14].

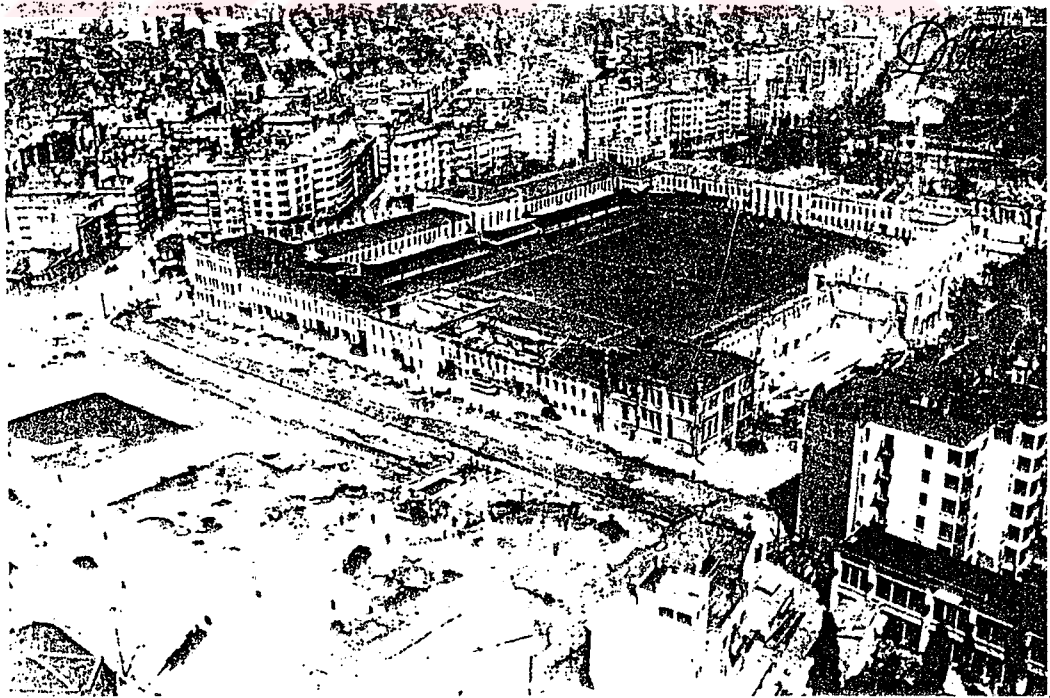
Beyoğlu'nun sosyal yaşamını geliştiren kahveler 1850 yıllarında çoğalmaya başlamaktadır. 1865 yıllarında Taksim caddesindeki Arsah'ın kahvesi çok ünlüdür. XIX. yy'ın sonlarına doğru Beyoğlu'ndaki kahveler, meyhaneler, içkili yerler daha da çoğalır [74,s.16-24].

20. yy.da, 19. yy.da ki gelişmeye paralel olarak yeni kargir ve çağdaş apartmanların yapılması, açılan lüks kahve

ve lokantaların artışı Beyoğlu'nu daha da önemli hale getirmiştir. Bu dönemde (1913) elektrikli tramvayın Beyoğlu'nu, Şişli'ye bağlaması Galatasaray-Taksim arasını, Tünel-Galatasaray arasına göre daha kolay ulaşılabilir hale getirmiştir [72,s.52].

XIX. yy.ın başlarındaki çok katlı yapılaşma ve bunların iş ve alış-veriş, kültür merkezi olarak gelişmesi insan ve trafik aktivitesini arttırmıştır. 1913'ten beri kullanılan elektrikli tramvaya motorlu araç trafiğide yüklenince, trafik ve yol düzeninin günün koşullarına göre yeniden ele alınmasını gerektirmiştir [73,s.28].

XIX. yy. ortalarında Taksim çevresindeki iskan alanı giderek gelişme kaydetmektedir. Bu konuda öncülük askeri yapılardadır. Mecidiye Kışlası, Gümüşsuyu Hastahanesi, onu da Gümüşsuyu Muzika-i Hümayun Kışlası inşaatı takip etmiştir. O sırada Taksim Kışlası inşaatı da başlamıştır. Bu çevrede iskana askeri yapıların öncülük etmesi konut ve diğer tür yapıların gelişmesine yardımcı olmuştur [73,s.34], (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. Taksim Kışlası [73,s.32]

Taksim yakası sularının birikip çeşmelere dağıtıldığı Taksim Sarnıcı ve önündeki çeşme ile biraz ilerisindeki Taksim Kışlası, Beyoğlu'nun nirengi noktasını oluşturmuştur. Ortasında dikdörtgen avlusu olan Taksim kışlası yapı olarak büyük bir sahayı sapsamaktaydı. Ayrıca ana binanın güneyinde malzeme depoları ve ahırlar vardı. İstanbul'un işgali yıllarında kışlanın batısındaki talimhane meydanı futbol ve diğer sporlar için saha haline gelmiştir. Bu durum cumhuriyet döneminin başlarında da bir süre devam etmiştir [67,s.140-143].

1925-1926 da yapılmış Pervitich harikalarından da takip edilebileceği gibi, Taksim çevresi ile Maksem (su taksim sarnıcı) önlerinde sadece dört yolun birleşmesinden meydana gelen bir genişlik [67,s.140-143] olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet devrinde insan figürlü anıtların dikilmesi dönemi başlamaktadır ve anıtlarda ana temayı Atatürk oluşturur. Cumhuriyet dönemi anıtlarının yerleşim planlamasından, genellikle bunların önlerinde insan kalabalıklarının toplanacağı gözönüne alınarak buna göre bir çevre düzenlemesine gidilmiştir. Taksim Cumhuriyet Anıtı bunun ilk örneğini vermektedir [67,s.145].

Bu dönemdeki bayındırlık çalışmaları sırasında, Taksim meydanının 9 Ağustos 1928 tarihinde yeni baştan düzenlenmesi Beyoğlu caddesini mekansal açıdan noktalamaktadır. Bu düzenleme sırasında Taksim meydanına İtalyan mimar "Cononika" tarafından yapılan Taksim Cumhuriyet anıtı yerleştirilmiştir. Bu gelişme burayı bu tarihten itibaren başlayarak Cumhuriyet dönemi İstanbul'un en özgün yeri yapmıştır [72,s.54]. Anıt burada geniş boyutlu bir meydan ve çevre düzenlemesine gidilmesine yol açmıştır. 1928 de açılmış bulunan anıtın etrafında bir tören alanı ile birlikte bir de trafik akımını hızlandırmak için ring şeklinde düzenlenmiştir[73 , s.34]. Anıtın dikilmesinden sonra 1940 yılında Taksim Kışlası o dönem Vali ve Belediye Başkanı

olan Dr. Ltf Krdar tarafından yıktırılmıştır. Kışlanın yıkılmasından sonra arsanın en önemli bölümü meydana katılırken bir parçasıda kuzey yanındaki belediye bahçesine eklenmiştir [67 ,s.145], (Şekil 5.2) .

Şekil 5.2. Taksim Kışlasının Yıkımından Sonra Taksim Meydanı'na Katılan İnönü Gezisi Parkı [73 ,s.34]

Bu park alanı 2 Numaralı Park olarak Maçka yönünde olmak üzere,Bayıldım Yokuşunu takiben Dolmabahçe'ye doğru inen bir kentsel yeşil alanın başlangıç noktasıydı.

Bundan sonra Taksim meydanı daha da çok önem kazanmış, Beyoğlu çevresindeki çağdaş semtlerin yoğun bir biçimde gelişmesi Taksim meydanını kentin merkezi durumuna getirmiştir [72,s.54].

Büyük binaların yıkılmasıyla büyütülen meydan alanında, bir yandan da mevcut ya da yeni kazanılan arsalara kültür sarayı ve otel gibi çok işlevli ve gösterişli yeni binalar yapılması hareketi devam etmiştir.

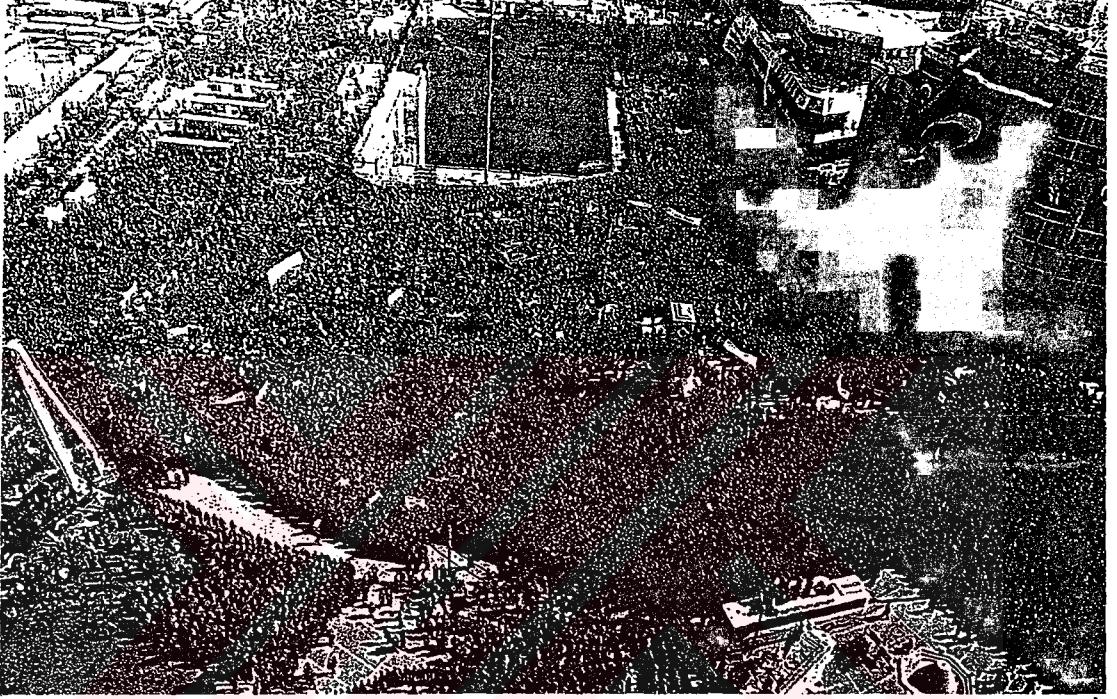
Taksim Karakolu'nun bulunduğu mezarlık arazisine Atatürk Kültür Merkezi, Taksim gezisinin üzerindeki eski Taksim Belediye Gazinosu'nun bulunduğu yere Sheraton Oteli yine aynı gezanın Cumhuriyet Caddesi tarafına yeni Taksim Belediye Gazinosu ve alt katına Belediye Sanat Galerisi yapılması, galeriden itibaren Taksim doğrultusunda tek katlı dükkan, büro, bulvar kahveleri, PTT'nin yapılması, Taksim meydanında eski Osmanlı Bankası'nın (İstanbul Kulübü) yerinde Interkontinental Oteli'nin (sonraki adı The Marmara) yapılması Taksim meydanının bugünkü durumunu oluşturmuştur [73,s.34].

Şekil 5.3. Taksim Meydanı [73,s.76]

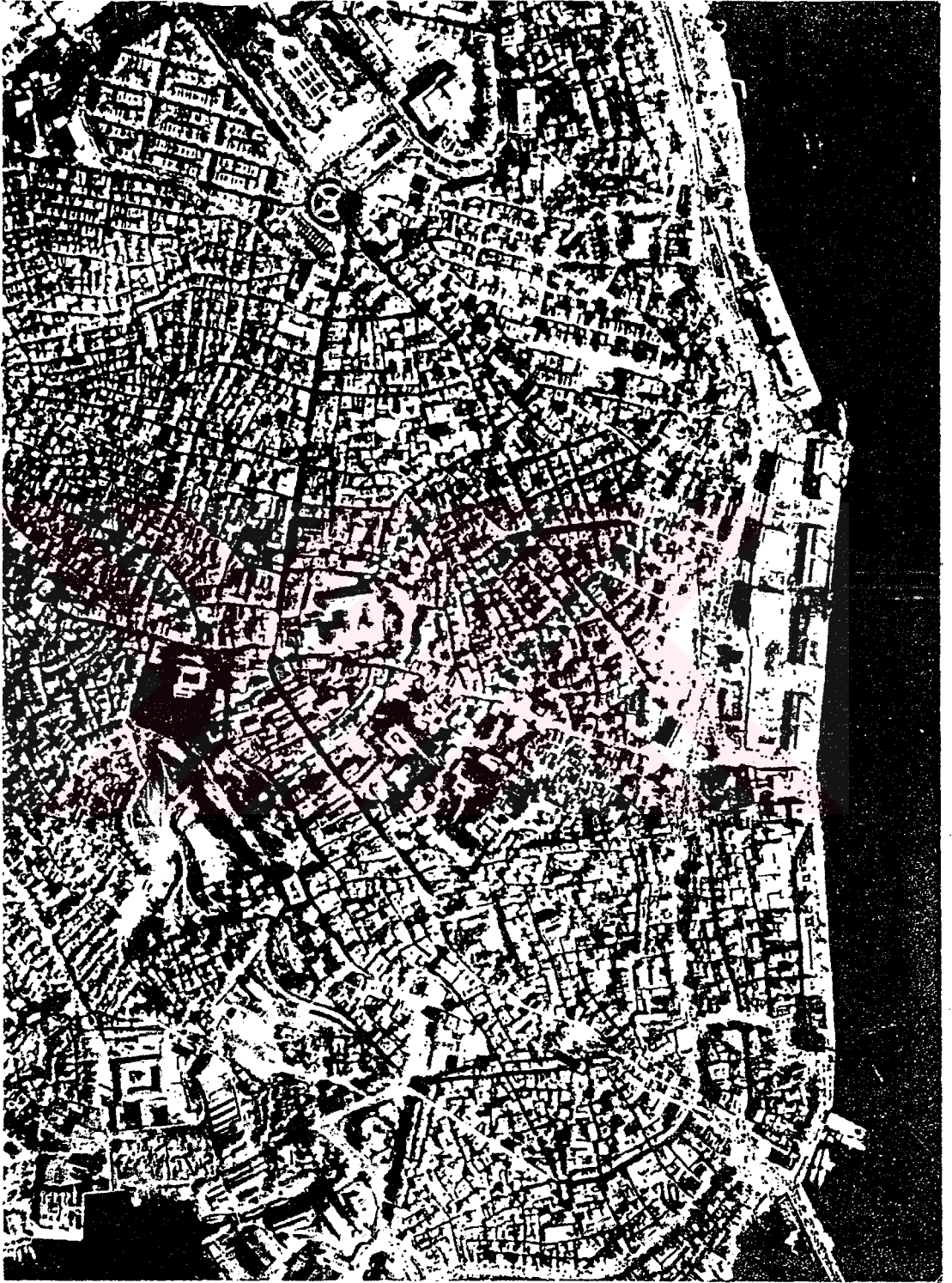
Sonuç olarak, Taksim'in meydan özelliği önce Cumhuriyet anıtı ile sonra da şehirci mimar Prost'un temelinde Taksim kışlasının yıkımı yatan düzenleme projesi ile gelişme kaydetmiştir.

Gör÷lmektedir ki, Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın inşasından sonra meydan milli bayramlar, milli ve siyasi olaylar için kent ölçeğinde tören ve miting meydanı halini almıştır (Şekil 5.4). Bu arada, İstanbul'un Beyoğlu yakasının trafiğinin düğüm ve dağılım yeri de burası olmuştur.

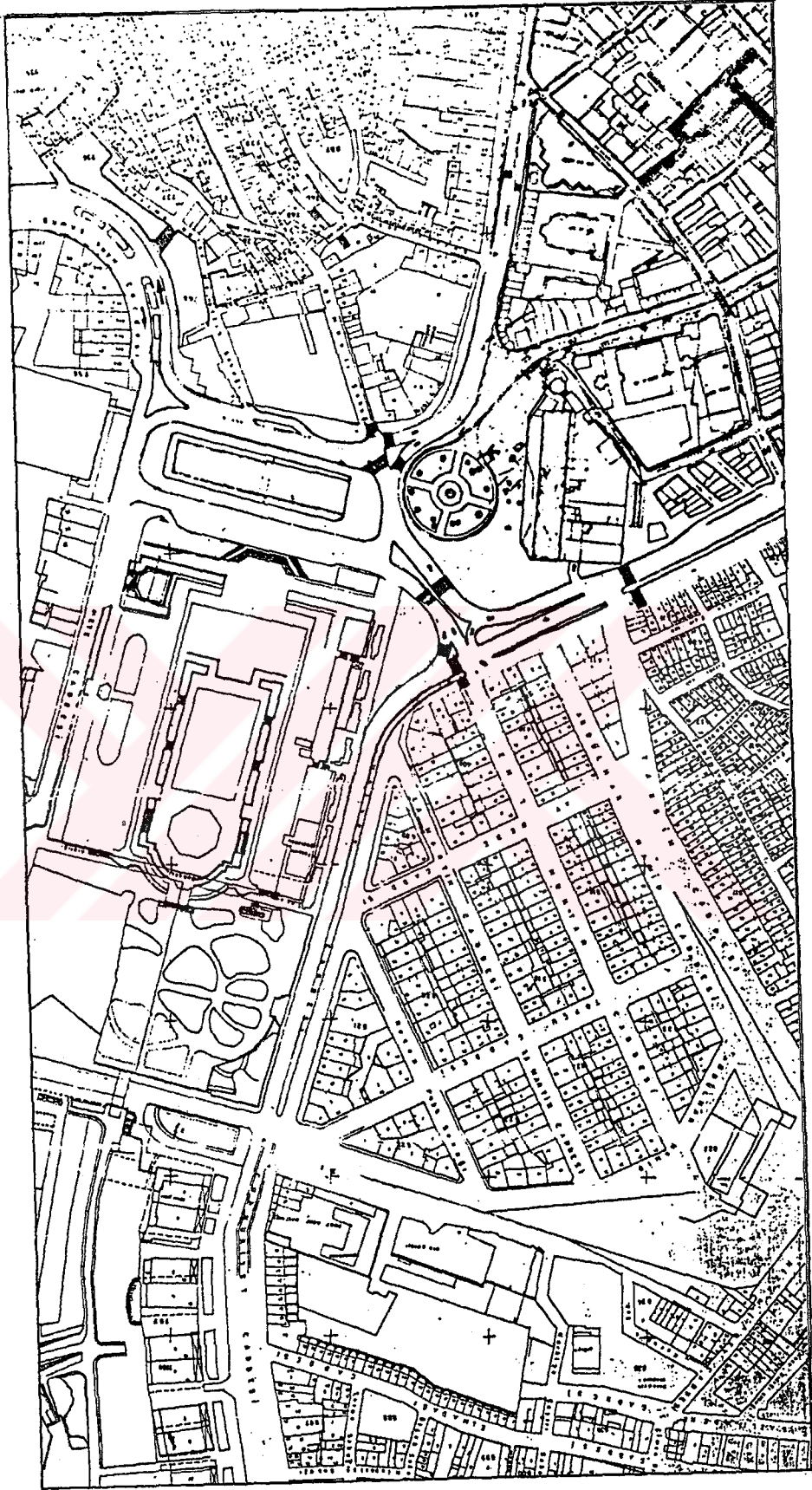

Şekil 5.4. Taksim Meydanının Bir Miting Sırasında Durumu [75 ,s.1]

Meydan bugün ağırlıklı biçimde trafik meydanı karakterine bürünmüştür.

Şekil 5.5a. Taksim ve Civarı Hava Fotoğrafı, [73,s.29]

Şekil 5.5b. Taksim Planı(1994)

5.2. İSTANBUL KENTSEL YAPILAŞMIŞ ÇEVRESİNDE YER ALAN TAKSİM MEYDANI'NDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMASININ AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Kentsel yapılaşmış çevrede yer alan "dış mekan" ve "dış mekan yaşantısı"nın insan ihtiyaçları doğrultusunda; insan-yapılaşmış çevre etkileşimi, kentleşme ve kentleşme sürecine katkı yönünden yeri ve işlevinin ele alındığı çalışmada, antik devirden günümüze kadar olan süreçte kent yapılaşmış çevresi tarihsel süreklilik içinde bu bağlamda ele alınmaya çalışılarak incelenmiştir.

Yapılan incelemeler ışığında; insanın bütünleşme ve toplumsallaşma ihtiyacının karşılanmasında temel bileşenlerden biri olarak saptanan "kentel dış mekan ve yaşantısı"nın bu çalışma kapsamındaki inceleme alanı olarak; İstanbul kentsel yapılaşmış çevresinde yer alan ve taşıdığı özelliklerle önemli bir kentsel dış mekan olan "Taksim Meydanı" seçilmiştir.

İnsanın kentsel dış mekan ve yaşantısından beklentilerini saptayabilmek amacıyla tezin kapsamı doğrultusundaki sorularla oluşturulmaya çalışılan anketler, Taksim Meydanı'nda 100 adet kullanıcı boyutunda, sistematik raslantısal bir yöntemle uygulanmıştır.

Hazırlanmış olan Anket soruşturması uygulama kuralı gereği D.İ.E. Genel Müdürlüğüne gönderilmiş ve uygunluk görüşü alınmış ve ayrıca bazı soruların D.İ.E. nün önerdiği biçimde uygulanmasına özen gösterilmiştir.

Taksim Meydanı'nın taşıdığı nitelikler ve kent içindeki konumu nedeniyle 100 kişilik bir anket uygulamasının daha büyük bir kesime, farklı zaman dilimleri ve mevsimlerde uygulanmasının daha belirgin sonuçlara ulaşmaya imkan tanıyacağı düşünülmüşse de bu nitelikte bir çalışmanın öngördüğü süre nedeniyle uygulama bu anlamda sınırlandırılmıştır. Ancak yine de hazırlanan anket soruşturması bilinçli

anketörler tarafından uygulanmış ve "kullanıcı"ların seçimi sırasında ise her kesimden kullanıcıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu yolla anket uygulamasının mümkün olduğunca sağlıklı kılınması amaçlanmıştır.

5.3. BİR KENTSEL DIŞ MEKAN OLARAK "TAKSİM MEYDANI" NDA YAPILAN ANKET SORUŞTURMASININ BULGULARI

5.3.1. "Kullanıcı"nın Kimliğine İlişkin Bulgular

Tablo 5.1. "Kullanıcı"nın Cinsiyeti

a. Kadın	% 36.0
b. Erkek	% 64.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.2. "Kullanıcı"nın Yaşı

a. 20 yaşına kadar	% 12.0
b. 21 - 30	% 40.0
c. 31 - 40	% 25.0
d. 41 - 50	% 11.0
e. 51 - 60	% 9.0
f. 61 yaşın üstü	% 3.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.3. "Kullanıcı"nın Eğitim Durumu

a. Okur-yazar değil	% 1.0
b. Okur-yazar ama mezun değil	% 1.0
c. İlkokul	% 14.0
d. Ortaokul	% 12.0
e. Lise ve dengi	% 23.0
f. Yüksek okul	% 49.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.4. "Kullanıcı"nın Mesleği

a. Öğrenci	% 15.0
b. İşçi	% 18.0
c. Memur	% 5.0
d. Esnaf	% 18.0
e. Zenaatkar	% -
f. Emekli	% 7.0
g. Ev kadını	% 6.0
h. İşsiz	% 1.0
i. Serbest Meslek	% 25.0
j. Diğer	% 5.0
TOPLAM	100.0

5.3.2. Konuya Yönelik Sorulara Ait Bulgular

Tablo 5.5. İstanbul'un Hangi Yakasında Oturduğu

a. Asya Yakası	% 22.0
b. Avrupa Yakası	
b.1. İstanbul Y.adası	% 12.0
b.2. Beyoğlu Yakası	% 65.0
c. İstanbul'da Oturmuyor	% 1.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.6. İstanbul'da Yaşadığı (İkamet Ettiği) Süre

a. 0 - 5 yıl	% 20.0
b. 6 - 10 yıl	% 8.0
c. 11 - 15 yıl	% 9.0
d. 16 - 20 yıl	% 16.0
e. 20 yılın üstü	% 47.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.7. Taksim Alanı'nın Kullanma Durumu

a. Evet	% 99.0
b. Hayır	% 1.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.8. Taksim Alanının Genelde Hangi Amaçlarla Kullanıldığı

a. Sadece Zorunluk Etkinlikler	% 11.0
b. Sadece İsteğe Bağlı Etkinlikler	% 9.0
c. Zorunlu-İsteğe Bağlı Etkinlikler	% 80.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.8.1. Sadece Zorunlu Etkinlikler (% 11)

a. Geçiş	% 37.0
b. Geçiş-İş-Alış-Veriş	% 54.0
c. İş	% 9.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.8.2. Sadece İsteğe Bağlı Etkinlikler (% 9)
(Hepsinde gezinti, oturup dinlenmek, insanlarınla buluşmak ortak amaçtır)

a. Kültürel Etkinlikler	% 44.0
b. İnsanları Seyretmek	% 56.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.8.3. Zorunlu - İsteğe Bağlı Etkinlikler (% 80)

1. Grup ; İş - Alış-Veriş-Geçiş	% 37.0
o Oturup dinlenmek	
o Kültürel etkinlikler	
o İnsanlarla buluşmak	
2. Grup ; Alış-Veriş-Geçiş	% 16.0
o Gezme	
o Dinlenme	
o Kültürel etkinlikler	
3. Grup ; Alış-Veriş-Eğitim	% 3.0
o Gezme	
o Dinlenme	
4. Grup ; İş	% 26.0
o Gezme	
o Dinlenme	
o İnsanlarla buluşma	
o Kültürel etkinlikler	
5. Grup ; Geçiş	% 18.0
o Kültürel etkinlikler	
o Gezinti	
o Oturup dinlenme	
o İnsanlarla buluşma	
TOPLAM	100.0

Tablo 5.9. Taksim Alanının Tercih Edilen Yerleri

a. Anıt Etrafında İstiklal Caddesi ile Bağlantılı olarak Düzenlenen Alan	% 21.0
b. İnönü Gezisi	% 26.0
c. Pastahane ve Kafeler	% 35.0
d. Otobüs Durakları	% 14.0
e. Diğer	% 4.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.10. Taksim Alanının Genelde Günün Hangi Saatlerinde Kullanıldığı

a. Sabah	% 32.0
b. Öğlen	% 12.0
c. Öğleden sonra	% 20.0
d. Akşam Üzeri (17.00-19.00)	% 15.0
e. 19.00 dan sonra	% 12.0
f. Değişiyor	% 9.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.11. Daha Çok Hangi Günlerde Kullanıldığı

a. Hafta İçi	
a.1. Hergün	% 20.0
a.2. Belli günler	% 7.0
a.3. Belli olmuyor	% 10.0
b. Hafta Sonu	
b.1. Tüm hafta sonu	% 10.0
b.2. Cumartesi-pazar	% 14.0
c. Tüm Hafta Boyunca (hergün)	% 34.0
d. Tüm Haftanın Herhangi bir günü, belli olmuyor	% 5.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.12. Taksim'e Hangi Araçlarla Gelindiği

a. Yaya	% 29.0
b. Araç	
o Otobüs	% 40.0
o Dolmuş	% 7.0
o Vapur - Deniz Otobüsü-Dolmuş	% 7.0
o Tren-Tramvay	-
c. Özel araç	% 17.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.13. Taksim Meydanı Çevresinde Bulunan Binalar Hakkındaki Kişisel Değerlendirmeler

a. Farkında değil	% 5.0
b. Uyumsuz, kötü bir çevre	% 74.0
c. Tümüyle uyumlu bir çevre	% 21.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.14. Taksim Alanının Çevresinde Beğenilen Yapılar

a. Tarihi yapılar	% 37.0
b. A.K.M.	% 19.0
c. Oteller	% 6.0
d. Kilise	% 5.0
e. Taksim Anıtı	% 5.0
f. Fransız Kültür	% 2.0
g. Maksem	% 2.0
f. Grup yapılar (Sempatik ama estetik değil)	% 1.0
h. Farkında değil	% 23.0
TOPLAM	100.0

Tablo 5.15. Taksim Alanı ve Çevresinde Bulunan Binaları Kullanma Sıklığı

1. Grup: Kültürel, yeme-içme, alış-veriş, iş	% 25.0
2. Grup: Kültürel, yeme-içme, alış-veriş	% 14.0
3. Grup: Kültürel, yeme-içme, iş, dini	% 10.0
4. Grup: Kültürel, yeme-içme	% 25.0
5. Grup: Kültürel, iş	% 3.0
6. Grup: Yeme-içme, alış-veriş	% 4.0
7. Grup: Alış-veriş, iş	% 3.0
8. Grup: Sadece iş	% 6.0
9. Grup: Sadece yeme-içme	% 3.0
10. Grup: Hiç bina kullanmayanlar	% 7.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.16. Taksim Anıtı Etrafında Beyoğlu İstiklal Caddesiyle Birlikte Düzenlenen Alanın Kullanılma Oranı

a. Evet	% 63.0
b. Hayır	% 37.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.16.1. "Hayır" İse Neden Kullanılmadığı

12. soruya "Hayır" yanıtı verenler % 7 oranındadır. Bu oran içindeki, alanı kullanmama nedenlerinin oranları ise aşağıda belirtilmiştir.

a. Düzenlemeyi beğenmiyor	% 58.0
b. Vakit bulamıyor	% 14.0
c. Kalabalık ve kullanan insanlardan rahatsız oluyor	% 28.0
-----	-----
TOPLAM	% 100.0
-----	-----

Tablo 5.16.2. "Evet" ise Hangi Etkinliklerin Yapıldığı

12. Soruya "Evet" yanıtı verenler % 63 oranındadır.

a. Banklarda oturup dinlenmek	% 23.0
b. Dolaşma	% 25.0
c. Anıt etrafındaki parmaklıklarda oturmak	% 5.0
d. Herhangi bir yerde oturup birşeyler yemek	% 12.0
e. Gelip geçenleri seyretmek	% 15.0
f. Geçmek	% 15.0
g. Diğer (birini beklemek, tramvayı seyretmek, fotoğraf çekmek)	% 5.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.17. Sözkonusu Etkinlikler İçin Tercih Nedenleri

a. Düzenlenmiş bir alan olması ve oturup dinlenme imkanları sunması	% 32.0
b. Trafikten arındırılmış rahat dolaşılır bir alan olması	% 36.0
c. Gelip geçenleri seyretme imkanı sağlaması	% 16.0
d. Diğer	% 16.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Kullanıcı tarafından ayrıca açıklanan tercih nedenleri

- o Merkezi bir yer olması, biriyle buluşmak için kolay bir yer,
- o Cihangir'de oturduğu için burayı arka bahçesi gibi kullanıyor,
- o Çok canlı bir yer,
- o Kestirme bir yer,
- o Geçerken heykele bakıyorum,
- o Manzarası hoşuma gittiği için

Tablo 5.18. Taksim Alanının Gece Kullanımı

a. Evet	% 64
b. Hayır	% 36
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.18.1. "Evet" İse Hangi Amaçla Kullanıldığı

"Evet" yanıtı verenler % 64 oranındadır. Bu oran içinde, etkinliklerin oranları aşağıda belirtilmiştir.

a. Eğlence, kültürel, insanlarla buluşmak	% 54.0
b. Eğlence	% 15.0
c. İş	% 11.0
d. Dolaşma, gezinti	% 8.0
e. Alış-veriş	% 4.0
f. Kültürel etkinlikler	% 8.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.18.2. "Hayır" Yanıtı Verenlerin

oranı % 3 'tür. Bu oran içinde bu durumu etkileyen faktörlerin oranları aşağıda belirtilmiştir.

a. Ulaşım problemi nedeniyle	% 36.0
b. Bütün gün iş nedeniyle burada olduğu için çıkınca eve gidiyor	% 9.0
c. Tehlikeli buluyor, çevre işletmeler ve insanlardan rahatsızlık duyuyor (göze farklı bir insan kesimi bu çevreyi devralıyor)	% 45.0
d. Gece çıkma imkanı yok, zaman olmuyor	% 10.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.19. Taksim Alanının Trafik Düzeni (Yaya-Taşıt İlişkileri) İçin Kişisel Değerlendirmeler

a. Alanda rahat hareket etmeyi engelleyici	% 30.0
b. Yoğun ve rahatsız edici bir trafik düzeni var	% 47.0
c. Dolaşım problemi olmayan bir trafik düzeni var	% 23.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Ayrıca dile getirilen açıklamalar:

- o Otobüs durakları ve metro inşaatı rahatsız edici,
- o Yol kenarı otoparkları dolaşımı engelliyor
- o Otobüslerin alanda ring yapması bütün alanı parçalıyor
- o Otopark problemi var,
- o Alan çok karmaşık neresi taşıtlar, neresi yayalar için belli olmuyor, tanımlı değil.

Tablo 5.20 . Taksim Alanının Duyumsanma Durumu

a. Alanı kendine ait bir yer gibi hissediyor	% 64.0
b. Yabancılık hissediyor	% 36.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.20.1. Alanı Kendine Ait Bir Yer Gibi Hissedebilme Nedeni

Alanı kendine ait bir yer gibi hissedebilme oranı % 64.0 dır. Bu oran içinde kişisel değerlendirmeler aşağıda verilmiştir.

a. Alışkanlık	% 53.0
b. Burayı seviyor ama insanlardan rahatsız oluyor	% 28.0
c. İstanbul bütününde "kent mekanı" olarak hissettiği nadir yerlerden	% 2.0
d. Kendini burada rahat hissediyor	% 2.0
e. Zevk ve ilgi alanlarına bağlı herşeyi burada bulabiliyor, bunu yapabildiği başka bir yer yok	% 13.0
f. Burası İstanbul'u ifade ediyor	% 2.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.20.2. Yabancılık Hissetme Oranı % 36.0 dır. Bu Oran içinde kişisel değerlendirmeler aşağıda belirtilmiştir.

a. Taksim alanını mekansal nitelikleri açısından beğenmiyor	% 68.0
b. Kullanan insanlardan rahatsızlık duyuyor	% 32.0
c. Çevreyi hiç bilmiyor	% 2.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.21. İnönü Gezisi Merdivenlerinin Kullanılma Durumu

a. Evet	% 68.0
b. Hayır	% 32.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.21.1. "evet" ise Ne Amaçla Kullanıldığı

a. Geçiş amacıyla	% 90.0
b. Etrafı seyretmek ve oturmak için	% 7.0
c. Geçiş için kullanıyor ama olmasa daha iyi olurdu	% 3.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

Tablo 5.21.2. "Hayır" İse Nedenleri

a. Alanın bu yönünde hiç bir şey yapmıyor	% 26.0
b. Önündeki otobüs durakları rahatsız ediyor	% 29.0
c. Park artık kötü bir yer oldu (Kullananlar açısından)	% 9.0
d. Parka gitmeye vakit bulamıyor	% 9.0
e. Çok fazla polis var rahatsız ediyor	% 14.0
f. İtici ve gereksiz buluyor	% 13.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

5.3.3. "Kullanıcı"nın Önerilerine İlişkin Saptamalar

Tablo 5.22. Taksim Alanının Trafik Düzeninin Nasıl Olması Konusunda Kullanıcı Önerileri

a. Taşıt trafiğinin yeraltına alındığı, alanın yayaların dolaşımına sunulduğu bir trafik düzeni	% 52.0
b. Taşıtla kesilen yaya hareketlerini sürekli kılmak için yaya alt ve üst geçitlerinin olduğu bir trafik düzeni	% 3.0
c. Yaya ve taşıt trafiği daha farklı bir düzenleme yapılarak hemzemin kalmalı	% 36.0
d. Diğer (aynı kalsın, araçlar arka yollardan gitsin, taşıta yönelik düzenlensin)	% 9.0
-----	-----
TOPLAM	100.0
-----	-----

23. Kullanıcı Belediye Başkanı olsaydı, yani bu alanda gördüğü olumsuzlukları ortadan kaldırma, alanda olmasını istediği etkinliklerin gerçekleşmesi için gerekli düzenlemeleri yapma şansına sahip olsaydı, neler yapmak isterdi. Bu alanın nasıl bir alan olmasını sağlamaya

çalışırdı. (Bu soru kullanıcılara, birden fazla seçeneği işaretleyebileceği şekilde sorulduğu için, aşağıda tercihlerin yoğunlukları belirtilmiştir).

- o Konser, tiyatro, açık hava sineması gibi gösterilerin organize edilmesine imkan sağlayacak bir düzenleme yapmak % 72.0
- o Kafeler ve buna bağlı olarak oturma yerleri düzenlemek % 72.0
- o Günlük yaşanan hızlı ve yorum temposundan sıyrılmak için dinlenme yerleri yapmak % 49.0
- o Farklı mikolarla farklı şeylerin algılanmasını sağlamak % 10
- o Su elemanları, heykeller, çeşmeler gibi öğelerle alanı zenginleştirmek % 85.0
- o Otobüs, dolmuş, taksi duraklarını bu alanda toplamak % 3.0
- o Meydanı bu duraklardan arındırmak % 97.0
- o Metro durağını korumak % 87.0
- o Metro durağını alanda başka yere koymak % 13.0
- o Daha çok yeşil alan yaratmak % 81.0
- o Sanat etkinlikleri için açık hava sergileri düzenlemek % 64.0
- o Kitap sergilerine imkan sağlamak % 45.0
- o Müze, kapalı sergileme için yapı yapmak % 47.0
- o Serbest konuşma bölgesi yapmak % 47

Ayrıca "Kullanıcı"lar tarafından belirtilen diğer görüşler aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

Mekan Niteliği

- o Burada binalar kısa olmasına rağmen mekan hissi vermeye yetmektedir.
- o Buranın tarihi dokusunu koruyacak bir düzenleme yapılmalıdır.
- o Buradaki yapılaşmanın kendikendine gelişmesi ile daha ilginç ve çekici bir ortam yaratılabilir.
- o Burası her kesimden, her ekonomik seviyeden insanın kullanılabileceği nitelikte olmalıdır. Hem politik, hem kültür hem de küçük hayatlar için imkan verilmelidir.
- o Alan çok farklı düzenlenmiş hale gelirse "herkes için" olma özelliğini kaybetme tehlikesi vardır.
- o Maksem'in suları sürekli akmalıdır.
- o Atatürk anıtı daha çok ortaya çıkarılmalıdır.

Etkinlik

- o Burası hem eğlence hem alış-veriş akla getirmelidir.
- o Burada her tip bina ve etkinlik olabilmelidir. Örneğin hem MC Donald's, hem simitçi,
- o Alan Türkiye'nin en simgesel "Miting" alanı olarak demokratik kitle örgütlerinin kullanımına açılmalıdır.
- o Taksim meydanı sadece iş bölgeleri için olmamalı, buranın gece gündüz yaşaması için oturanları da olmalıdır.

- o Meydanın etrafında boş ve bakımsız yapılar var, bunlar kullanıma açılmalıdır. Yeni yapı yapmak yerine sanat ve kültür için ihtiyaç olan fonksiyonlar bu binalara yerleştirilmelidir.
- o Bu meydanda hiçbir etkinlik olmamalıdır.
- o Burası sadece eğlence ve kültürel etkinliklerin mekanı değil, kasabı ve kuaförüyle yaşayan bir kent parçası olarak geliştirilmelidir.

Kentsel Donatılar

- o Böyle bir alanın hiçbir donatısının eksik olmaması gerekir.
- o Anıt etrafında oturulacak yerler daha fazla olmalı ve gölgelik sağlanmalıdır.
- o İnönü Gezisinde daha fazla gölgelik alan olmalıdır.
- o İnönü Gezisinde verilen hizmetler hem eksik hem de kalitesiz bu yüzden buraya eklenecek en ufak bir elemanın bile çok iyi düşünülmesi gerekir.

Ulaşım

- o Buranın erişilebilirlik problemi özellikle gece gelmek isteyince dönmenin problem olması bakımından her yere ulaşım kolay sağlanmalıdır.
- o Buranın otopark problemi çözülmelidir.

Psikoloji

- o Burada "Kullanıcı"dan çok polis var, bu durum sürekli baskı unsuru olmaktadır.

5.4. ANKET SORUŞTURMASI BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

5.4.1. "Kullanıcı"nın Kimliğine İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Toplam 100 kişi olan kullanıcıların % 50'den fazlası erkek olarak saptanmıştır.

Kullanıcıların 21-40 yaş sınırları içinde % 65 oranda ve en yüksek oranda oluşu buranın gençler tarafından daha çok kullanıldığını göstermektedir. 41-50 yaş grubundan (% 11) sonraki yaş grubu aralıklarında kullanım oranının önemli ölçüde düştüğü görülmektedir.

"Eğitim durumu"na yönelik saptamalarda ise; kullanıcıların yaklaşık yarısının yüksekokul mezunu ve giderek, %23 oranında lise ve dengi, % 14 oranında ilkokul ve % 12 oranında ortaokul mezunu oldukları sonucu elde edilmiştir. Okur yazar olmama ve okur yazar ama mezun olmama oranlarının ise önemsenmeyecek oranda az olmaları dikkat çekici bir sonuç olarak gözlenmiştir.

Kullanıcılar içinde en yüksek oran olan, % 25 oranındaki serbest meslek sahibi kullanıcıları takip eden meslek grupları; işçi (% 18), esnaf (% 18), öğrenciler (% 15)dir. Diğer meslek gruplarının azlığı dikkat çekicidir.

5.4.2. "Konuya Yönelik Sorular"ın Değerlendirilmesi

Taksim Meydanı ve çevresini kullananların, gözlenen en yüksek oranla (% 65) Beyoğlu yakasında oturdukları tespit edilmiştir. Geriye kalan oranların dağılımında ise Asya yöresinden gelenlerin İstanbul Yarımadası yöresinden gelenlerden daha fazla olduğu görülmektedir. % 22 oranında Asya yakası, % 12 İstanbul Yarımadası tarafında oturulmaktadır.

Taksim Meydanı ve çevresini kullananların çoğunluğu (% 47 oranında) 20 yılı aşkın bir süredir İstanbul'da

yaşamaktadır. Bunu takip eden 0-5 yıl grubunun %47'den sonraki en yüksek orana (% 20) sahip olması İstanbul'a yeni gelenlerin çokluğunu göstermektedir.

Çalışmanın 2. bölümündeki dış mekan kullanım çeşitlerinden yola çıkarak hazırlanan Taksim Meydanı'nın hangi amaçlarla kullanıldığını saptamaya yönelik soruda ise görülmüştür ki; kullanıcıların % 80'i zorunlu ve isteğe bağlı amaçları birarada gerçekleştirmektedirler. Diğer bir deyimle, zorunlu amaçlarını gerçekleştirmeye takılı olarak isteğe bağlı etkinlikler gerçekleşmektedir. Dış mekanın fiziksel niteliğinden en yüksek derecede etkilenen isteğe bağlı etkinlikler ise % 9 gibi en düşük oranda gerçekleşmektedir. Her tür çevre koşullarında ve her tür fiziksel çevrede gerçekleşen zorunlu etkinliklerin oranı ise % 11'dir.

Sadece zorunlu etkinlikleri gerçekleştiren kesimin % 37'si sadece geçiş amacına yönelik olarak burayı kullanmaktadır. % 54'ü ise geçiş-iş-alış-veriş amaçları doğrultusunda, % 9'luk kesim ise sadece iş amaçlı olarak alanı ve çevresini kullanmaktadır. Bu grubun (sadece zorunlu etkinlikleri gerçekleştiren); % 64'lük bir bölümü Taksim Anıtı etrafındaki alanı sadece geçiş amaçlı kullanmaktadır. Bunun dışındakiler ise bu alanın düzenlemesini beğenmedikleri için bu alandan geçmek istememektedirler.

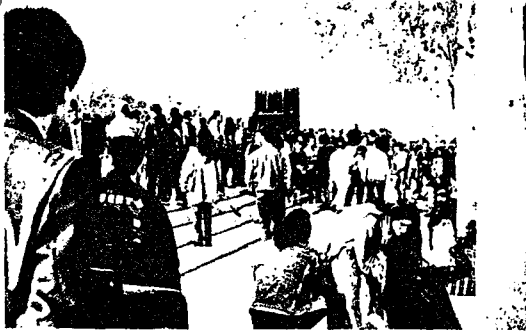
Sadece isteğe bağlı olarak gerçekleşen etkinliklerin (% 9) hepsinde gezinti, oturup dinlenmek, insanlarla buluşmak ortak amaçtır. Buna ek olarak % 50'den fazlası oturup insanları seyretmek, % 4'ü kültürel etkinliklere katılmak amacındadırlar. Buradan elde edilen sonuçta görülmektedir ki 2. bölümde belirtilmiş olan insanın aktivitelerinin diğer insanlar için fiziksel nesnelerden daha çekici olduğu saptaması doğrulanmaktadır.

Şekil 5.6. Taksim Anıtı Etrafında Düzenlenmiş Alan ve Kullanılması [16]

Şekil 5.7. a. Taksim Anıtı Etrafında Dolaşan Parmaklıklarda Oturup Gelip Geçenleri Seyreden İnsanlar [16]

Şekil 5.7.b. İnsan ve Aktivitelerinin Çekiciliği-Taksim Meydanı [16]

Şekil 5.7c. Taksim'de Bir Müzik Festivali [16]

Zorunlu ve isteğe bağılı olarak yapılan etkinlikler ise diğeri iki etkinliğe göre çok yüksek düzeyde gerçekleşmektedirler (% 80). Bu durum bize isteğe bağılı yapılan etkinliklerin burada gerçekleşmesinin zorunlu olarak yapılan etkinliklere takılı olarak geliştiklerini göstermektedir.

Bu etkinliklerin çeşitliliklerine göre yapılan gruplamalar ve yoğunlukları ise şöyledir:

- o İş - Alış-Veriş - Geçiş ve beraberinde yapılan oturup dinlenme, kültürel etkinlikler, insanlarla buluşmaktan oluşan grup en yüksek orana (% 37) sahiptir ve % 86'sı İstanbul'un Beyoğlu yakasında oturmaktadır.

Bu grubun % 37'si Taksim alanında vakit geçirirken, Taksim Anıtı etrafındaki alanı, İnönü Gezisi parkını, pastahane ve cafeleri kullanmaktadır (Şekil 5.8).

a

b.

Şekil 5.8a. İnönü Gezisi Parkı, b. Taksim Anıt Etrafındaki Alan [16]

Yine bu grubun yarısından fazlası buraya sabah saatlerinde, % 35'i tüm bir haftanın hergünü, % 15'i ise hafta içi hergün gelmektedir. Grubun % 51'i Taksim Anıtı etrafındaki alanı genelde dinlenmek, dolaşmak, insanları seyretmek ve birşeyler atıştırmak amacıyla ve yanısıra düzenlenmiş ve trafikten arınmış bir alan olduğu yönüyle tercih etmektedir. % 27'lik bir kesim ise düzenlemeyi beğenmediği ya da vakit bulamadığı için burayı kullanmamaktadır.

- o İş - gezme, dinlenme, insanlarla buluşma, kültürel etkinlikler gibi etkinliklerin yer aldığı % 26'lık grubun % 38'i Beyoğlu yakasında, % 30'u Asya yakasında oturmaktadır.

Taksim Anıtı etrafında düzenlenen alanı grubun % 46'sı çoğunlukla yapılan düzenlemeyi beğenmediği için kullanmamaktadır. % 34'lük bir kesim ise genelde dinlenmek, dolaşmak, gelip geçenleri seyretmek amacıyla burayı kullanmaktadır.

- o % 18'lik dilimi oluşturan, Geçiş - Kültürel etkinlikler, oturup dinlenme, gezinti, insanlarla buluşmak gibi etkinlikleri kapsayan grubun % 55'i Beyoğlu yakasında oturmaktadır. Bu gruba dahil olanların % 66'sı saat 17.00-19.00 arasında ve 19.00'dan sonra burayı kullanmaya başlamaktadır. Bu durum bize, kullanıcıların sözkonusu etkinlikleri yapabilmek amacıyla geldikleri için bu alanı geçmek suretiyle kullandıklarını göstermektedir.

- o Alış-Veriş - Geçiş - gezme, dinlenme ve kültürel etkinlikleri kapsayan % 16'lık orana sahip grubun ise % 68'i Beyoğlu yakasında oturmaktadır. Bu grubun tamamı Taksim Anıtı etrafındaki alanı genelde dinlenmek, birşeyler atıştırmak, insanlarla buluşmak amacıyla ve düzenli trafikten arınmış biriyle buluşmak ve insanları seyretmek için merkezi bir yer olması nedeniyle tercih etmektedir.

Kullanıcılar Taksim'de vakit geçirirken genelde pastahane ve kafe gibi yeme içme ihtiyacını karşılayacak yerlerde (% 63), İnönü gezisi parkında (% 47) ve Taksim Anıtı etrafında İstiklal Caddesi ile bağlantılı olarak düzenlenen alanda (% 37) olmayı seçtikleri görülmektedir.

Önemli bir bölüm kullanıcı (% 32) Taksim'e sabah iş nedeniyle, % 20 si öğleden sonra diğer işlerini hallettikten sonra, akşam üzeri gelen % 15 ise iş çıkışında buraya gelmektedir. 19.00'dan sonra Taksim'e gelenlerin % 90'ı kültürel etkinlikler ve eğlence için uygun olduğundan bu saati tercih etmektedir.

Bulgular kullanıcıların % 34'ünün tüm hafta boyunca hergün Taksim'e geldiklerini göstermektedir. Yine önemli bir bölümü (% 20) hafta içi hergün Taksim'dedir.

Kullanıcıların % 40'ü buraya otobüsle, % 29'u ise yaya olarak gelmektedir.

Taksim Meydanı çevresinde bulunan binalar hakkında düşüncelere yönelik saptamalarda, genelde Taksim uyumsuz ve kötü bir çevre olduğu görüşünün hakim olduğu görülmüştür (% 74).

Tarihi yapılar (% 37) Atatürk Kültür Merkezi (% 19) genelde kullanıcılar tarafından beğenilen yapılar olarak gösterilmektedir. % 23'ü ise çevredeki binaların farkında değildir.

Kullanıcılar Taksim Meydanı ve çevresinde bulunan binalardan daha çok kültürel ve yeme içme fonksiyonuna sahip olanları kullanmaktadırlar. (Kültürel % 72, kafe, pastahane vb. % 76). Bunların devamında ise sırasıyla alış-veriş mağazaları (% 44), iş amacıyla girip çıkılan yerler (%43) dini amaçlı yapılar (% 20) yer almaktadır.

Taksim Anıtı etrafında Beyoğlu İstiklal caddesiyle birlikte düzenlenen alan (% 63)lük bir kullanıcı kesimi tarafından

genelde dolaşmak (% 33) banklarda oturup dinlenmek (% 30), gelip geçenleri seyretmek (% 20), geçmek amacıyla (%19) ve genelde düzenlenmiş, trafikten arınmış bir alan olması nedeniyle kullanılmaktadır. Geri kalan % 37'nin % 58'i ise genelde düzenlemeyi beğenmediği, % 28'i kalabalık ve kullanan insanları rahatsız edici bulduğu için % 14'ü de vakit bulamadığı için kullanmaktadır.

Kullanıcıların % 64'ü; Taksim Meydanı ve çevresini genelde (% 54) eğlence, kültürel etkinlikler ve insanlarla buluşmak amacıyla, % 15'i sadece eğlence, % 11'i ise sadece iş amacıyla kullanmaktadır.

Burayı gece kullanmayan % 36'nın ise, %50'ye yakını çevreyi tehlikeli bularak çevre işletmeleri ve gece kullanıcılarından rahatsızlık duymakta oldukları için, % 36'sı ulaşım problemleri nedeniyle buraya gelmemektedir.

Taksim Meydanı'nın yaya-taşıt ilişkisine yönelik düşüncelerde ise; % 47'lik bir kesim Taksim Meydanı'nın trafik düzenini yoğun ve rahatsız edici bulmakta, % 30'u da alanda rahat hareket etmeyi engelleyici bir trafik düzeninin olduğunu düşünmektedir. % 23'lük bir kesim dolaşım problemi olmayan bir trafik düzeni olduğu görüşündedir.

Taksim Meydanı kullanıcılarının % 64 gibi önemli bir bölümünün % 50'si alışkanlıkla alanı kendine ait bir yer gibi hissetmektedir. % 17'si ise burayı sevdiği için bu duyguya sahip ancak insanlardan rahatsızlık duymaktadır. % 13'ü zevk ve ilgi alanlarına ait her ihtiyacını buradan karşıladığı için burayı kendine ait bir yer gibi hissetmektedir. Geri kalan yüzdenin (% 36) % 68'i bu çevrenin mekansal niteliklerini beğenmediği için, % 32'si burayı kullanan insanlardan rahatsızlık duyduğu için yabancılik hissetmektedir.

% 68'lik bir kullanıcı kesimi İnönü Gezisi merdivenlerini büyük bir çoğunlukla (% 90) geçmek, % 7'si etrafı seyretmek

ve oturmak amacıyla kullanılmaktadır. Kullanmayanların (% 37) % 29'u önünde bulunan otobüs durakları rahatsız edici olduğu, % 26'sı bu yönde hiç bir şey yapmadığı için kullanmamaktadır. Bunların dışındaki önemli bir bulgu ise % 14'lük bir kesimin burayı, çok fazla polisin bulunmasının yarattığı baskı sonucu kullanmamakta olduğudur. Kullanıcıların % 13'ü ise merdivenleri itici ve gereksiz bulmaktadır (Şekil 5.9).

Şekil 5.9. İnönü Gezisi [16]

5.4.3. Kullanıcı'nın Önerilerine İlişkin Saptamaların Değerlendirilmesi

Yapılan anket çalışması bulguları sonucunda kullanıcıların % 50'den fazlası meydanın trafik düzeninin, taşıtların yer altına alındığı ve alanın yayaların dolaşımına sunulan bir çözüme ulaşmasının gerekliliğini belirtmektedir. % 36'sı ise yaya ve taşıt trafiğinin daha farklı bir düzenleme ile gene de hemzemin kalmasını tercih etmektedir.

Kullanıcının, Taksim Meydanı'nda ne tür etkinliklerin yer aldığı bir yaşamın beklentisinde olduğunun anlamaya yönelik son soruda, genelde arzulananın;

- o Konser, tiyatro, açık hava sineması gibi gösterilerin organize edilmesine imkan sağlayan,
- o Meydanda cafeler ve buna bağlı oturma yerleri olmasını destekleyen,
- o Su elemanları, heykeller gibi öğelerle mekanı zenginleştiren,
- o Daha çok yeşil alanın oluşturulduğu,
- o Bugün meydanda bulunan otobüs duraklarından meydanın arındırılıp yakın ilişkide ama dışına alındığı,
- o Alanda sanat etkinlikleri çerçevesinde sergilerin yapılabilmesi,
- o Serbest konuşma bölgesinin olabileceği bir düzenleme görmek olduğu anlaşılmaktadır.

5.5. "İSTANBUL-TAKSİM MEYDANI" NDA YAPILAN ANKET SORUŞTURMASI VE GÖZLEMLERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE MEKANSAL ANALİZ

Taksim meydanı, İstanbul'un Avrupa yakasında denizden 75m. yüksekte doğal bir plato üzerinde yer almakta ve bulunduğu konumu nedeniyle silüet yönünden çok zengin bir görsel malzemeye sahip bulunmakta ayrıca İstanbul'un dini yapılarla bezenmiş tepeleri ve platolarına karşılık, sivil mimarinin kendini gösterebileceği ve üzerinde silüeti etkileyici yüksek yapıların yer alabileceği bir durum hazırlamaktadır. Bugün meydanda yer alan Atatürk Kültür Merkezi, The Marmara Oteli ve Sheraton oteli bu olguyu başlatmış binalardır.

Bu yapılar İstanbul'un farklı yerlerinden algılanarak bu - ranın merkez niteliğinin simge işlevini sağlamaktadırlar.

5.1'de yapılan açıklamalar ışığında görülmektedir ki "Taksim Meydanı";

- o Beyoğlu yakasının coğrafi ve topoğrafik merkezi,
- o İlk Cumhuriyet anıtı ve tören yeri olma özelliği ile Cumhuriyet devri İstanbul'unun en önemli alanlarından biri olarak bu dönemde şekillenmiş ilk sivil meydan,
- o Yüklendiği önemli işlevlerin yanında Cumhuriyet devrinde biçim verilmiş, İstanbul'un önemli prestij mekanı olarak öne çıkan bir alan,
- o Bu durumun hazırladığı bir sonuç olarak 1923 yılından beri ulusal törenlerin ve mitinglerin yapıldığı bir meydan,
- o Meydana açılan önemli bir ticaret, kültür ve eğlence aksı olan İstiklal Caddesinin sunduğu etkinliklere katılan kişilerin buluştuğu ve karşılaştığı bir mekan olması nedeniyle yoğun yaya dolaşımının toplanma ve dağılma yeri,
- o Yoğun taşıt dolaşımının toplanma ve dağılma yeri,
- o İstanbul kent imajı içinde bir düşünüm noktasıdır [76 .s.1]

Ancak anket soruşturması bulguları bu alanın, bugün nüfusu ve ihtiyaçları hızla artan İstanbul'da beklenen işlevleri ve etkinlikleri rahatlıkla yerine getiremediğini göstermektedir.

Yapılan bu belirlemeler ışığında amaç; "Taksim Meydanı"nın beklentilere cevap verebilecek yeni bir düzene kavuşturulması olarak belirlenmektedir.

Bu amaca yönelik olan hedefler; alanın mekansal niteliği, sunduğu işlevler yapılan anket çalışması ve gözlemlerin

sonuçlarına dayanılarak, 2. bölümde detaylı olarak açıklanan temel ilkeler ve formülasyon esas alınarak aşağıda 3 ana başlık altında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

5.5.1. Hareketin Organizasyonu

Alanda yapılan anket soruşturması, açıklanan kuramsal bilgiler ve gözlemlere dayanılarak; İstiklal Caddesi, Mete Caddesi, Tarlabası Caddesi gibi önemli kent ulaşım akslarının açıldığı meydana bulunan önemli odaklar arasındaki yaya akslarında sürekli bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Taksim Meydanı mekanına yayılmış bulunan taşıt dolaşımının, yaya hareketini devamlı keserek ulaşım ağı içinde eritmesi nedeniyle, bölünmeyen -bütüncül bir yaya platosu oluşmamaktadır. Bu anlamda özellikle A.K.M. Önü ve Taksim anıtı etrafındaki düz alanların mekan bütününde birbirleri ile ilişkileri açısından bakıldığında, trafik düzeyinin niteliği sonucu bunu sağlayamadığı gözlenmektedir.

Sadece kaldırımların kendi içlerindeki sürekliliği açısından yaklaşıldığında da aynı sonuç sözkonusu olmaktadır.

Anket soruşturmasında, meydanın yaya-taşıt ilişkisinin genelinde yoğun ve alanda rahat hareket etmeyi engelleyici olduğu görüşünde birleşilmesi bu durumu desteklemektedir.

İnönü Gezisi ile Taksim Meydanı ilişkisine gelince, anket çalışması bulgularında da görüldüğü üzere, merdivenlerin önünde yer alan otobüslerin bu alanı bloke ederek, yoğunluklarıyla park-meydan bütünlüğünün kurulmasında engelleyici nitelik taşıdıkları belirlenmektedir.

Bu bağlamda meydan, motorlu araç trafik yükü ve trafik dağılım merkezi olma özelliği sonucu esas işlevini yerine getirememekte kentsel işlevler birbirinin içine girmekte ve olması gereken diğer işlev ve etkinlikler gelişmemektedir.

Yapılan bu belirlemeler ışığında, meydanın yaya-taşıt düzenlemesinde; çevre ile bütünleşme, çevreyi tanıma, ilişki kurma amaçlarını gerçekleştirmede, algının sürekliliğini sağlamak açısından en büyük olanak ve görme/duymaya bağlı ilişki kurmada, en uygun hareket biçimi olan "yürüme" eylemine öncelik tanıyan bir anlayışın planlama ilkeleri arasında yer alması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

5.5.2. Mekanın Organizasyonu

Taksim Meydanı bugünkü oluşumu içinde bir kamu prestij mekanı durumuna gelmiştir. Mekan, kuzeyinde İnönü Gezisi gibi yeşil bir alanla genişlemekte, diğer yönlerde ise yapılarla çevrelenmektedir ve yapılaşmanın içinde Atatürk Kültür Merkezi, The Marmara Oteli, Sheraton Oteli gibi önemli prestij ögesi yapılar yer almaktadır.

Taksim Meydanı, 2.bölümde açıklanmış olan teorik bilgiler doğrultusunda, bir meydanı meydan niteliğine sokan önemli bir özellik olarak tanımlı ve sınırlı olması açısından ele alındığında, bugünkü durumuyla mekanı tanımlayıcı öğelere gereksinim duyan bir kentsel dış mekan olarak görülmektedir. Aynı zamanda kentsel mekan ölçekleri (2.bölümde açıklandığı üzere) gözönüne alındığında, Taksim Meydanı'nın sahip olduğu ölçülerin büyük kentsel mekanlara ait ölçeklerin sınırında olduğu görülmektedir. Bu da mekanın sınırlı olma gereksinimini destekleyen bir durumu ortaya koymaktadır.

Anket çalışmasının uygulandığı kullanıcıların, mekanın niteliğine ilişkin tepkilerinden elde edilen sonucun da bu doğrultuda olduğu saptanmıştır. Önemli bir bölüm kullanıcının, mekanın nitelikleri nedeniyle burada "yabancılaşma" hissettikleri "mekanı kendilerine ait bir yer gibi" duyumsayan kullanıcıların ise genelde yıllarla gelen bir alışkanlıkla bu duyguya sahip oldukları belirlenmiştir.

Yapılan bu açıklamalar ışığında özellikle Maksem'in bulunduğu yörenin, tarihi ve kültürel önemi nedeniyle Maksem

esas alınarak, çağdaş bir anlayış içinde tanımlanmasını güçlendirecek bir düzenlemeye gereksinim duyduğu belirlenmektedir. Yine İnönü gezi ve meydan arakesitindeki kenarın, park-meydan bağlantısını güçlü şekilde sağlayacak bir ögeyle mekanı tanımlamaya katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Özetle Taksim Meydanı'nda yeni yapılar ve meydana sızan yeni yapı ögeleri ile mekanın ölçeğe sokularak meydan yaşantısının aktive edilebileceği, mekan için geliştirilebilecek tasarım ilkeleri içinde düşünülmektedir. Bu anlamda görülmektedir ki bu tür bir dış mekanda meydana meydan kimliğine ulaştırabilecek kapsamlı ve bütüncül bir planlama anlayışı olmadan, zaman içinde tek tek yapıların oluşumu sonucu mekan bir bütünlüğe kavuşamamaktadır.

5.5.3. Kullanımın Organizasyonu

Kültürel, sanatsal, bilimsel, mesleki alanlardaki uluslar ve uluslararası organizasyonlara hizmet eden Atatürk Kültür Merkezinin, taşıt trafiğinin Meydanı parçalayıcı nitelikteki düzeni nedeniyle, yaya alanlarıyla bütünleşerek mekanı aktive edemediği belirlenmektedir.

İstiklal Caddesinden gelen günlük perakende ticaret Taksim Meydanı'nda kesilmekte ve bu alanın, mekanı aktive edebilecek hizmet mekanları olarak pastahane, kafe vb. işletmeler açısından yetersiz olduğu gözlenmektedir. Anket çalışması bulguları da bu gözlemi destekler sonuçlar vermektedir. Kullanıcılar büyük bir çoğunlukla, Taksim Meydanı'nda kafeler ve buna bağlı oturma yerleri, konser, tiyatro, açık hava sineması gibi gösterilerin organize edilmesine imkan tanıyacak bir düzenleme görmek istediklerini belirtmişlerdir.

Bu bağlamda, İnönü Gezisi ve Taksim Meydanı arakesitinde düşünülebilecek, hem mekansal sınır sağlayan hem de park ve meydan arasındaki geçişi tanımlayan öge olarak yaşantıyı aktive edebilecek nitelikte yapılar yine kullanımın organizasyonu açısından söz konusu olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen, meydanın kenarlarını oluşturacak, mekanın tanımlı ve sınırlı olma niteliğine ulaşmasına yönelik belirlemelerin dışında ayrıca, meydanın içinde de besleyici, hafif strüktürler ve ögeler bulunmadığı için alandaki yaşantının cılız kaldığı gözlenmektedir.

Sonuç olarak, "insan kent mekanını keşfetmesinin ilk yolu olabilecek" ve açıklanan 3 ana başlık çerçevesinde organizasyonu sağlanabilecek bir meydanın insan ve yapılaşmış çevre ilişkisini güçlü bir biçimde etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Böylece insanın çevresiyle bütünleşmesi sağlanarak, "kentlileşme" sürecine temel bir katkı olacağı görüşüne varılmaktadır. Çünkü Taksim Meydanı çevresinin işlevsel nitelikleri ve kent içindeki konumu nedeniyle kentteki ilk günlerinde karşılaşabilecekleri mekanlardan biri olabilme özelliği taşımaktadır.

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

"Kentsel Yapılaşmış Çevrenin Oluşumunda Dış Mekan Yaşantısının Yeri ve İşlevi" konusundaki bu tez çalışmasında; geçmişten günümüze değin kentsel yerleşmelerdeki dış mekanların ve içerdikleri yaşantının çeşitli yönlerden incelenip insan için öneminin belirlenmesine çalışılmıştır.

Bu doğrultuda görülmüştür ki; kentsel bir çevrede gerçekleştirilen zorunlu-isteğe bağlı ve planlı etkinlikler üç ana grup oluşturmaktadır. Dış mekan etkinlikleri, içinde isteğe bağlı gelişen etkinlikler zaman ve mekan olarak tanıdığı durumda ancak gerçekleştiği için bu özelliklerini nedeniyle, yapılaşmış çevre niteliğinden en yüksek düzeyde etkilenmektedirler. Diğer bir deyişle, pasif ilişki olma özelliği ile en basit ve daha gelişmiş ilişkilere köprü olabilen isteğe bağlı etkinlikler, mekanın davet edici özellik taşımasına ihtiyaç duyarlar.

Bu belirlemeler ışığında, kenti kent ve yeni kentliyi kentli yapan en önemli özelliklerden birinin "Kentsel Dış Mekan Yaşantısı" olduğu sonucuna varılmaktadır.

Özellikle insanlık tarihinde pek çok şeyi değiştiren en önemli gelişmelerden biri olan sanayi devriminin ardından yerleşmeler, kentleşme ve nüfus artışı nedeniyle o güne kadar bilmedikleri bir dinamizm kazanmış, böylece kentsel yerleşmeler geniş alanlara yayılarak kentsel işlevler içinde barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşımın getirdiği sorunlar giderek büyümüştür.

Sağlıklı çevreler yaratmak amacıyla olan öncüler ve giderek Modern Mimari anlayışın kentsel yerleşmelerde yaşanan problemleri, kentsel mekanda ışık ve hava dolaşımını bütüncül bir plan anlayışı ile değerlendirmeye götüren çözümlerine

karşın, insanlar ve olaylar arasındaki ilişkilerin kopmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu tür bir planlama yaklaşımı sonucunda, sanayi devrimi öncesi kentsel yaşam etkinliklerinin merkezi olan "Kentsel Dış Mekanlar"ın bu özellikleri zayıflamış ve sonuçta birey-toplum-kent bütünlüğü zedelenmiştir.

Sanayi devriminden önceki dönemde, insan ölçeğine bağlı dış mekanlarla örülü kent kurgusundaki bu alanlar, sanayi devriminden sonra kısa bir sürede motorlaşmanın hızıyla, insan ve toplumsal etkinlikler yerine araçların arenası haline gelmiştir.

"Kentsel Dış Mekanları"ın kent kurgusundaki yeri ve işlevinin yukarıda bahsedilen sözkonusu dönüşümünün, sanayi devriminin Batı Avrupa'dan başlayarak tüm kent yapılarına yansıyan dolaylı etkileri ülkemiz kentlerinde de görülmüştür. İstanbul kentsel yapılaşmış çevresinde yer alan Beyazıt, Eminönü, Taksim gibi meydanlar bu değişim sürecinde mekansal niteliklerini ve dış mekan yaşantı zenginliklerini yitirmişlerdir.

Günümüzde kent merkezi alanlarında "Kentsel Dış Mekan Yaşantısı"nın yeniden canlandırılması ancak tasarımda "Kentsel Dış Mekan" kavramının temel hedef alınmasıyla sözkonusu olabilir.

Bu noktada seçilecek yaklaşımın tez çalışmasının ikinci bölümünde yer verilen "dış mekan yaşantısı ve etkinlikleri içindeki insanın gereksinimlerinin üç ana başlıkta toplanmasından hareketle" geliştirilmiş üçlü bir örtüşme içeren formülasyon konunun yönlendirilmesinde başlangıç noktası olacaktır.

Bu konunun geliştirilmesinde bir yöntem denemesi alanı olarak seçilen Taksim Meydanı; tez kapsamındaki kuramsal bilgiler ışığında yapılan anket soruşturması bulguları ve

gözlemler doğrultusunda ele alınmıştır. Bu çerçevede elde edilen bulguların sözkonusu formülasyon yönünde değerlendirilmesiyle elde edilen sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

- o Hareketin organizasyonu açısından ele alındığında Taksim Meydanı'nda bugün, yaya alanlarının ve dolaşımının taşıt ulaşım ağı içinde erimesi nedeniyle olması gereken iş - levrin gelişemediği görülmektedir.
- o Mekanın organizasyonu açısından yaklaşıldığında Taksim Meydanı'nın, bir meydan için en önemli özellik kabul edilen, yapı ögeleri ile sınırlandırılmış ve böylece tanımlanmış bir mekan olma niteliğinin yetersiz olması nedeniyle kullanıcılarında "oraya ait olamama" duygusunu uyandırdığı belirlenmiştir.
- o Kullanımın organizasyonu açısından ele alındığında Taksim Meydanı etrafında yer alan yapıların içerdikleri işlevlerle mekanı aktive edemediği ve yaşantı zenginliği sunamadığı görülmektedir.

Bu doğrultuda, her çevrenin içerdği farklı özelliklerde gözönüne alınmak kaydıyla, kent merkezine yönelik tasarımlarda çevreyi iyileştirme amaçlı müdahaleler için genellemelere ulaşılarak ana ilkeler aşağıda belirtildiği biçimde saptanmıştır.

o Hareketin organizasyonu bağlamında;

- . Ulaşım koşullarının yaya hareketleri lehine iyileştirilmesi sağlanmalıdır.

o Mekan organizasyonu bağlamında;

- . Kentsel yapılaşmış çevre; yapılar ve dış mekanlardan oluşan bir bütün olarak ele alınmalıdır.
- . Bu anlamda, "Kentsel Dış Mekan"ın yapıları, özellikle kentsel tasarım ölçeğinde, dış mekan tanımlayan öğeler olarak yorumlanmalıdır.

o Kullanımın organizasyonu bağlamında;

- . Dış mekanı tanımlayan ögeler olarak yorumlanacak yapılar, sahip oldukları işlevlerle "Kentsel Dış Mekan"ı beslemelidir.
- . Bu anlamda, yapıların barındıktıkları işlevler, bir kentsel dış mekan için uygun ve çevreye yaşantı zenginliği katacak nitelikte olmalıdır.
- . Bu açıdan, mevcut işlevler ve yeni geliştirilecek işlevler bir bütünün parçaları olarak ele alınmalıdır.
- . Her çevrenin içerdiği farklı netilekler de gözönüne alınarak; kentsel dış mekan da geliştirilecek ve yaşantı zenginliği kazandırabilecek kültürel ve sosyal etkinlikler, festivaller, ulusal ve uluslararası tören ve toplantılar, aktif rekreasyon olabilen ölçüde tüm bir gün boyunca belirli bir canlılık sağlamalıdır.
- . Özetle bir kentsel dış mekan bireylerinin kentsel yaşamda gereksinim duydukları tüm etkinliklere yanıt verebilmelidir.

Kentsel dış mekan tasarımında hedef grubun kentli ve yaya olduğu unutulmamalıdır.

Bütün bu saptamalara koşut olarak İstanbul kentsel yapılaşmış çevresinde yer alan ve önemli bir kentsel dış mekan olan "Taksim Meydanı" ve çevresinde yapılan anket çalışması kullanıcı beklentilerinin de bu yönde olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] Velioğlu, S., Akıl Hastası ve Sanatçı, Yaşam Yayını, 1978.
- [2] Hançerlioğlu, O., Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, No: 7, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.
- [3] Hartmann, N., "Die Neue Ontologie in Deutschland", Felsefe Arşivi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1946.
- [4] Suher, H., Kentsel Planlama Politikaları Ders Notları, Teksir Baskı, İ.T.Ü. Şehircilik Kürsüsü, İstanbul.
- [5] Spreiregen, P.D., The Architecture of Towns and Cities, New York: Mc Graw-Hill Book Company, 1965.
- [6] Erkut, G., "Son 25 Yılda Toplum Bilim ve Kent Planlama", Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri, Bildiriler Kitabı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1984.
- [7] Norberg, Schulz, C., Existence Space and Architecture, London, Studio Vista, 1971.
- [8] Newman, O., Defensible Space, New York: Collier Books Mc Millan Publishing Co. 1973.
- [9] Gehl, J., Life Between Buildings, New York: Van Nostrand Reinhold Company, 1987.
- [10] Taylor, L., Urban Open Spaces, Academy Editions, London, 1981.
- [11] Halprin, L., Cities, Reinhold Publishing Corporation, New York, 1964.
- [12] Boyer, M.A., Armature Piétonniere et Paysage Urbain, M.A.T.A.L.T., 1973.
- [13] Hertzberger, H., Lessons for Students in Architecture Uitgeverij 010 Publishers, Rotterdam, 1991.
- [14] Velioğlu, S., Dış Mekan Yaşantısına Bağlı Olarak Mimarî Ölçekteki Fiziksel Biçimleniş Değerlendirmeye Yönelik Bir Model, Yayınlanmamış Doktora Tezi, M.S.Ü. İstanbul, 1990.
- [15] Lynch, K., Mananin The Sense of a Region, Cambridge Mass: The MIT Press, 1980.

- [16] Hatipoğlu, H., Çalışma Kapsamında Yapılan Tespit Çalışmasına Ait Fotoğraf.
- [17] Doxiadis, A.C., Antropopolis, W.W. Norton Company, New York, 1975.
- [18] Suher, H., Ocakçı, M., Berköz, Akkal, L., "Kentiçi Ulaşımında Yayalaştırma ve Kentlileşme İlişkileri" İstanbul 2. Kentiçi Ulaşım Kongresi Bildiriler Kitabı, 16-18 Aralık, 1992.
- [19] Lynch, K., Site Planning, Mass: The MIT Press, Cambridge, 1962.
- [20] Sitte, C., City Planning According to Artistic Principles, New York: Random House, 1965.
- [21] Cullen, G., Townscape, The Architectural Press, London, 1961.
- [22] Essex County Concil, A Design Guide for Residential Areas.
- [23] Lynch, K., The Image of the City, Mass: The MIT Press, Cambridge, 1960.
- [24] Erkman, U., Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi, 1982.
- [25] Naumann, R., Eski Anadolu Mimarlığı, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- [26] Childe, G., Tarihte Neler Oldu, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- [27] Benevolo, L., La Citta Antica, Editori Laterza, Roma, 1993.
- [28] Lynch, K., Good City Form, The MIT Press, Cambridge, 1984.
- [29] Choay, F., "Şehircilik ve Göstergebilim", Mimarlık Dergisi, İstanbul, 82/11-12.
- [30] Habermas, J., "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü", Defter Dergisi, İstanbul, s.16, 1991.
- [31] Bacon, E., Design of Cities, The Viking Press, New York, 1974.
- [32] Suher, H., Şehircilik Tarihi Ders Notları, Teksir Baskı, İ.T.Ü. Şehircilik Kürsüsü.

- [33] Girouard, M., Cities and People, Asocial and Architectural History, Yale University Press, New Haven, London, 1985.
- [34] Cumhuriyet Gazetesi, 1993.
- [35] Grube, E.J., "Islam Mimarisi Nedir", Yapı Dergisi, İstanbul.
- [36] Carruthers, K.D.B., "Architecture is Space", Journal of Architectural Education, V. 39, N.3., Spring, Washington, 1986.
- [37] Cezar, M., Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, M.S.Ü. Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985.
- [38] Serjant, R.B., İslam Şehri, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- [39] Anderson, S., "On Streets, The MIT Press, Cambridge, London, 1991.
- [40] Ekin, N., Endüstri İlişkileri, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, No 434, İstanbul, 1979.
- [41] Rosen, G., A History of Public Health, MD Publications, New York, 1958.
- [42] Broadbent, G., Emerging Concepts in Urban Spaces Design, Van Nostrand Reinhold, New York, 1990
- [43] Benevolo, L., Modern Mimarlık Tarihi, 1981.
- [44] Batur, A., Ütopyalar ve Mimarlık, İstanbul Dergisi, Nisan, s.5, 1993.
- [45] Benjamin, W., Pasajlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- [46] Denel, S., Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarla Değişim ve Nedenleri, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, 1982.
- [47] Bilgin, İ., "Teknolojinin Görünen Yüzü", Defter Dergisi, s.5, Haziran-Eylül, 1988.
- [48] Yörükan, A., Atina Anlaşması, Milletlerarası Modern Mimarlık Kongresi, İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, Ankara, 1969.
- [49] Özer, F., "Modern Mimarlık Sonrası Şehircilik Anlayışı", Şehirciliğin Son 25 Yılı Semineri, Bildiriler Kitabı, 22-25 Ekim,

1984, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Baskı Atölyesi, 1984.

- [50] Krier, R., Urban Space, Academy Editions, London, 1984.
- [51] Janin, R., Constantinople Byzantine, Paris, 1964
- [52] Ortaylı, İ., "İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış", Amme İdaresi Dergisi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Cilt X, Sayı 2, Ankara.
- [53] Dirimtekin, F., "Türklerden Önce İstanbul", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı: 34/313, 1972.
- [54] Kuban, D., "İstanbul'un Tarihi Yapısı", Mimarlık Dergisi, s.5, 1970.
- [55] Suher, H., İstanbul'da Bölge Planlamasına Yardımcı Bir Araştırma, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, 1963.
- [56] Meriçboyu, Y.A., "Tarih Öncesi Çağlardan Osmanlı Devrine Kadar İstanbul'un Tarihsel Gelişimi ve Bizans'ın Temel Yapıları", İstanbul İçin Şehr-engiz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1991.
- [57] Mango, C., "Arkeolog Gözüyle Mütevazı Bir Ütopya", İstanbul Dergisi, Sayı 5, Nisan 1993.
- [58] Kuban, D., Y. Kahya, Beyazıt Meydanı Yarışma Kitabı, İstanbul, 1987.
- [59] Stewig, R., Bizans, Konstantinopolis, İstanbul, Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1965.
- [60] Şehsuvaroğlu, H., Asırlar Boyunca İstanbul,
- [61] Işın, E., "İstanbul'da Modernleşme Öncesi Gündelik Hayat", İstanbul İçin Şehr-engiz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1991.
- [62] Ülken, H.Z., Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği, Vakıflar, 1971/9.
- [63] Ünsal, B., "XV.-XVI. yy.da İstanbul Şehir Strüktürü ve Sinan'ın Katkıları", Tasarım Dergisi, s.8, 1990.
- [64] Müller-Wiener, W., Bildlexion Zur Topographie Istanbul, Tübingen, 1977.
- [65] Refik, A., Türk Mimarları, İstanbul, 1937.

- [66] Bayrı, M.H., İstanbul, Hayat Yayınları, Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi, 1951.
- [67] Cezar, M., XIX. yy. Beyoğlu'su.
- [68] Kılınçaslan, İ., İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri, İ.T.Ü. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981.
- [69] Stewig, R., İstanbul'un Bünyesi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1965.
- [70] Anonim, 50 Yılda İmar ve Yerleşme, İmar ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara, 1973.
- [71] Daver, A., Dünkü, Bugünkü, Yarınki İstanbul, İstanbul Belediye Matbaası, 1944.
- [72] Dökmeci, V., H. Çıracı, Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990.
- [73] Karaman, A., İçözen, E., "Taksim ve Yakın Çevresi Tarihsel Gelişimi", Taksim Meydanı Proje Yarışması Kitabı, İstanbul, 1987.
- [74] Birsell, S., Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, Sander Yayınları, İstanbul, 1976.
- [75] Hürriyet Gazetesi, 1994.
- [76] Suher, H., Suher, E., Çakmakçioğlu, O., Birol R., Yılmaz, Ü., Taksim Meydanı Proje Yarışması Raporu, 1987.

EK-A. ANKET ÇALIŞMASI İÇİN HAZIRLANAN SORU FORMU

DENEK'İN KİMLİĞİNE İLİŞKİN SORULAR

1. Cinsiyeti : ☐ Kadın ☐ Erkek
- Yaşı : ☐ 20 yaşına kadar ☐ 21-30 ☐ 31-40
 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ 61 yaşın üstü
2. Eğitim Durumu : ☐ Okur-Yazar Değil ☐ Okur-Yazar Ama Mezun Değil
 ☐ İlkokul ☐ Ortaokul
 ☐ Lise ve Dengi ☐ Yüksekokul
3. Mesleği : ☐ Öğrenci ☐ İşçi ☐ Memur ☐ Esnaf
 ☐ Zanaatkar ☐ Emekli ☐ Ev Kadını ☐ İşsiz
 ☐ Diğer(Belirtiniz).....

KONUYA YÖNELİK SORULAR

1. İstanbul'un Hangi Yakasında Oturuyor sunuz?
- ☐ Asya ☐ Avrupa
- ☐ İstanbul yarımadası
☐ Beyoğlu
2. İstanbul'da kaç Yıldır İkamet Ediyor sunuz?
- ☐ 0-5 ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16-20 ☐ 20 yılın üstü
3. Taksim Alanını Kullanıyormusunuz?
- ☐ Evet ☐ Hayır
- Neden?.....
(Anket sona ermiştir.)
4. Taksim Alanını Genelde Hangi Amaçla Kullanıyorsunuz?
(Birden Fazla kutu işaretlenebilir)

ZORUNLU

- ☐ İş
☐ Alış-Veriş
☐ Eğitim
☐ Geçiş Alanı

İSTEĞE BAĞLI

- ☐ Gezinti
☐ Oturup dinlenmek
☐ İnsanları seyretmek
☐ İnsanlarla buluşup sohbet etmek
☐ Kültürel etkinlikler
☐ Herhangi tanımlı bir nedeni olmadan sadece insanların arasında olmak
☐ Diğer(Belirtiniz).....
.....

5. Taksim Alanında Vakit Geçirdiğinizde Daha Çok Nereleri Tercih Ediyorsunuz?

- ☐ Anıt etrafında, İstiklal Caddesi ile bağlantılı olarak düzenlenen alanda
- ☐ İnönü Gezisi parkında
- ☐ Pastahane ve kafelerde
- ☐ Otobüs duraklarında
- ☐ Kaldırımlarda dolaşarak
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

6. Taksim alanına genelde günün hangi saatlerinde geliyorsunuz?

- ☐ Sabah ☐ Öğlen ☐ Öğleden sonra
- ☐ 19 00'dan sonra
- ☐ Akşam üzeri (17 00 - 19 00)

7. Daha çok hangi günlerde geliyorsunuz?

- ☐ Hafta içi
Hangi gün?.....
- ☐ Hafta sonu
☐ Cumartesi
☐ Pazar

8. Buraya hangi araçla geliyorsunuz?

- ☐ Yaya
- Araç ☐ Otobüs
- ☐ Dolmuş
- ☐ Vapur, deniz otobüsü
- ☐ Tren
- ☐ Tramway
- ☐ Özel araç

9. Taksim meydanı çevresinde bulunan binalar hakkında ne düşünüyorsunuz?
(Hangi binalar sizi etkiliyor?)

- ☐ Farkında değil
- ☐ Uyumsuz ,kötü bir çevre
- ☐ Tümyle uygun bir çevre oluşturuyorlar
- ☐ Beğendiği yapılar
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

10. Taksim alanında bulunan binaların hangilerini daha çok kullanıyorsunuz?

- ☐ Kültürel fonksiyonu olan yapılar
- ☐ Kafe, pastahane, lokanta gibi yeme içme ihtiyacını giderecek yerler
- ☐ Alış-veriş mağazaları
- ☐ İş amacı ile girilip çıkılan yerler
- ☐ Dini amaçlı yapılar
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

11. Taksim anıtı etrafında ,Beyoğlu İstiklal caddesiyle birlikte düzenlenen alanı kullanıyormusunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
Neden?.....

12. "Evet" ise neler yapıyorsunuz?

- ☐ Banklarda oturup dinlenmek
- ☐ Dolaşmak
- ☐ Anıt etrafındaki parmaklıklarda oturmak
- ☐ Herhangi bir yerde oturup birşeyler atıştırmak
- ☐ Gelip geçen insanları seyretmek
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

13. Burayı tercih etmenizin nedeni nedir?

- ☐ Düzenlenmiş bir alan olması ve oturup dinlenme imkanları sunması
- ☐ Trafikten arındırılmış rahat dolaşılır bir alan olması
- ☐ Gelip geçenleri seyretme imkanı tanınması
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

14. Taksim alanına gece geliyormusunuz?

- ☐ Evet Neden?.....
- ☐ Hayır Neden?.....

15. Taksim alanının trafik düzeni (yaya-taşıt ilişkileri) için ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Alanda rahat hareket etmeyi engelleyici
- ☐ Yoğun ve rahatsız edici bir taşıt trafiği mevcut
- ☐ Dolaşım problemi olmayan bir trafik düzeni var
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

16. Taksim alanına geldiğinizde kendinizi buraya ait hissediyormusunuz?

- ☐ Alanı kendine ait bir yer gibi hissediyor
- ☐ Yabancılaşık hissediyor

Neden?.....

17. İnönü gezisi merdivenlerini kullanıyormusunuz?

- ☐ Evet Ne amaçla?.....
- ☐ Hayır Neden?.....

DENEK'İN ÖNERİLERİNE İLİŞKİN SORULAR

18. Taksim alanının trafik düzeni sizce nasıl olmalı?

- ☐ Taşıt trafiğinin yeraltına alındığı, alanın yayaların dolaşımına sunulduğu bir trafik düzeni
- ☐ Taşıtla kesilen yaya hareketlerini sürekli kılmak için yaya alt ve üst geçitlerinin olduğu bir trafik düzeni
- ☐ Yaya ve taşıt trafiği daha farklı bir düzenleme yapılarak hemzemin kalmalı
- ☐ Diğer(Belirtiniz).....

19. Siz buranın belediye başkanı olsaydınız, yani bu alanda gördüğünüz olumsuzlukları ortadan kaldırma , alanda olmasını istediğiniz aktivitelerin gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeleri yapma şansına sahip olsaydınız neler yapmak isterdiniz? Bu alanın nasıl bir alan olmasını sağlama-ya çalışırdınız?

- () Konser, tiyatro, açık hava sineması gibi gösterilerin organize edilmesine imkan sağlayacak bir düzenleme yapmak
- () Kafeler ve buna bağlı olarak oturma yerleri düzenlemek
- () Diğer insanlarla bir arada olmaya olanak tanımak
- () Günlük yaşamın hızlı ve yorucu temposundan sıyrılıp dinlenmeyi sağlamak
- () Farklı nivolarla farklı şeylerin algılanmasını sağlamak
- () Su elemanları, heykeller, çeşmeler gibi öğelerle alanı zenginleştirmek
- () Yeni bir trafik düzeni getirmek
 - () Alanı yaya alanı olarak düzenlemek
 - () Alanı trafik alanı olarak düzenlemek, böylece otobüs, dolmuş, taksi, duraklarını bu alanda toplamak
 - () Meydanı bu duraklardan arındırmak
 - () Metro durağını korumak
 - () Metro durağını kaldırmak
- () Daha çok yeşil alan yaratmak
- () Sanat etkinlikleri için açık hava sergileri hazırlamak
- () El sanatlarını sunmak
- () Kitap sergileri açmak
- () Atatürk müzesi, kapalı sergileme, belediyenin faaliyetlerini sergileme gibi fonksiyonları olan yapılar yapmak
- () Serbest konuşma bölgesi yaratmak

ÖZGEÇMİŞ

Hülya Hatipoğlu 1 Mart 1966'da Adana Osmaniye'de doğdu. İlköğrenimini 1972-1977 yılları arasında Müfettiş Hamdi Girgin İlkokulu'nda, Orta ve Lise öğrenimini 1977 - 1983 yılları arasında Yalova Ortaokul'u ve Lisesinde tamamladı. 1983-1988 arası İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde eğitim gördü. 1989 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentel Tasarım Programında Yüksek Lisans eğitimi kapsamında 1 yıl süreyle İ.T.Ü. Yabancı Diller bölümünde İngilizce hazırlık eğitimi gördü. 1990 yılında Kentel Tasarım programı eğitimine başladı. 1987-1993 yılları arasında İ.T.Ü. Döner Sermaye ve serbest bürolarda mesleki uygulamalarda bulundu.